УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МОДЕРНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
СТУДЕНТСЬКЕ ТОВАРИСТВО «КЛІО»
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім.М.ДРАГОМАНОВА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім.М.КОЦЮБИНСЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА КУЛЬТУРИ, МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Матеріали Всеукраїнської наукової студентської конференції «Українське суспільство в умовах російсько-української війни 2014-2025 рр».

25 лютого 2025 р.

Ужгород
2025

УДК 316.4

Українське суспільство в умовах російсько-української війни 2014-2025 рр.: Матеріали Всеукраїнської наукової студентської конференції, 25 лютого 2025 р. / ред. кол. В.І.Андрейко, І.О.Шніцер, І.І.Дробот та ін. - Ужгород, 2025. 94 с.

Рекомендувала до друку (електронне видання) кафедра модерної історії України та зарубіжних країн ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 7 від 27 лютого 2025 р.)
Вчена рада факультету історії та міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 2 від 28 лютого 2025 р.)

У збірнику розміщено тези доповідей учасників наукової студентської конференції, яка відбулася 25 лютого 2025 р. в ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Матеріали публікуються в авторській редакції.

Редакційна колегія:
Андрейко В.І., декан факультету історії та міжнародних відносин, к.і.н., доцент (*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)*
Шніцер І.О. завідувач кафедри модерної історії України та зарубіжних країн, к.іст.н., доцент (*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)*
Дробот.І.І., завідувач кафедри історії та соціально-політичних дисциплін, д.іст.н.,професор *(Український державний університет ім. М. Драгоманова)*
Коляструк О. А., завідувач кафедри культури, методики і навчання історії та спеціальних історичних дисциплін, д.іст.н., професор *(Вінницький державний педагогічний університету ім. Михайла Коцюбинського)*
Жулканич Н.М., д.іст.н., професор, професор кафедри модерної історії України та зарубіжних країн (*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)*
Радченко Н.М., д.іст.н., доцент, доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн (*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)*

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2025 р.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО…… 5

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Богуцька Юлія
Російсько-українська війна 2014-2025 рр.:
причини, хід та наслідки……. 6

Юхименко Вікторія
Зміни у ставленні українського суспільства до сучасної
російсько-української війни та її полеглих героїв…… 9

Герман Мирослава
Громадські ініціативи як чинник посилення прямої демократії ……. 14

Куцкір Діана
Роль громадських організацій у формуванні державної
політики під час війни……. 18

Мотрунич Тетяна, Мігалко Анастасія
Роль церкви у політиці та вплив на суспільство в
російсько-українській війні…… 22

Стефурак Ярослав
Чинник децентралізації у розбудові громадянського суспільства…….. 26

Богдан Валерій
Володимир Зеленський - лідер нації у воєнний час……. 31

Фастовець Юлія
Формування управління Уповноваженого Народного комісаріату
пошти і телеграфу РСФРР при РНК УСРР у 1920-х роках:
наслідки для сьогодення ……. 38

Готра Ян
Чеські культурні спілки в Україні (1991-2024 рр.)…… 42

ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Керечан Каріна, Суходольська Руслана
Зайнятість і війна: зміни на ринку праці…… 47

Бондаренко Лев-Олександр
Поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами
Європейського Союзу у контексті війни та зміни логістичних маршрутів... 51

Райчинець Неля
Виклики та загрози соціальній безпеці людини в умовах
російсько-української війни……... 56
Катрій Галина
Становище жінки під час повномасштабного вторгнення……. 60
Ливдар Вікторія, Кузьма Станіслава
Українські мігранти в європейських країнах……..... 62
Шишканинець Катерина
Війна та екоцид: Як бойові дії руйнують екосистеми України…….. 67
Роуканич Надія
Гуманітарна допомога тваринам під час російсько-української війни ….…. 71

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

Ковач Маріанна, Мошкола Віталія
Шкільна освіта під час війни…….. 76
Лихонос Ліна
Особливості організації освітнього процесу в умовах бойових дій…… 79
Лендел Михайло
Освітній процес на тимчасово окупованих територіях:
колабораційна складова (2022-2024)…….. 82
Партій Ілля
Особливості формування світогляду української молоді
в сучасних умовах…… 87
Бабинець Іванна
Роль ЗОКМ ім.Т.Легоцького у висвітленні повномасштабних бойових дій
в умовах російсько-української війни (2022-2025) на прикладі експозицій. 90

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції!

Агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 2014 р. з анексії Криму і набула характеру повномасштабних військових дій з 2022 р. стала справжнім історичним тестом для українського суспільства. Своєрідною перевіркою на рівень патріотизму, консолідованості суспільства.Війна спричинила людські втрати, масштабні руйнуванняя інфраструктури, втрати економічного потенціалу суттєво вплинувши на життя кожного українського громадянина. Тисячі українців загинули у бою чи від російських обстрілів, сотні тисяч сімей втратили домівки, мільйони – опинилися у статусі внутрішніх переселенців чи біженців, виїхавши за межі України.

Метою нашої конференції є обговорення актуальних питань і сучасних досліджень, що стосуються з'ясування впливу російсько-української війни на українське суспільство. А саме - довіри між владою та суспільством під час війни; змін у ставленні українського суспільства до сучасної російсько-української війни та її полеглих героїв; роль церкви у нинішніх умовах; значення української мови як символу опору російській агресії; умови функціонування бізнесу у воєнний час; виклики і загрози соціальній безпеці людини в умовах російсько-української війни; волонтерський рух впродовж 2014-2025 рр.; особливості організації освітнього процесу в умовах бойових дій та ін.

Тема конференції є однією з найактуальніших проблем сучасної історичної науки, з огляду на складні й багатогранні наслідки війни для української держави та її громадян.

Адже, для України ця війна – справедливий захист територіальної цілісності й незалежності держави; захист самого існування української нації, її права на самовизначення.

Щиро дякую всім, хто відгукнувся на запрошення та взяв участь у конференції. Бажаю всім плідної роботи, жвавої дискусії та конструктивного обміну думками.

Декан факультету історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
кандидат історичних наук, доцент

Віталій Андрейко

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Юлія Богуцька,
студентка IV курсу історичного ф-ту,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА 2014-2025 рр.: причини, хід та наслідки

Російсько-українська війна 2014–2025 рр. є широкомасштабним збройним конфліктом, що розпочався з анексії Криму та сепараситських дій на Донбасі, а з 2022 р. переріс у повномасштабне вторгнення Росії в Україну.

Війна має глибокі історичні та геополітичні причини, зокрема прагнення України до європейської інтеграції та намагання Росії зберегти свій вплив на пострадянському просторі.

Протягом більше десяти років війна супроводжувалася такими ключовими подіями, як окупація та анексія Криму, введення регулярних військ і найманців з РФ в Донецьку і Луганську області для підтримки місцевих сепаратистів, бої за Донецький аеропорт, Іловайськ, Дебальцеве, облога Маріуполя, битва за Київ та контрнаступальні операції України у 2022–2023 рр. Війна спричинила масштабні руйнування, гуманітарну кризу, економічні втрати та міжнародні санкції проти РФ [1].

Попри значні виклики, Україна продемонструвала стійкість і консолідацію суспільства, а також зміцнила свою національну ідентичність. Війна стала випробуванням для всієї системи міжнародної безпеки, змусивши світову спільноту переглянути свої підходи до протидії агресії та підтримки суверенітету держав.

Напруженість у відносинах між Україною та Росією має глибокі історичні коріння, пов’язані з тривалим періодом перебування України під владою Російської імперії та Радянського Союзу. Після розпаду СРСР у 1991 р. Україна здобула незалежність, але Росія продовжувала вважати її своєю сферою впливу.

Після Революції Гідності (2013–2014 рр.) Україна взяла курс на євроінтеграцію, що суперечило планам Кремля щодо відновлення контролю над пострадянським простором.

Росія прагнула не допустити вступу України до ЄС та НАТО, використовуючи силові методи та пропаганду.

У 2013–2014 рр. масові протести в Україні, відомі як Євромайдан, призвели до відставки проросійського президента Віктора Януковича. Ці події стали каталізатором для подальшої агресії Росії [2].

У березні 2014 р. Росія, скориставшись політичною нестабільністю в Україні, здійснила швидку анексію Кримського півострова, порушивши міжнародне право.

Міжнародна спільнота не визнала приєднання Криму до РФ та запровадила перші санкції.

У східних областях України з 2014 року, Росія організувала та підтримала бойовиків у Донецькій і Луганській областях, розпалюючи сепаратистські настрої. Постачання зброї, військових радників та російських підрозділів створило масштабний військовий конфлікт. Бої за Донецький аеропорт, Іловайськ і Дебальцеве стали ключовими подіями першого етапу війни.

У 2015 р. було укладено Мінські угоди як спробу припинення бойових дій, що не призвели до миру. Конфлікт переріс у затяжну фазу військового протистояння з періодичними загостреннями.

24 лютого 2022 р. Росія розпочала широкомасштабне вторгнення в Україну, атакуючи з різних напрямків. Це призвело до значних руйнувань, жертв серед цивільного населення та масової внутрішньої та зовнішньої міграції.

Лютий-березень 2022 р. – битва за Київ, Харків, Чернігів, успішна оборона столиці. Березень-травень 2022 р. – облога Маріуполя, масові руйнування та трагедія на «Азовсталі» [3].

Восени 2022 року завдяки міжнародній підтримці та мобілізації внутрішніх ресурсів, Україна розпочала успішні контрнаступальні дії, звільнивши окуповану Харківську область та Херсон, відновлюючи контроль над стратегічно важливими районами.

2023–2024 рр. – війна на виснаження, бої на Донбасі та півдні України.

Війна 2014 –2025 рр. не тільки спричинила фізичні руйнування та гуманітарні втрати, але й мала значні соціальні та психологічні наслідки для українського населення [5]. Мільйони українців були змушені покинути свої домівки, шукаючи притулку як всередині країни, так і за її межами, переживаючи труднощі адаптації до нових умов життя. Багато міст і сіл зазнали значних руйнувань. Кількість жертв серед цивільного населення, зокрема дітей, значно зросла, а численні родини втратили своїх близьких.

Особливу роль у цій війні відіграла інформаційна війна. Росія активно використовувала пропаганду, намагаючись вплинути на світову громадськість і створити негативний образ України [4]. Водночас Україна змогла продемонструвати високий рівень інформаційної стійкості, за допомогою соціальних мереж та міжнародних медіа, поширюючи правду про агресію Росії.

Незважаючи на всі труднощі, війна змінила сприйняття України на міжнародній арені. Зміцнився курс на євроатлантичну інтеграцію та розвиток партнерства з країнами ЄС, США та іншими західними державами. Україна продовжує активно працювати над модернізацією своїх військових сил, поліпшенням економічної ситуації, а також підтримкою реформ у різних сферах.

Також важливим є факт, що російсько-українська війна стала катастрофічним уроком для міжнародної спільноти в плані гарантування безпеки та захисту суверенітету країн. Вона призвела до посилення ролі НАТО та змусила західні країни переглянути свої стратегії безпеки і колективної оборони.

Конфлікт на сході України продовжує залишатися відкритою раною на тілі Європи, але водночас і символом героїзму та незламності українського народу в боротьбі за свою незалежність, територіальну цілісність і право на майбутнє вільної, європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Війна Росії проти України (лютий 2014 – лютий 2024). Рецепція війни. URL:https://ev.vue.gov.ua/conferences/naukovi-konferenciyi-ustanovy/viyna-rosii-proty-ukrainy-liutyy-2014-liutyy-2024-rr-retseptsiia-viyny/
2. Гай-Нижник П. Російсько-українська війна – Війна за Життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство.* 2022. № 1. С.51–76. URL: https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2022doc_war.php
3. Данилюк Т. Передумови та причини російсько-української війни.URL:https://reporter.zp.ua/peredumovi-ta-prichini-rosijsko-ukrayinskoyi-vijni-wnq.html
4. Заплатунський В. Українсько-російська віна: причини, перспективи, уроки. URL:https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/41202/1/V_Zaplatynskyi_KB_41_2022_3_IPO.pdf
5. Киридон А. Троян С. Російсько-українська війна 2014-2023: інтерференційні чинники війни. URL: https://uaforeignaffairs.com/uk/journal-article/158

Вікторія Юхименко,
студентка IV курсу історичного ф-ту,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ЗМІНИ У СТАВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ДО СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ ПОЛЕГЛИХ ГЕРОЇВ

Проблематика трансформації суспільного сприйняття війни та її наслідків, зокрема пам'яті про загиблих захисників, має значну актуальність у контексті сучасних соціокультурних процесів, зумовлених російсько-українською війною 2014–2024 років. Війна, як глибокий соціальний катаклізм, не лише змінює політичний і географічний ландшафт, але й справляє потужний вплив на колективну свідомість, цінності, ідентичність та культурну пам'ять суспільства. Водночас, ставлення до загиблих захисників є показником глибини соціальних трансформацій і важливим чинником у формуванні національної ідентичності.

Восени 2022 року Національний інститут соціології НАН України провів круглий стіл на тему «Українське суспільство після перемоги», який був першою спробою (після початку нової активної фази російсько-української війни 24 лютого 2022) узагальнити дані соціологічних досліджень, які проводили різні центри використовуючи раніше не апробовані методики. Соціолог Олександра Дейнеко зауважила, що у часи війни помітною стала консолідація українського суспільства, хоч ця консолідація і не була абсолютною, проте у порівнянні з довоєнними (до лютого 2022 року) показниками, варта уваги. Було озвучено статистичні дані, які дають розуміння ситуації в умовах перших місяців активної фази війни: «Дані досліджень показують посилення ідентифікації себе, як громадян України. Наприклад, якщо рік тому 75% ідентифікували себе, як громадяни України, то зараз 98%. Також помітна тотальна відмова від радянської ідентичності. Абсолютна сепарація від росіян, 91% не підтримують тезу, що українці та росіяни – один народ. 64% переконані, що відновлення дружніх відносин неможливе. 76% переконані, що потрібне перейменування тих об'єктів, які пов'язані із РФ. І це той консенсус, якого не було до війни» [5]. За спостереженнями Олексія Антиповича, який очолює соціологічну групу «Рейтинг», восени 2022 року український соціум продемонстрував надзвичайно важливу характеристику – непохитну віру в перемогу України. Він наголосив, що однією із найважливіших рис українського суспільства є «віра в перемогу. У березні – віра в перемогу 93% і до червня вона не змінилася. Швидше за все, з цією вірою будуть йти до кінця» [5].

Громадська організація «Центр дослідження суспільства» (Cedos) на чолі з Аліною Хелашвілі, Валерієм Мілосердовим, Наталією Ломоносовою, Олесею Будз, Оксаною Буць та Юлією Кабанець у жовтні 2024 року провели дослідження яке отримало назву «Два роки повномасштабної війни в Україні: думки, переживання, дії» [2]. Дослідження мало на меті відстежити у реальному часі та систематизувати те, як українці переживають війну. Особливістю цього проекту стало те, що збір даних відбувався синхронно з подіями, а не постфактум, що дозволило зафіксувати безпосередні реакції та емоції людей, а також простежити, як змінювалося їхнє сприйняття ситуації з плином часу.

Сучасне українське суспільство, яке проживає глибокий досвід війни, стикається з трансформацією цінностей, ставлень і практик, що відображає адаптацію до нових умов існування: «Учасники дослідження доволі часто зазначали, що протягом другого року повномасштабної війни вони повернулися до звичного для себе способу життя й адаптувалися до життя в умовах війни. Вони ділилися, що протягом другого року повномасштабної війни їхній побут став більшою мірою схожим на звичайний у порівнянні з першим роком» [2].

Аналітики Cedos звертають увагу і на окремі аспекти життя людей в умовах війни, наприклад: «Майже всі з неписаних соціальних норм, які змінилися в українському суспільстві, на думку респондентів, були пов’язані з впливом війни. Найпоширеніша зміна, яку відзначали учасники дослідження, – зменшення або відмова від використання російської мови та продуктів російської культури (музики, кінематографу, літератури), особливо в публічній площині» [2].

Масштабне дослідження, проведене проектом «Новини Приазов’я» від Радіо Свобода, висвітлило глибинні зміни у ставленні українців до Росії починаючи з початку російсько-української війни у 2014 році і до моменту проведення дослідження влітку 2024 року. За словами Антона Грушецького, який очолює Київський міжнародний інститут соціології, дослідження виявило критично важливу тенденцію: населення всіх регіонів України сприймає російську агресію як екзистенційну загрозу самому існуванню української нації. Результати показують, що практично кожна українська родина, незалежно від регіону проживання, безпосередньо зіткнулася з наслідками війни, що суттєво вплинуло на формування колективного ставлення до країни-агресора протягом останніх десяти років [1].

«Ще рік тому, до речі, майже 80% українців стверджували, що є хтось в них серед знайомих, чи рідних, хто загинув або був поранений через вторгнення РФ. У більшості людей є хтось, хто проходить військову службу. Більшість українців стали вимушено переміщеними особами. У багатьох є родичі, які проживають в окупації або були змушені полишити окуповані території. До повномасштабного

вторгнення, треба розуміти, що був певний консенсус щодо ставлення до Росії. Абсолютна більшість українців негативно ставилися до умовного Кремля і влади Росії, вважаючи, що окупація Криму і Донбасу це була така, скажімо там, агресія з боку самовладної Росії. Але при цьому 80% добре ставилися до звичайних росіян, вважаючи, що звичайні росіяни не мають впливу на владу. Вже після вторгнення ми бачимо, що абсолютна більшість українців негативно ставляться і до російської влади, і до простих росіян», – зауважив соціолог Антон Грушецький [1].

Крім цього, війна змінює парадигму колективного сприйняття життя, смерті та героїзму, що знаходить вираження у нових формах меморіалізації, ритуалів і комеморативних практик загиблих. У перші роки війни домінували спроби зрозуміти і переосмислити втрати через традиційні механізми вшанування пам'яті, як-от меморіальні комплекси, пам'ятники та державні церемонії. Проте із загостренням бойових дій, зростанням масштабів втрат і розвитком цифрових технологій суспільство почало використовувати нові способи інтеграції пам'яті у свою колективну свідомість. Ці зміни відображаються не лише в офіційній політиці пам'яті, але й у побутових практиках, культурному дискурсі та громадських ініціативах.

Загиблі захисники та захисниці війни перестають бути лише символами героїзму; вони стають частиною персоналізованої історії, що впливає на кожну родину, громаду та суспільство в цілому. Така трансформація супроводжується переосмисленням понять жертви, героїзму та колективного обов'язку. Індивідуальні історії загиблих набувають публічного виміру, стаючи основою для формування соціального капіталу, що об'єднує суспільство навколо спільних цінностей.

На початкових етапах війни українське суспільство сприймало її (війну) як тимчасовий і локалізований конфлікт, у межах якого події на сході країни здавалася віддаленими для значної частини населення. Також населення України вірило у силу росіян і те, що вони зможуть вийти на протести, про що зауважував соціолог Антон Грушецький: «спочатку українці розраховували, що дійсно прості росіяни вийдуть щонайменше на масові протести. Також було відчуття, що після викриття масових вбивств і фактично геноцидних дій у Бучі, це також підштовхне росіян до кращого усвідомлення, що коїть їхня армія, їхня держава. Але цього сьогодні не відбулося, а вже у квітні-травні ми бачили абсолютно такі гіркі розчарування і потужну ненависть до росіян. Далі, з кожним місяцем, Росія робить все, щоб цементувати свій агресивний імідж. Тому що на окупованих територіях проводяться жахливі дії, українці про це знають» [1]. Проте, з часом, зі зростанням інтенсивності бойових дій, масштабом втрат та поширенням воєнних дій на більшу частину території країни після повномасштабного

вторгнення 2022 року, війна стала домінуючим контекстом у повсякденному житті українців. Це спричинило зміну ставлення до самої війни, а також до тих, хто бере в ній участь і хто віддає своє життя заради свободи країни [1].

Загиблі захисники та захисниці України почали сприйматися не лише як жертви війни, але й як символи національної стійкості, боротьби та героїзму. У цьому контексті суттєву роль відіграють ініціативи меморіалізації, як державні, так і громадські. Меморіальні комплекси, стели пам'яті, цифрові платформи та сторінки у соціальних мережах стали засобами увічнення пам'яті про загиблих, сприяючи формуванню колективної пам'яті, а також створюючи простір для рефлексії та емоційного зв'язку з родинами героїв.

Як зазначила Анастасія Кілар, автор монографії «Український воїн: суспільний статус і стереотипи сприйняття (1914-2023)»: «думка в суспільстві змінюється, трансформується, і якщо дивитися з 2014-го року, то з'являється повага до військовослужбовців, до ветеранів. З початком повномасштабної війни цей поштовх до трансформації уявлень про українського воїна і воїнки стає ще більшим, тому що загроза є більшою, і армія для нас, для всієї країни стала невід'ємним механізмом існування нашої країни, тому що без армії ми просто не вистоїмо об'єктивно. І це розуміння приходить до суспільства, це видно» [3].

Варто додати, що ця еволюція ставлення до захисників і захисниць України відображається не лише в громадській думці, але й у культурному та медійному просторі. Ми можемо спостерігати динамічний процес зміни образу українського воїна, який стає центральним елементом сучасного українського наративу, символом незламності та відданості своїй державі. Важливо відзначити, що ця трансформація торкнулася всіх верств суспільства – від школярів, які пишуть листи на фронт, до представників бізнесу, які активно долучаються до підтримки армії. Український воїн сьогодні сприймається не просто як військовослужбовець, а як уособлення національної стійкості та єдності у протистоянні агресору.

Паралельно з цим, у суспільстві відбулися глибокі зміни у ставленні до війни як явища. Війна перестала бути лише воєнним конфліктом і набула екзистенційного значення. Вона стала боротьбою за існування, свободу і національну ідентичність. Це спричинило перегляд багатьох соціальних норм та культурних пріоритетів. Зокрема, спостерігалася різка відмова від російських культурних продуктів, які раніше мали значний вплив на український простір, та активне відродження українських традицій, історії та мови. Важливим маркером змін, стало зростання інтересу до української історії. Результати соціологічних досліджень отриманих восени 2023 року демонстрували значне зростання зацікавленості українців власною історією на тлі повномасштабного вторгнення. За даними опитування, проведеного наприкінці 2023 року, майже половина

респондентів, тобто 44,7% констатували суттєве посилення свого інтересу до історичного минулого України протягом попередніх вісімнадцяти місяців [4]. Показовим також є той факт, що дві третини опитаних, а це 66%, зазначили загальне збільшення уваги до історичних питань порівняно з довоєнним періодом [4].

Однією з найбільш драматичних змін стало переосмислення смерті у суспільному контексті. У мирний час смерть, як правило, є приватною подією, яка стосується лише родини та близьких померлого. У контексті війни загибель військовослужбовців набуває публічного виміру, стаючи частиною національної історії. Поховання захисників України перетворюються на важливі суспільні події, які супроводжуються публічними ритуалами шани. У цих церемоніях беруть участь не лише родини, але й громади, що демонструє глибоку повагу до загиблих та їхніх подвигів. Такий публічний характер скорботи сприяє зміцненню колективної ідентичності та підвищує рівень соціальної згуртованості.

Окремо варто зазначити трансформацію психологічних аспектів сприйняття війни. У суспільстві стало нормою відкрито обговорювати психоемоційний стан, зокрема посттравматичні стресові розлади, втрату та горе. Раніше ці теми були певною мірою табуйованими, але війна зробила їх невід'ємною частиною суспільного дискурсу. Це сприяло розвитку психологічної культури, поширенню практик підтримки та солідарності. Зокрема, родини загиблих знаходять підтримку не лише серед друзів і близьких, але й у ширшому суспільстві, що виражається у формі допомоги, участі у меморіальних заходах та поширенні історій про героїв у медіа.

Соціальні мережі відіграють ключову роль у формуванні нового суспільного сприйняття загиблих захисників. Вони стали неформальними меморіальними платформами, де персональні історії поєднуються з колективною пам'яттю. Через особисті публікації, фотографії, відео та коментарі створюється новий тип взаємодії між живими та померлими, який дозволяє суспільству не лише зберігати пам'ять, але й постійно відчувати зв'язок із тими, хто віддав своє життя за майбутнє країни.

Отже, трансформація суспільного сприйняття війни та загиблих захисників України є складним і багаторівневим процесом, який відображає як глибину національного болю, так і силу єдності та стійкості. Війна стала каталізатором цих змін, змусивши суспільство переосмислити основні цінності, практики та уявлення про власне існування. У цьому контексті пам'ять про загиблих захисників займає центральне місце, слугуючи символом героїзму, жертовності та національного духу.

Список використаних джерел:
1. Війна на знищення: як змінилося ставлення українців до Росії за роки агресії. Радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyny-na-znyshchennya-stavlennya-ukrayintsiv-do-rosiyi-za-roky-ahresiyi/33005838.html (дата звернення: 19.02.2025).
2. Два роки повномасштабної війни в Україні: думки, переживання, дії. Cedos. URL: https://cedos.org.ua/researches/dva-roky-povnomasshtabnoyi-viyny-v-ukrayini-dumky-perezhyvannya-diyi/ (дата звернення: 19.02.2025).
3. Людина на війні. Як змінювалось ставлення суспільства до воїна з 2014 року і донині. Українське радіо. URL: https://ukr.radio/news.html?newsID=104563 (дата звернення: 19.02.2025).
4. У близько половини українців зріс інтерес до історії після повномасштабного вторгнення – соцопитування. Український інститут національної пам'яті. URL: https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-blyzko-polovyny-ukrayinciv-zris-interes-do-istoriyi-pislya-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-socopytuvannya (дата звернення: 19.02.2025).
5. Як війна змінює українське суспільство. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3527305-ak-vijna-zminue-ukrainske-suspilstvo.html (дата звернення: 19.02.2025).

Мирослава Герман,
аспірантка кафедри політичних інститутів та процесів,
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника»

ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ЯК ЧИННИК ПОСИЛЕННЯ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Сучасна пряма демократія – це система, в якій громадяни безпосередньо впливають на прийняття політичних рішень, а не передають цю владу вибраним представникам. Вона характеризується низкою можливостей та викликів, що випливають із модерного технологічного, соціального та політичного контексту. Також пряма демократія – це про відстань між громадськими ініціативами та їх втіленням, яка має бути мінімальною, зрозумілою з точки зору інструментів її подолання. Наголосимо, що йдеться саме про громадські ініціативи, які є сукупністю громадянських прагнень і мають відображати загальне бачення суспільно важливої проблематики, шляхів її розв’язання на рівні політичних / управлінських рішень.

Експерти класифікують форми безпосередньої демократії за: правовими засадами (законодавчо закріплені та звичаєві форми); способом впливу на суспільні відносини (імперативні, консультативні, комплексні, правотворчі, ті, що не створюють норм права), механізмом діяльності (прямо пов’язані з представницькою демократією, опосередковано пов’язані й не пов’язані з представницькою демократією (або відносно самостійні); територіальною

ознакою (національні (загальнодержавні) і місцеві); суб'єктами (всенародні, групові, індивідуальні) [1, с. 75]. У політологічному дискурсі доцільно актуалізувати питання демократії участі, або партисипаторної демократії. Однак варто зауважити, що ці концепти в сучасних умовах все ж передбачають певне посередництво виборчих процедур. Як вказує дослідниця І. Шумляєва, «розмежування партисипаторної та безпосередньої демократії доцільне, оскільки її інструменти не передбачають передачу громадянам повноважень, які делеговані виборним особам. За такого підходу представники влади беруть на себе зобов'язання вироблення рішень відповідно до думок та побажань громадян, зазвичай зберігаючи за собою позицію арбітра у прийнятті рішень, навіть залучаючи їх до вирішення питань місцевого значення, крім тих випадків, коли прийняття того чи іншого рішення виноситься на референдум» [7, с. 60]. Громадські ініціативи ми вважаємо певним змістовним втіленням тих самих «думок та побажань громадян», які також транслюються під час референдумів, громадських обговорень тощо.

Ще одне поняття, акцентоване вітчизняною політичною наукою, це «народна ініціатива», яке науковці категоризують як «сформульовані та підтримані визначеною законодавством кількістю виборців вимоги, внаслідок реалізації яких безпосередньо народом або парламентом можуть бути ухвалені владні рішення». Основними різновидами народної ініціативи є референдна народна ініціатива, законодавча народна ініціатива та конституційна народна ініціатива [6, с. 103]. Так само є дві форми втілення народної ініціативи: пряма, яка реалізується шляхом голосування за неї на референдумі, та непряма, яка реалізується через представницький законодавчий орган [6, с. 112]. Аналізуючи ж вітчизняні практики, доцільно зупинитися на громадських ініціативах місцевого рівня, позаяк вони є прикладом реального втілення механізмів прямої демократії.

Змістом конституційно-правового інституту місцевої (громадської) ініціативи є сукупність конституційно-правових норм, що регулюють порядок здійснення у вигляді обов'язкової для розгляду у встановленому законом порядку громадської ініціативи, спрямованої на створення представницьким органом місцевого самоврядування в межах встановленої компетенції нормативно-правового акту відповідно до Конституції та законів або на вирішення ним в іншій формі громадського значущого питання, що міститься в пропозиціях громадян [2, с. 375]. Однак формально можна сприймати громадську ініціативу як сигнал від населення до влади (будь-яких уповноважених її органів) з запитом про потребу, проблему, ініціативу, який суспільство готове спільно обговорювати і вирішувати.

На думку представників органів місцевого самоврядування, найпопулярнішою і найефективнішою формою прямої демократії в Україні є громадські слухання, а найменш популярними та ефективними – доручення виборців, громадську експертизу та консультативно-дорадчі органи [3]. Останні, про які йдеться, це, передусім, громадські ради, оцінка яких зазвичай негативна чи не чітко визначена, що зумовлено браком досвіду і одночасно перепонами у вигляді кампаній з дискредитації. Можна припустити, що ці факти свідчать про значний потенціал впливу громадських рад, який досі не виявив себе у повній мірі. Разом із переліченим вище розвиваються й інші інструменти локальної демократії, як-то загальні збори громади, громадські слухання, електронні петиції, функціонування органів самоорганізації населення. Згадаємо і про місцеві референдуми, які очікують на остаточне політико-правове оформлення. Вже зараз різноманітні дослідження показують, що низові ініціативи є ефективними і проявляють високий рівень адаптивності. Якщо проблема ускладнювалася додатковими обставинами, ініціатори підлаштовувались під нові умови. Ініціативи розширювали свої цільові аудиторії та формати, розділялися на різні рухи та об'єднувалися [5]. Ще один аргумент, науково обґрунтований дослідницею О. Івановою, полягає у тому, що формування нової моделі державної політики в Україні за траєкторією «знизу вгору» відповідає світовим тенденціям зміни інститутів та практик взаємодії акторів політичних процесів. Унікальність же української версії полягає в тому, що громадянське суспільство швидше та ефективніше інституціонізується як публічний актор, ніж держава, яка «не встигає» інституційно адаптуватися до змін і через традиції попередньої моделі управління гальмує участь державного сектору в політичному житті [4, с. 75].

Маємо дати відповідь на два ключові питання з теми наукового пошуку:

- чому громадські ініціативи мають ресурсний потенціал?
- чому цей ресурсний потенціал все ще більше зосереджений на локальному рівні?

У першому випадку акцентуємо загальну тенденцію, яка включає і курс децентралізації, і євроінтеграції, і поглиблення демократичних практик безпосередньо у державній політиці, і невідворотність розбудови громадянського суспільства. Ці чинники знайшли відображення у конкретних законах, державних стратегіях, програмах, втілилися у механізмах участі громадян в розробці управлінських рішень та контролю за ними. У другому питанні ключовою перевагою місцевого рівня є його межі, а отже і масштаб – організувати громаду на вирішення питання локального значення легше, аніж здійснити аналогічну активність на рівні усієї країни. Свого часу відомий німецький соціолог М. Вебер припускав функціональність прямої демократії,

коли локальні спільноти обмежені кількістю членів, соціальні позиції суб'єктів суспільних перетворень не суттєво відрізняються одна від одної, а управлінські функції відносно прості та стійкі [8, с. 163]. Локальність – це про чітке бачення контурів потреби, шляхів її вирішення, обсягу необхідних ресурсів (інформаційних, матеріальних, технічних, управлінських тощо). Однак, на переконання науковців, локальні демократичні здобутки можна масштабувати й інтегрувати у розвиток демократичної системи всієї держави: шляхом перенесення відповідних механізмів, поширення проактивних цінностей, оптимізації інституційної спроможності координувати цілі та шляхи їх досягнення.

Успішними прикладами реалізації прямої демократії в світі традиційно вважають Швейцарію, де досить часто питання суспільної ваги виносяться на референдуми, Естонію, яка активно використовує електронне голосування, Ісландію, де навіть Конституцію оновлювали через онлайн-участь громадян. Переконані, що цей перелік цілком справедливо зможе доповнити і Україна, яка системно застосовуватиме власні надбання, доповнюючи їх апробованими ефективними зарубіжними практиками.

Отже, громадські ініціативи є важливою складовою сучасного виміру прямої демократії і в умовах децентралізації заявили про себе як про дієвий демократичний механізм на місцевому рівні. Цю дієвість забезпечують цифрові технології, що поступово інституціоналізуються законодавством України, зокрема через запровадження різних онлайн-сервісів. Та головним аргументом на користь актуальності і затребуваності проблематики впровадження демократичних процедур та інструментів вважаємо тяжіння українського народу до демократії як найбільш бажаного типу державного устрою для України, що з року в рік підтверджується позитивною динамікою соціологічних опитувань, а в пікові історичні моменти демонструється мотивами соціальної активності.

Список використаних джерел:

1. Бойко О. *Існуючі форми локальної демократії та механізми їх правового регулювання*. К. : Центр політико-правових реформ. 2023. 135 с.
2. Гонюкова Л., Дерун Т. Інноваційні механізми розвитку місцевої демократії: ефективність, умови використання, перспективи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 2. С. 371–377.
3. Громадські слухання є найефективнішою формою прямої демократії. *Укрінформ*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3771764-gromadski-sluhanna-e-najefektivnisou-formou-pramoi-demokratii.html
4. Іванова О. Особливості формування та утвердження в Україні засад демократії та громадянського суспільства. *Політикус*. 2023. № 3. С. 7–77.
5. Очеретяна М. Як працюють громадські ініціативи під час війни. *Українська правда.* 2023. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2023/03/31/7395892/

6. Харута В., Бєлов Д., Палінчак М., Дір І. *Народне вето як інститут безпосередньої демократії : монографія*. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2021. 256 с.
7. Шумляєва І., Лисиця О. Теоретичні підходи до партисипативної демократії на місцевому рівні. *Аспекти публічного управління.* 2024. Том 12. № 2. С. 57–66.
8. Held D. *Models of Democracy*. Stanford University Press. 2006. 400 p.

Куцкір Діана,
студентка 1 курсу ОС «Магістр», юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації докорінно змінило характер взаємодії між державою та громадянським суспільством в Україні. Громадські організації продемонстрували унікальну здатність до швидкої мобілізації та адаптації своєї діяльності до потреб воєнного часу. Показовим є зростання кількості активних громадських організацій на 15% за період 2022-2023 років [1]. Це свідчить не лише про кількісні зміни, але й про якісну трансформацію громадського сектору, який перетворився на потужного партнера держави у подоланні викликів воєнного часу.

Особливо помітною стала тенденція до створення спеціалізованих громадських організацій, орієнтованих на конкретні потреби суспільства в умовах війни. Поява понад 250 нових організацій, що фокусуються на підтримці Збройних Сил України та наданні гуманітарної допомоги [1], відображає глибоке розуміння громадським сектором пріоритетних напрямів діяльності. Ці організації не просто заповнюють прогалини у державній системі підтримки, але й створюють інноваційні механізми вирішення проблем, пропонуючи гнучкі та ефективні рішення.

Трансформація ролі громадських організацій у сфері соціального захисту стала одним із найбільш яскравих прикладів еволюції громадянського суспільства. Той факт, що громадські організації забезпечують реалізацію 62% програм підтримки внутрішньо переміщених осіб [2], демонструє не лише їхню організаційну спроможність, але й високий рівень довіри з боку як держави, так і бенефіціарів. Створена мережа з 450 центрів підтримки ВПО представляє собою унікальну модель співпраці державного та громадського секторів, де кожен партнер максимально ефективно використовує свої сильні сторони.

Особливої уваги заслуговує якісна зміна ролі громадських організацій у формуванні безпекової політики держави. Участь представників громадського сектору у 47 робочих групах при міністерствах та відомствах [3] свідчить про

визнання їхньої експертизи на найвищому державному рівні. Це дозволяє забезпечити врахування практичного досвіду та потреб суспільства при розробці стратегічних рішень у сфері національної безпеки.

Вражаючим є масштаб міжнародної діяльності волонтерських організацій. Залучення понад 500 мільйонів євро міжнародної допомоги [3] демонструє не лише їхню здатність ефективно комунікувати з міжнародними партнерами, але й високий рівень довіри до українських громадських організацій на глобальному рівні. Це створює потужну основу для подальшого розвитку міжнародного співробітництва та посилення позицій України на міжнародній арені.

Інформаційна стійкість держави значною мірою забезпечується завдяки системній роботі громадських організацій. Виявлення та блокування понад 3000 фейкових інформаційних ресурсів [4] – це не просто статистика, а результат копіткої роботи з розбудови системи протидії дезінформації. Підготовка 85% аналітичних матеріалів для міжнародних партнерів щодо санкційної політики демонструє провідну роль громадського сектору у формуванні міжнародної позиції щодо російської агресії.

Важливо відзначити, що сучасна роль громадських організацій у формуванні державної політики є результатом тривалого процесу розвитку громадянського суспільства в Україні. За 33 роки незалежності громадський сектор пройшов шлях від поодиноких ініціатив до потужної мережі організацій, здатних впливати на державні рішення [6]. Особливо показовим став 2021 рік, коли було закладено фундамент для посилення співпраці між державою та громадськими організаціями через впровадження механізмів електронної демократії та розширення можливостей громадської участі у формуванні політики [6]. Період активного розвитку громадянського суспільства у довоєнний час характеризувався формуванням сталих механізмів взаємодії з органами влади, розвитком організаційної спроможності та накопиченням експертизи в різних сферах. Громадські організації стали не просто виконавцями окремих проєктів, а повноцінними учасниками процесу формування та реалізації державної політики, здатними генерувати інноваційні рішення та забезпечувати їх впровадження. Ця підготовча робота створила міцну основу для швидкої та ефективної адаптації громадського сектору до викликів воєнного часу. Показово, що саме ті організації, які мали досвід системної співпраці з державними інституціями, змогли найбільш ефективно перебудувати свою діяльність та забезпечити вирішення критично важливих завдань в умовах війни. Значною мірою успішність громадських організацій у воєнний період зумовлена їхньою здатністю використовувати напрацьовані раніше механізми взаємодії, адаптуючи їх до нових реалій та потреб суспільства.

Антикорупційна діяльність громадських організацій набула особливого значення в умовах збільшення обсягів міжнародної допомоги. Моніторинг використання 75% коштів, виділених на відновлення критичної інфраструктури [5], не лише запобіг нецільовому використанню значних фінансових ресурсів, але й сприяв підвищенню прозорості державного управління в цілому. Це створило важливий прецедент ефективного громадського контролю в умовах воєнного стану.

Законотворча діяльність громадських організацій демонструє їхню здатність системно впливати на державну політику. Розробка та успішне просування 47 законодавчих ініціатив [2] свідчить про високий рівень експертизи та розуміння механізмів державного управління. Важливо відзначити, що ці законодавчі зміни охоплюють широкий спектр питань – від спрощення адміністративних процедур до вдосконалення системи соціального захисту.

Інноваційний потенціал громадських організацій найяскравіше проявився у сфері цифрової трансформації. Розробка та впровадження 15 цифрових рішень для координації гуманітарної допомоги [3] демонструє їхню здатність створювати сучасні інструменти державного управління. Єдина база даних постраждалих від війни, що охоплює понад 1,5 мільйона осіб [5], стала прикладом ефективного поєднання технологічних можливостей та соціальної відповідальності.

Значним досягненням стала діяльність громадських організацій у сфері освіти та безпеки. Розробка 35 навчальних програм з протимінної безпеки та охоплення ними понад 500 000 громадян [4] демонструє здатність громадського сектору ефективно вирішувати критично важливі завдання державного значення. Ця робота не лише рятує життя, але й формує нову культуру безпечної поведінки в умовах війни.

Документування порушень прав людини на окупованих територіях, здійснене моніторинговими місіями громадських організацій, має стратегічне значення для майбутнього України. Фіксація понад 10 000 випадків порушень [5] створює потужну доказову базу для міжнародних судових інстанцій та формує основу для майбутніх процесів відновлення справедливості.

Таким чином, роль громадських організацій у формуванні державної політики під час війни характеризується не лише кількісними показниками, але й глибокими якісними змінами. Громадський сектор продемонстрував здатність бути ефективним партнером держави, пропонуючи інноваційні рішення, забезпечуючи експертну підтримку та здійснюючи громадський контроль. Ця трансформація проявилася у кількох ключових аспектах: по-перше, у безпрецедентному розширенні сфер впливу громадських організацій, які

охопили практично всі критично важливі напрями державної політики воєнного часу; по-друге, у формуванні нових механізмів взаємодії з державними інституціями, що характеризуються більшою гнучкістю та ефективністю; по-третє, у суттєвому посиленні експертного потенціалу громадського сектору.

Особливо важливим є те, що громадські організації змогли не лише адаптуватися до викликів воєнного часу, але й створити інноваційні моделі вирішення суспільних проблем. Їхня діяльність сприяла формуванню нової парадигми державно-громадського партнерства, де громадський сектор виступає не просто як виконавець окремих завдань, а як повноцінний співтворець державної політики. Це партнерство базується на взаємній довірі, професійній експертизі та спільному баченні стратегічних цілей розвитку держави.

Досвід такої співпраці створює міцний фундамент для подальшого розвитку взаємодії між державою та громадянським суспільством у післявоєнний період. Напрацьовані механізми координації зусиль, система розподілу відповідальності та практики спільного прийняття рішень можуть стати основою для нової моделі державного управління в мирний час. Більше того, посилення ролі громадських організацій у формуванні державної політики відповідає загальноєвропейським тенденціям розвитку демократичного врядування та створює додаткові можливості для європейської інтеграції України.

Можна прогнозувати, що у післявоєнний період роль громадських організацій у формуванні державної політики продовжить зростати, особливо у контексті процесів відбудови та реінтеграції деокупованих територій. При цьому особливого значення набуватиме здатність громадського сектору зберегти та розвинути набутий під час війни досвід, адаптувавши його до нових викликів мирного часу.

Список використаних джерел:

1. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023-2024 роках. URL: https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2023-2024

2. Аналіз потреб у місцевій статистиці проєкт USAID «ГОВЕРЛА». URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/943/%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%86%D0%97_%D0%9F%D0%9E%D0%A2%D0%A0%D0%95%D0%91_%D0%A3_%D0%9C%D0%86%D0%A1%D0%A6%D0%95%D0%92%D0%86%D0%98%CC%86_%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A6%D0%86.pdf

3. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження. URL: https://ednannia.ua/images/Procurements/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D1%81%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%B2_%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8_%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82_%D0%B7_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0

%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf

4. Захаренко К. Роль громадських організацій у формуванні національної інформаційної безпеки. Науково-дослідний центр «Інститут соціально-правових та політичних досліджень імені Олександра Яременка». 2024. С. 75-84. URL: file:///C:/Users/Acer/Downloads/%D0%A0%D0%BE%D0%BB%D1%8C_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9_%D1%83_%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC.pdf

5. Громадський контроль у різних сферах під час воєнного стану: аналітичний огляд ситуації. URL:https://ccl.org.ua/ozon-post/analitychnyj-oglyad-sytuacziyi-z-gromadskym-kontrolem-riznyh-sfer-pid-chas-voyennogo-stanu/

6. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2021. 112 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/block_grom_susp.pdf

Мігалко Анастасія,
Мотрунич Тетяна
студентки IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
Ужгородський національний університет

РОЛЬ ЦЕРКВИ У ПОЛІТИЦІ ТА ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Церква завжди посідала важливе місце у формуванні суспільства, зокрема нею часто користувалися політики, агресори, маніпулюючи головними догматами та підлаштовуючи їх під свої політичні бачення, виправдовуючи свої вчинки тим, що так диктує церква (Бог). Починаючи з 2014 року в українців стався крах бачень щодо церкви, нам був повернутий томос у 2019 р., але кардинального переходу всієї України не відбулося. Поштовхом до активних змін стало саме повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року.

Попри збройну агресію Росії, релігійна мережа України залишається в межах правового поля та продовжує свій розвиток, демонструючи як кількісне зростання, так і якісні зміни. На початок 2023 року в Україні нараховувалося 36 594 релігійні організації, хоча ця статистика не враховує дані з окупованого Криму та деяких тимчасово окупованих територій, де отримати повну інформацію неможливо.

Україна є багатоконфесійною державою. Прихильники різних релігій - християни, мусульмани, буддисти, індуїсти та послідовники нових релігійних течій - співіснують у публічному просторі України. Майже 97% існуючих мирянських організацій належать до християнської традиції. [2] За думкою Оксани Пахльовської, відомої культурологи ні - те, що нині відбувається в Україні, є масштабним цивілізаційним зрушенням. Відроджуються давні

конфлікти, що мають тисячолітню історію, а православна цивілізація втрачає свою єдність, зазнаючи незворотного розпаду. Також відбувається докорінний розкол слов'янського світу, перегрупування ідеологічних орієнтирів у євразійському просторі та остаточне окреслення східного кордону Європи. [9]

Російська війна проти України ставить перед багатовіковою християнською традицією осмислення миру та війни нові виклики, змушуючи переосмислювати моральні та етичні аспекти цих понять. На міжнародному рівні Україна отримує значну підтримку, проте нерідко стикається з поверхневим сприйняттям глибини та масштабів трагедії, а також зі сподіваннями на швидке та компромісне вирішення конфлікту. Часто лунають заклики до миру, які, на жаль, не враховують, що справжній мир неможливий без справедливості та відповідальності за вчинені злочини. [6]

Згідно з соціологічним опитуванням, проведеним Центром Разумкова на початку року, 61% українців висловлюють довіру Церкві. Це значення перевищує рівень довіри до Національної поліції та громадських організацій, що підкреслює значущість релігійних інституцій у житті суспільства. Водночас, у порівнянні з попередніми дослідженнями цього центру, спостерігається певне зниження рівня довіри до Церкви. [7]

Церква завжди мала великий вплив на політику та суспільні процеси в країні і займає важливі погляди щодо війни. Війна Росії проти України висвітлила роль церкви як інституції та осередку віри. Соціальна роль українських церков у воєнний час посилюється їхньою гуманітарною місією та духовною опікою над збройними силами.

Роль військових капеланів, потреба в яких виникла з початком російського збройного вторгнення у 2014 році, стала особливо важливою з початком повномасштабного вторгнення російських військ в Україну. Про важливість вирішення цього питання на національному рівні свідчить Закон України «Про військове капеланство», ухвалений 30 листопада 2021 року та переглянутий 19 березня 2022 року. Закон визначає правові та організаційні засади діяльності Служби військового капеланства, регулюючи питання реалізації конституційного права військовослужбовців на свободу світогляду та віросповідання. Він охоплює військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії, інших військових формувань, створених відповідно до законодавства, а також Державної прикордонної служби. Цей закон відіграє важливу роль у забезпеченні духовної підтримки військових, зміцненні їхнього морального духу та формуванні ціннісних орієнтирів у складних умовах служби та бойових дій. [1]

Оцінюючи роль ПЦУ у подіях воєнного часу, варто відзначити її представництво на Генеральній асамблеї Всесвітньої Ради Церков у жовтні 2022

року. Була прийнята резолюція, яка засуджує російську агресію. Іншими словами, це може говорити як про зростання впливу помісних українських Церков, так і про зростання їхньої підтримки України у війні проти Росії. Окремо слід розглянути ставлення Української Православної Церкви Московського Патріархату до війни між Росією та Україною. На початку військового конфлікту на сході України керівництво УПЦ (МП) переважно зберігало мовчання і намагалося уникати публічних заяв, але з часом УПЦ (МП) виробила офіційну позицію, закликаючи до припинення вогню в загальних рисах і підтримуючи віруючих по обидва боки конфлікту. Існують підтверджені випадки, коли окремі священнослужителі УПЦ МП відкрито висловлювали підтримку російської агресії та закликали до порушення територіальної цілісності України. Деякі релігійні громади під юрисдикцією УПЦ МП не лише підтримували сепаратизм, крім того надавали притулок російській армії для ведення війни проти України, поширювали сепаратистську літературу «благословляли» їх. У церковному середовищі цієї конфесії тривалий час поширювалися ідеї, що заперечували суверенітет української держави. [4]

Показовим є інцидент під час урочистого засідання парламенту, коли Предстоятель УПЦ МП Онуфрій разом з іншими представниками церкви не підвівся під час зачитування президентом імен Героїв України, десятеро з яких були посмертно удостоєні цього звання за участь в антитерористичній операції.[8]

Водночас громадяни України кардинально переосмислюють своє ставлення до УПЦ (МП) та її співпрацю з Московським Патріархатом. Про це свідчать, зокрема, соціологічні опитування групи «Рейтинг»: у першій декаді березня 2022 року 63% респондентів підтримували ідею розриву зв'язків між УПЦ (МП) та РПЦ, а 10% - не підтримували. Через деякий час кількість респондентів, які виступають за розрив зв'язків між УПЦ (МП) і РПЦ, зросла до 74%. Натомість зменшилася кількість тих, хто виступає за збереження так званого підпорядкування УПЦ (МП) Московському Патріархату (7%). [5]

У першій половині серпня 2022 року Фонд «Демократичні ініціативи» спільно з Центром Разумкова провели соціологічне дослідження, присвячене зміні ставлення українців до декомунізації, УПЦ МП та націоналізму в умовах війни з Росією. За результатами опитування, 52% респондентів погодилися з тим, що Українська православна церква Московського патріархату є одним із чинників, які сприяють російській агресії. Водночас лише 11% опитаних вважали, що діяльність цієї церковної структури певною мірою допомагає обороні України. Дослідження також засвідчило, що в південних регіонах 60% громадян, а у східних 57% вважають недоречним оцінювати роль УПЦ МП виключно крізь призму її впливу на війну. Це свідчить про певні відмінності у

сприйнятті релігійних питань залежно від регіональної специфіки, історичного контексту та рівня впливу проросійських наративів. [2, 22]

Жахливим наслідком повномасштабного вторгнення є те, що у період з 24 лютого 2022 року до 24 лютого 2023 року, внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну, було знищено щонайменше 415 релігійних об'єктів. Серед них – храми, молитовні будинки, каплички, придорожні хрести, зали царства, синагоги, мечеті, хачкари, меморіали та релігійні навчальні заклади. Більше ніж сотня цих споруд або повністю зруйновані, або зазнали настільки серйозних пошкоджень, що не можуть використовуватися для проведення богослужінь. Крім того, внаслідок бойових дій постраждали щонайменше 13 релігійних споруд, які мають статус пам'яток регіонального значення, а також 5 об'єктів, що входять до переліку національної культурної спадщини. [3]

Аналізуючи все вище сказане роль церкви в політиці завжди була великою, бо так вже склалося історично. Сьогодні її авторитет у суспільстві під час війни сягає двох крайностей, від зміцнення національної ідентичності до пропаганди. Дана проблематика залишається актуальною, оскільки вона має значення не лише у духовному житті українців, а також з урахуванням на майбутню релігійну незалежність країни.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада ухвалила Закон «Про Службу військового капеланства» (30.11.2021). URL: https://risu.ua/verhovna-rada-uhvalila-zakon-prosluzhbu-vijskovogo-kapelanstva_n123874 (дата звернення: 15.02.2025).
2. Державно-церковні та суспільно-релігійні відносини в умовах війни Росії проти України : аналіт. доп. / [С. І. Здіорук, В. В. Токман] ; за ред. С. І. Здіорука. Київ : НІСД, 2023. С 6. URL: https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.07 (дата звернення: 15.02.2025).
3. Єленський В. Релігія на війні - це те, що допомагає вижити і суспільству і окремій людині URL: https://www.vin.gov.ua/upravlinnia-u-spravakh-natsionalnostei-ta-relihii/54511-relihiia-na-viini-tse-te-shcho-dopomahaie-vyzhyty-i-suspilstvu-i-okremii-liudyni-viktor-yelenskyi (дата звернення: 15.02.2025).
4. Кагамлик С., Обушний М. Православна церква в Україні в умовах російсько-української війни: полюси цивілізаційного вибору. Українознавчий альманах. Випуск 30, 2022. С. 76. URL: https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.10 (дата звернення: 15.02.2025).
5. Оцінка ситуації в Україні (8–9 березня 2022) / Соціологічна група «Рейтинг». 10 березня 2022. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/ocenka_situacii_v_ukraine_8-9_marta_2022.html (дата звернення: 15.02.2025).
6. Послання Архиєрейського Синоду УГКЦ в Україні щодо війни та справедливого миру в контексті нових ідеологій. Офіційні Документи Українського Греко-Католицьуої церкви. URL: https://docs.ugcc.ua/1723/ (дата звернення: 15.02.2025).
7. Релігія в полум'ї війни: як Росія репресує Українську Церкву на тимчасово окупованих територіях [Електронний ресурс] URL: https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-ato/3867448-religia-u-polumi-vijni-ak-rosia-represue-ukrainsku-cerkvu-na-timcasovo-okupovanih-teritoriah.html (дата звернення: 15.02.2025).

8. Священнослужителі УПЦ (МП) не встали у Раді під час зачитування імен бійців АТО - героїв України. URL: https://risu.ua/svyashchennosluzhiteli-upc-mp-ne-vstali-u-radi-pid-chas-zachituvannya-imen-biyciv-ato-gerojiv-ukrajini-onovleno_n74237 (дата звернення: 15.02.2025).
9. Україна може існувати лише в одному цивілізаційному вимірі – європейському. Інакше на неї чекає небуття. Інтерв'ю з Оксаною Пахльовською. Дзеркало тижня. 2015. №15. URL: https://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Pahlyovska_Ukr_mozhe_isnuv_lyshe_v_europ_civiliz_vymiri.htm (дата звернення: 15.02.2025).

Ярослав Стефурак,
аспірант кафедри політичних інститутів та процесів,
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ЧИННИК ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У РОЗБУДОВІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Громадянське суспільство – якісний стан будь-якого суспільства, що характеризується високим рівнем відповідальності, ініціативності, згуртованості громадян, спроможності ефективно комунікувати і взаємодіяти з політичними інститутами. Його поступ – це завжди багатокомпонентний процес, зумовлений упливом низки чинників, зокрема внутрішніх і зовнішніх. До них традиційно відносять показники рівня демократії, політичної стабільності, добробуту населення, економічної свободи, довіри до владних інститутів, ставлення громадян до політичної участі, доступ до інформації та цифрова грамотність населення, глобальні тенденції, вплив міжнародного права, соціальні виклики та ін. Активна фаза розвитку громадянського суспільства в Україні пов'язана з двома важливими обставинами державотворення – євроінтеграцією та децентралізацією, які, в свою, також є взаємозумовленими. Саме децентралізація влади стала одним із головних внутрішніх інституціональних стимулів для розбудови громадянського суспільства, передусім на місцевому рівні.

Протягом останніх років в Україні зростає кількість неурядових інституцій. Так, «станом на грудень 2023 р. в Україні було зареєстровано 208 385 неприбуткових організацій, майже 10% із них – благодійні фонди, 27,6% – різні громадські об'єднання. У Реєстрі волонтерів України було зареєстровано майже 7 тис. осіб. Загалом кількість благодійних організацій у 2021-2023 рр. зросла на 43%» [10, с. 5]. Ситуація зумовлена низкою об'єктивних причини:

– динаміка розвитку громадянського суспільства продовжує залежати від чинника соціально-політичних потрясінь, яким стала повномасштабна російсько-українська війна;
– збільшення кількості міжнародних програм підтримки України стимулювала активізацію діяльності неурядових організацій та появу нових, які наразі є партнерами у реалізації локальних і загальнодержавних гуманітарних проєктів;
– внутрішня міграція населення – мешканців прифронтових та тимчасово окупованих населених пунктів – зумовила потребу у залученні додаткових ресурсів для комплексної підтримки постраждалого населення, носіями і розпорядниками яких часто є саме представники неурядового сектору;
– євроінтеграція та розвиток глобального громадянського суспільства зумовили залучення до програм європейських фондів вітчизняних ОГС, а інтегровані до законодавства механізми партисипаторності мотивували громадян до кооперації та артикуляції запиту на більшу участь у громадському контролі за політикою різних рівнів;
– децентралізація – цей процес розширює можливості для громадян впливати на місцеве самоврядування та вирішувати проблеми своїх громад.

Активізація громадянської участі та її інституціоналізація в сучасних умовах стала похідною від комплексного впровадження системних реформ, перебігу євроінтеграції та загалом поглиблення міжнародної співпраці України. До прикладу, Організація економічного співробітництва та розвитку формулює дев’ять ключових правил ефективної децентралізації, яка сприяє регіональному розвиткові, серед яких зокрема підтримка інноваційного та експериментального врядування та залучення громадянського суспільства [2, с. 82].

Апелюючи до громадянської участі, ми за замовчуванням тримаємося меж громади, адже вона, відповідно до чинного законодавства, уособлює «жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр» [5]. І тут ключовими характеристиками вважаємо «об’єднання» та «самостійність», а для розвитку локального громадянського суспільства важливо, щоб прибічність цим ознакам була добровільною, а краще ініційованою «знизу».

Американський професор Дж. Ф. Маклін звертався до поняття «sense of community», тобто «відчуття належності до громади», яке й надавало спільноті ознак громадянського суспільства [8, с. 15]. По суті, йдеться про територіальну ідентичність, яка поєднує емоційну (відчуття єдності з певною територією, або патріотизм), когнітивну (самовіднесення до певної спільноти й усвідомлення її

правил) і поведінкову (вмотивованість до дії в межах цієї спільноти) складові [6, с. 8–9.]. Така територіальна ідентичність фіксує ресурсний потенціал на території громади, що насамперед актуально для людського капіталу. Крім того, як виявлено соціологічними дослідженнями, розвинена локальна ідентифікація індивідів сприяє вираженості їхньої громадянської ідентичності [6, с. 23]. Вважаємо, що баланс понять «самоврядування» влади та «самоорганізація» населення має призвести до трансформації територіальної громади на нову дієву складову громадянського суспільства – місцеве громадянське суспільство. Такі трансформації є невід'ємними для процесу демократизації саме у частині пріоритету «демосу» – народу і його ролі у гуманізації влади, набуття нею рис відповідального, підзвітного, незаангажованого, відкритого та справедливого суб'єкта політики.

Визначаючи середньострокові перспективи децентралізації влади, дослідники прогнозують посилення дієвості громад у створенні ендогенних механізмів територіального розвитку, що заохотить до співпраці місцеві органи влади й органи місцевого самоврядування, бізнес-спільноту території та ділові асоціації, мешканців, організації громадянського суспільства, сприятиме формуванню ними спільного бачення майбутнього їхньої громади як підґрунтя локальної ідентичності [3, с. 77]. Разом із доволі реалістичними перспективами вбачаються і проблеми розбудови низової структури громадянського суспільства, у тому числі й у контексті упроваджуваної реформи децентралізації, серед яких:

– недоліки у комунікації між органами державної влади та місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства. Як зазначає з цього приводу український правознавець Я. Лазур, «така комунікація має носити постійний цілеспрямований характер, а її метою має виступати підвищення рівня захисту прав і свобод громадян у сфері публічного управління та збільшення продуктивності діяльності органу виконавчої влади (місцевого самоврядування) відповідно до його компетенції» [7, с. 268]. Позитивним зрушенням вбачаємо поширення практик створення спільних майданчиків для обговорення і вирішення регіональних питань із залученням влади різних рівнів, громадськості, експертних кіл, представників міжнародних інституцій. Як приклад, проведення регіональних форумів «Re:Open Zakarpattia» (Закарпатська область), «Співпраця задля відновлення» (Дніпропетровська, Волинська області), «Співпраця громад задля сталого розвитку України» (Львівська область), «Форум регіонального розвитку» (Львівська область), «Регіональний розвиток. Просторове планування» (Одеська область) та подібні заходи;

– недосконаліть системи громадського контролю на місцях (попри те, що такі механізми передбачені чинним законодавством (Ст. 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), передусім у форматі місцевих ініціатив, публічних консультацій, громадських слухань тощо). Проблема полягає у невизначеності норм застосування рішень вказаних процедур;
– низький рівень ефективності громадських рад при органах державної влади та місцевого самоврядування. Показовими тут є результати «Аналітичного дослідження громадянської участі у прийнятті політичних рішень на рівні територіальних громад», якими констатовано, що «місцеві ради не розуміють важливості та функцій консультативно-дорадчих органів; вкрай негативним є досвід і ставлення до громадських рад [1]. З іншого боку, в опитуванні Центру соціологічних досліджень, децентралізації та регіонального розвитку KSE Institute та London School of Economics and Political Science в межах програми «PeaceRep» серед проблем місцевої демократії респонденти акцентували неактивні громадські ради при органах місцевого самоврядування [9]). Знову має місце пошук «золотої середини» між розумінням потреби у зовнішньому контролі та спроможності його здійснювати;
– невідповідний рівень політичної та правової культури для оптимальної співпраці організацій громадянського суспільства і місцевих органів влади, реалізації громадянських ініціатив, розвитку нових форм громадської активності. У сучасних дослідженнях та експертних оцінках можна зустріти полярні відгуки щодо обох учасників громадсько-політичних взаємодій на місцях, і це нормально, позаяк і владні, і громадські інституції формуються членами однієї спільноти, яка існує в одному правовому полі, в одній історико-цивілізаційній епосі, в межах сталого набору ціннісних орієнтирів. У період стрімких змін і місцевому самоврядуванню, і місцевому громадянському суспільству бракує досвіду делегування, консолідації, кооперації тощо.

Цей перелік недоліків не є вичерпним і не є критичним, адже вони одночасно визнаються державою і сприймаються нею як пріоритети політики сприяння розвитку громадянського суспільства, які відображено у Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 рр. На сьогодні, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», в країні формами участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення визначено: місцевий референдум, загальні збори (конференція) жителів, місцева ініціатива, громадські слухання, участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету, публічні консультації, консультативно-

дорадчий орган при органах та/або посадових особах місцевого самоврядування, громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, інші форми участі, що не суперечать закону [4]. Водночас поряд із класичними інструментами залучення населення у місцеву політику в громадах набувають поширення нові підходи та формати, зокрема:

– партисипативне стратегічне планування розвитку громади;
– інструменти е-демократії та е-послуги (платформи електронної взаємодії влади та мешканців (електронні петиції, електронні звернення, відкрите місто, «розумна» взаємодія та інші), електронні послуги, бюджет участі, конкурси місцевих ініціатив);
– залучення та інформування населення через центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) [11, с. 101].

Мешканці громад, які отримали ширші, передусім фінансові повноваження, мають виступати рушіями оптимізації використання нових можливостей, відтак ініціювати, контролювати, обговорювати, пропонувати зміни, брати відповідальність, об'єднуватися і об'єднувати – тобто формувати функціонал зрілого громадянського суспільства на місцевому рівні.

Отже, організаційна структура громадянського суспільства зазнає змін як за рахунок кількісного зростання ОГС, так і завдяки появі нових форм громадянської участі та інструментів впливу на місцеву політику. Децентралізація залишається одним із каталізаторів таких змін, посилюючи тим самим позитивну дію на неурядовий сектор євроінтеграційного курсу держави. З іншого боку, громадянське суспільство, його активні інституції допомагають наповнювати реальним змістом перебіг системної реформи, виконуючи низку контролюючих та корегуючих функцій щодо управління громадами. Безумовно, виклики, пов'язані із повномасштабною російсько-українською війною, також стали чинником переформатування суспільно-політичних відносин на місцях, що на прикладі організацій громадянського суспільства продемонструвало їхню здатність оперативно підлаштовуватися під потреби воєнного часу, ставати партнерами органів влади та місцевого самоврядування у вирішенні гуманітарних та інших проблем.

Список використаних джерел:

1. Аналітичне дослідження громадянської участі на рівні територіальних громад : висновки та рекомендації. *ГО «Діалог»: Офіційний вебсайт.* 2024. URL: https://dialog.lviv.ua/analitichne-doslidzhennya-gromadyanskoyi-uchasti-na-rivni-teritorialnih-gromad-visnovki-ta-rekomendatsiyi/
2. *Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні : Наукова доповідь*. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2020. 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf

3. Жаліло Я. (за наук. ред.). *Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп.* Київ : НІСД, 2019. 192 с.
4. *Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» № 3703-IX від 9 травня 2024 року.* Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text
5. *Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року.* Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text
6. Котенко Я. *Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль).* Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 44 с.
7. Лазур Я. Розбудова громадянського суспільства в сучасних умовах децентралізації в Україні. *Децентралізація в Україні : законодавчі новації та суспільні сподівання.* К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 262–271.
8. Маклін Дж. *Громадянське суспільство: свобода у новому тисячолітті. Громадянське суспільство як здійснення свободи : центрально-східноєвропейський досвід.* Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 1999. С. 10–21.
9. Не тільки про гроші : виклики співпраці та довіри між активістами та місцевою владою. *Укрінформ*. 2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3878107-ne-tilki-pro-grosi-vikliki-spivpraci-ta-doviri-miz-aktivistami-ta-miscevou-vladou.html
10. *Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023-2024 роках : Аналітична доповідь.* Київ : НІСД, 2024. 47 с.
11. Яблонський В., Бекешкіна І., Гелетій М. та ін. *Громадянське суспільство України : політика сприяння та залучення, виклики та трансформації : аналіт. доп.* К. : НІСД, 2019. 112 с.

Валерій Богдан
студент IV курсу факультету історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ВОЛОДИМИР ЗЕЛЕНСЬКИЙ – ЛІДЕР НАЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС

«Я залишаюсь тут» – це рішення українського президента на початку повномасштабного вторгнення залишитися в українській столиці, яку в будь-яку мить могли захопити російські окупанти вразило цілий світ. Багато його опонентів вважали, що не дуже досвідчений лідер залишить Київ, а західні партнери попереджуючи про вторгнення готували евакуацію Зеленського та підготовку українського народу до партизанської війни. Але сталося з точністю до навпаки. Українці показали героїчний спротив загарбникам, а Володимир Зеленський, як справжній лідер залишився зі своїм народом не покинувши столиці. Така позиція президента, який готовий стояти до кінця, надихнула українців. Рівень довіри до президента на початку великої війни був рекордним за всю історію незалежності – понад 90 % українців підтримували Володимира Олександровича. І реально він став тою людиною, яка змогла об'єднати українське суспільство, яке впродовж багатьох років незалежності не відчувало

симпатії один до одного. Українців часто ділили на так званих «східняків» («малоросів») і «західняків» («бандерівців»), поширюючи розбрат серед населення (в основному такий поділ використовувала російська пропаганда).

Зеленський ще до початку великої війни у своїх зверненнях закликав українців до єдності. І не тільки українців, а й взагалі всю світову спільноту єднатися для протидії російській агресії. У січні-лютому 2022 р., коли під українськими кордонами вже стояли російські війська, до Києва приїжджали безліч іноземних лідерів, щоб обговорити загрозу вторгнення. Президент закликав західних партнерів робити все, щоб не допустити це вторгнення: передати Україні зброю, ввести превентивні санкції проти москви.

Від нього постійно звучав один мемедж: «Ми нікому не віддамо жодного клаптика нашої землі, ми не будемо торгувати нашим суверенітетом; Ви роками не дослухалися до наших засторог, тепер у нас спільна трагедія». Навіть критики Зеленського визнавали, що на той час влада поводила себе гідно і адекватно обставинам [2].

Востаннє перед вторгненням Зеленський закликав до єдності навколо України 19 лютого 2022 р. на Мюнхенській безпековій конференції. Хоча на Україну могли в будь-який момент напасти, президент вирішив поїхати. Там він закликав не тільки до єдності, а й взагалі запропонував повністю оновити систему світової безпеки, вважаючи, що вона вже не працює. Він ще раз наголошував на важливості максимальної підтримки України. І особливо тут мені сподобалось його порівняння щодо тої допомоги, яку нам надали західні союзники на той час і якої вимагала Україна для свого захисту: «Це сироп від кашлю, коли потрібна вакцина від коронавірусу» – дуже вдале порівняння, особливо в часи пандемії. Президент говорив дуже переконливо (можливо тому що він колишній актор і вмів гарно говорити).

Але на жаль союзники тоді не почули Зеленського – фінансова допомога надходила дуже повільно, лідери Заходу почали сперечатися чи варто вводити превентивні санкції, про які говорив Зеленський; почався конфлікт інтересів, внутрішні неузгодженості, які врешті-решт так нічого і не зробили для застереження росії від нападу. Навпаки, такі настрої західних лідерів щодо України, надавали впевненості путіну щодо бліцкригу, і віри в «Киев за 3 дня». Тому він і наважився почати цю війну, вважаючи що вона триватиме не більше декількох днів або тижнів, а для російських військових це буде просто прогулянка (росіяни настільки були впевнені в своїй перемозі, що окупаційні війська взяли з собою парадну форму, яку мали одягнути для параду в центрі Києва після його захоплення).

На пропозицію західних союзників евакуюватися, Зеленський відповів: «Мені потрібна зброя, а не таксі».

Те, що він залишився у Києві, було неймовірно важливо. Це надихнуло і показало приклад українським військовим, мерам, чиновникам, а також було потужним сигналом світу, що Україна бореться і буде боротися – із Заходом чи без нього [4].

Успіх Зеленського як лідера воєнного часу ґрунтується на тому, що хоробрість заразна. Вона поширилася серед політичного керівництва України в перші дні повномасштабного вторгнення, коли всі зрозуміли, що президент залишився [1].

Візитною карткою президента стали щоденні звернення до народу. Він до сьогоднішнього дня записує ці звернення. Зараз до них нема такого інтересу і взагалі здається вже навіть ввійшло в звичку, що президент щодня доповідає про ситуацію на фронті та в країні. Але на початку вторгнення ці звернення відігравали дуже важливу роль, тому що в потоці тої дезінформації, яку росія поширювала серед українців, коли новини щосекунди оновлювалися, треба було заспокоїти населення і довести, що влада на місці, президент не втік. Тому Зеленський почав записувати свої знамениті звернення на фоні офісу президента з своїм найближчим оточенням (25 лютого 2022 р.), на фоні будинку з химерами (26 лютого 2022 р.), де казав, що ніякої зброї українці не складають, ми боремося, ми об'єдналися, а значить переможемо. Ці щоденні звернення стали таким каталізатором об'єднання і впевненості українців в своїх силах. Щодня звертаючись до українців, президент своїми словами і ще більше своїми вчинками надихав на боротьбу та вселяв віру в перемогу.

За кілька днів лютого 2022 р. зображення українського лідера з'явилося на шпальтах всіх світових ЗМІ, а сам він став найвідомішим та найшанованішим політиком світу. Його сміливістю захоплювався весь світ. Як і будь-яка людина, він був би радий такій популярності та визнаності, але не за таких обставин.

Особливу увагу слід приділити і зверненням Зеленського до світової спільноти. Про виступи Зеленського вже написано десятки статей. Їх довго вивчатимуть, тому що вони виявилися ефективним інструментом дипломатії [4].

Майже щодня він звертався до парламенту якоїсь країни і виступав навіть там, де Україні підтримки не обіцяли. 17 березня 2022 р. у зверненні до німецького Бундестагу він намагався переконати німців надати військову допомогу Україні. Наступного дня закликав ізраїльський Кнесет зайняти тверду позицію, оскільки російські бомби нищать пам'ятники жертвам Голокосту. Польському сеймові президент висловлював вдячність за прийом мільйонів українських біженців. Звертався до англійського, чеського, французького парламентів, до країн Балтії, Скандинавії та Балкан, до японців та корейців. Виступав перед американським конгресом, Радою безпеки ООН, парламентом ЄС, на саміті НАТО, перед студентами українських та закордонних ВУЗів, на

кінофестивалях, та спортивних чемпіонатах. Всіх до кого він звертався просив підтримати Збройні Сили України і закликав до одностайності світу. Вказував на його помилки, некваплівість та невпевненість в прийнятті важливих рішень, що призвело до трагедії. Закликав закрити небо над Україною, та надати потрібної для нас зброї.

Звертався Зеленський і до самих росіян. В останні дні перед вторгненням він намагався переконати і самого путіна не починати вторгнення, і громадян росії, щоб ті не допустили такого сценарію. Вже після 24 лютого він також намагався достукатися до окупантів, щоб ті не виконували злочинні накази свого керівництва і здавалися в український полон – так вони могли зберегти життя.

Такі звернення президента до світу теж дали свої результати: почалося збільшення постачання зброї до України, про що він стільки просив; США дали зелене світло на ленд-ліз (з якого, як ми вже знаємо Україна нічого не отримала). Наш гарант мав зашкварні рейтинги навіть за океаном, де в американців до нього було більше довіри ніж до тодішнього президента Штатів Джо Байдена.

Зеленський вміє спілкуватися настільки відкрито, що відчуваєш, ніби він говорить саме з тобою, а не з величезною аудиторією. Він уміє робити це короткими лаконічними фразами, які добре лягають у заголовки новин, пости в соціальних мережах та розмови між людьми. Тому його меседжі доходять не лише до тих, хто чув його особисто. Його слова передають із вуст в уста, люди розповідають про них іншим [6].

Згодом до Зеленського в Київ почали приїжджати світові лідери. Він гуляв з прем'єром Британії Борисом Джонсоном центром Києва, що теж стало виявом його сміливості, адже на нього готувалося багато замахів; голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн приїхала, щоб особисто вручити президенту опитувальник щодо вступу в ЄС; приїжджали лідери Франції, Німеччини, Італії, та навіть американський президент.

І тепер розмовляючи з світовими лідерами, Зеленський вже не просив – він вимагав. Раніше серед українських дипломатів було прийнято обережно розмовляти із західними союзниками, щоб не роздратувати їх питаннями накшталт: «Коли ви нарешті приймете Україну до НАТО?», та потрапити в немилість. У Володимира Зеленського вже не було страху їх роздратовувати.
Він просто стояв на своїй позиції і вимагав від лідерів те, що було потрібно для України. І цей імідж антисистемного політика, який говорить партнерам про їхні помилки в очі та не грається з ними, щоб сподобатися, а вимагає те, що потрібно йому, як лідеру воюючої країни, дуже сподобався світовій громадськості.

Особливого розголосу тоді набув інцидент з президентом Німеччини Франком-Вальтером Штайнмаєром, якого Зеленський у квітні 2022 р. відмовився приймати з візитом в Києві за його лагідну політику щодо росії та за гальмування

Німеччиною військової допомоги Україні. Такий жест Зеленського у бік Штайнмаєра, які зламав усі шаблони політкоректності викликав шок серед європейських політиків, а деякі оцінили такий вчинок нашого лідера.

І тоді у всьому світі заговорили, що український президент і вся Україна є лідерами західної цивілізації. Нічого подібного у світовій історії ще не було [2].

Проявом сміливості Володимира Олександровича стали його поїздки на фронт та в гарячі точки. На третій тиждень війни він проїхався околицями Київщини, де не так далеко були російські позиції. На питання чому він так ризикує, президент відповів, що йому треба було побачити війну на власні очі, а не на екрані.

На третій день після звільнення Херсона в листопаді 2022 р. президент вже виступав на його центральній площі. Охоронці вмовляли його почекати. Росіяни знищили муніципальну інфраструктуру, залишивши місто без води, електроенергії та тепла. Міські передмістя були покриті мінами. В урядових будинках висіли протягнуті нитки розтяжок. Автомобільний міст на під'їзді до Херсона було знищено, і цей шлях був непроїзним. Були підозри, що росіяни, відступаючи, залишили своїх агентів і диверсантів, які могли зробити засідку на кортеж Президента, щоб знищити Зеленського або ж захопити його в полон. Не було змоги гарантувати його безпеку на центральній площі, де збиралися люди для святкування звільнення міста, якраз у радіусі дії ворожої артилерії [5]. Але все ж він поїхав туди, мотивуючи це тим, що потрібно підтримати і жителів деокупованого міста і військових, які його звільняли.

Також вразила його поїздка до Бахмута в грудні 2022 р., коли росіяни знищували місто всім чим могли. Він розмовляв з воїнами, нагороджував їх, не боявся приїжджати в гарячі точки. На відміну від свого опонента, який ні разу не побував в зоні проведення їхнього так званого «СВО», наш президент показав, що він зі своєю армією та зі своїм народом, як справжній лідер.

Ще одна лідерська риса, яка притаманна Володимиру Зеленському і, яка сподобалася мільйонам українців – це рішучість. Бути рішучим не просто, тому що потрібно знати, що коли делегуєш завдання, то воно буде виконано на відмінно від твого імені, необхідно бути впевненим і передавати свою переконаність іншим і знати, що все можливе для вирішення ситуації буде зроблено. На запит українців Володимир Зеленський миттєво перетворився з миротворця на президента війни [7].

Оцінили в світі й новий імідж українського лідера. По-перше, він дуже змінився ззовні. Це видно по його втомленому обличчю, яке постаріло на декілька років. По-друге, вже 3 роки президент з'являється на публіці в одязі стилю мілітарі та з неголеним обличчям – цим він підкреслює, що в його країні йде війна. По-третє, це простота в спілкуванні (з журналістами, з простими

людьми). Він виходить на зв'язок кожного дня, коротко і ясно доповідає народові про ситуацію на фронті. Ця простота і привабила в ньому мільйони людей. За словами його близьких, президент став більш сентиментальним, хоч і не втратив притаманного йому почуття гумору.

Своє захоплення українським президентом світова громадськість висловила у присудженні йому багатьох відзнак. Так 7 березня 2022 р. Зеленського нагородили медаллю свободи Рональда Рейгана (США). Згодом його відзначили орденом Вієстура (найвища нагорода Латвії), орденом Вітаутаса Великого (найвища нагорода Литви), міжнародною премією Карла Великого (Німеччина), премією Бориса Нємцова за сміливість у відстоюванні демократії та премією Вінстона Черчилля за лідерство (Великобританія). Окрім того всесвітньо відомий британський журнал «Time» у 2022 назвав Володимира Зеленського людиною року, а в Сполученому Королівстві в місті Харлоу (графство Ессекс) з'явилася ціла вулиця, названа на честь українського лідера – авеню Зеленського.

За 3 роки повномасштабної війни рейтинг Зеленського знову почав падати. На лютий 2025 року його підтримує понад 50 % українців. Дуже складно бути популярним президентом, коли у вас уже три роки триває повномасштабна війна. Люди втомилися, і майже в кожного є хтось, кого вони втратили. Це величезний виклик для президента [3]. Зараз російська пропаганда активно накручує факт нелегітимності Зеленського, адже його президентський термін мав закінчитись у травні 2024 року, однак в умовах воєнного стану вибори в Україні провести неможливо. І плюс до цього в Україні часто вибухають корупційні скандали, що також б'є по іміджу президента, який обіцяв подолати корупцію.

На мою думку, Володимир Зеленський дуже втомився від тягару війни, але все одно хоче її закінчити, тому і не йде з президентського посту. Якщо в 2022 він переконував, що українці найближчим часом звільнять всі окуповані території, в тому числі Донбас та Крим, зараз цей меседж від нього вже не лунає. Якщо раніше про переговори з росією не могло бути й мови, то зараз він готовий говорити навіть з путіним, але на рівних умовах. Тому в останніх зверненнях до союзників він дедалі частіше наголошує, що під час мирних переговорів Україна хоче отримати реальні гарантії безпеки, щоб не повторити сумнозвісний Будапештський меморандум.

Не дивлячись на відчутну втому, падаючий рейтинг і постійну критику, яку йому влаштували і опозиція на чолі з Петром Порошенком; і його опоненти, які хочуть, щоб Зеленський пошвидше пішов у відставку; і російська пропаганда, яка все більше і більше хоче «очорнити» президента, Володимир Зеленський надалі працює і намагається, якщо вже не досягти повернення всіх окупованих територій (які на даний час Україна просто не в змозі повернути) то хоча б

укласти справедливий мир і отримати реальні та працюючі гарантії безпеки для України.

Отже, Володимира Зеленського можна назвати справжнім лідером своєї нації та справжнім патріотом своєї країни. Не дивлячись на загрозу власного життя та життя членів його родини, не злякавшись висадки десанту на Банковій та захоплення окупантами Києва, президент залишився в столиці і очолив оборону країни. Вперше за багато років незалежності, всі українці почали пишатися своїм президентом і, що найважливіше в умовах війни вони об'єдналися навколо свого лідера, який щодня засвідчував свою хоробрість та відданість українському народові. Ім'я Зеленського стало брендом в усьому світі. Де б він не виступав, йому стоячи аплодували, його промови цитували в усьому світі, його імідж та манери лідера запозичували інші. Він став першим лідером країни, на яку напала росія і об якого путін «зламав свої зуби». Не дивлячись на загрозу власному життю, наш президент відвідує гарячі точки та деокуповані міста, виступає перед світовою спільнотою і наполегливо вимагає від союзників більшої підтримки для Україні. За час війни він приймав і помилкові рішення, які обурювали громадськість, було багато невдач і скандалів, останнім часом на нього взагалі почали «виливати багато бруду» (помітно, що більше критики Зеленського почалося після того, як поширилися чутки про можливі президентські вибори в 2025 р.). Але не дивлячись на це він надалі працює, і намагається домогтися справедливого миру та працюючих гарантій безпеки для своєї держави.

На мою думку, Володимир Зеленський вже вписав своє ім'я в історію золотими буквами. Його постать будуть вивчати на рівні з Богданом Хмельницьким та Володимиром Великим. Він вже став тим великим українцем, якого запам'ятають на багато століть.

Список використаної літератури:

1. «Дух України» і Володимир Зеленський стали символами року за версією Time. URL: https://texty.org.ua/fragments/108425/duh-ukrayiny-i-volodymyr-zelenskyj-staly-symvolamy-roku-za-versiyeyu-time-foto/ (дата звернення: 09.02.2025).
2. Брижко-Запур Н. Я тут. Ми тут. Ми всі – це Україна. Феномен Володимира Зеленського. Київ: ВЦ «Академія», 2023. 280 с.
3. Давигора О. Популярність Зеленського впала після майже трьох років війни: у The Times назвали причини. URL: https://www.unian.ua/politics/populyarnist-zelenskogo-vpala-pislya-mayzhe-troh-rokiv-viyni-u-the-times-nazvali-prichini-12836565.html (дата звернення: 10.02.2025).
4. Давиденко Б., Федорчук В. Герой із тисячею облич. Що зробило президента-миротворця Зеленського ефективним лідером воєнного часу. URL: https://forbes.ua/leadership/geroy-iz-tisyacheyu-oblich-shcho-zrobilo-prezidenta-

mirotvortsya-zelenskogo-efektivnim-liderom-voennogo-chasu-03032023-12094 (дата звернення: 09.02.2025).
5. Максимов А. Лідер вільного світу: За що TIME назвав Зеленського людиною року. URL: https://grnt.media/translation/lider-vilnogo-svitu-za-shho-time-nazvav-zelenskogo-lyudynoyu-roku/ (дата звернення: 09.02.2025).
6. Сигал Е. Український Вінстон Черчилль. Як Зеленському вдається говорити так, щоб його слухав весь світ. URL:https://forbes.ua/inside/ukrainskiy-vinston-cherchill-yak-zelenskomu-vdaetsya-govoriti-tak-shchob-yogo-slukhav-ves-svit-06032022-4257 (дата звернення: 09.02.2025).
7. Трушевич Г. Феномен політичного лідерства В. Зеленського: аналіз складових елементів. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/4451-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-5142-1-10-20241210.pdf (дата звернення: 10.02.2025).

Юлія Фастовець,
аспірантка IV-го року навчання історичного ф-ту
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ УПОВНОВАЖЕНОГО НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ПОШТИ І ТЕЛЕГРАФУ РСФРР ПРИ РНК УСРР У 1920-Х РОКАХ: НАСЛІДКИ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми. Будь-які історичні події, які пов’язані зі зміною влади, супроводжувалися формуванням такої системи захисту, управління та зв’язку, яка допомагала б ефективно втримати та закріпити в державі новий уряд. Прихід більшовиків до влади на території України в 1919 р. не став винятком, адже саме з цього часу почалася перебудова суспільства та державно-політичного устрою у відповідності до комуністичних гасел про встановлення диктатури пролетаріату, переходу всієї влади до рад, а землі до селян тощо. Достатньо оперативними способами зв’язку центру РСФРР із Українською республікою (як інформаційного, так і матеріально-технічного для підтримки військових частин тощо) був обмін інформацією через засоби телеграфу та шляхи сполучення. З метою ефективного управління цією сферою зв’язку зі сторони РКП(б) та РНК РСФРР було здійснено кроки щодо формування на території УСРР своїх представництв, а саме: управління *Уповноваженого Народного комісаріату пошти і телеграфу (далі – НКПТ).*

Історіографія проблеми. Питання діяльності уповноважених РНК РСФРР при РНК УСРР станом на зараз малодосліджене. Серед сучасних українських науковців питання діяльності уповноважених різних відомств досліджували В. Сокирська (загальний огляд на законодавчу ініціативу РСФРР щодо

впровадження інституту уповноважених об'єднаних народних комісаріатів РСФРР при РНК УСРР, коротка характеристика основних постанов РНК УСРР, які закріплювали положення щодо включення до складу наркоматів уповноважених наркомів РНК РСФРР, та огляд функціонування управління уповноваженого Народного комісаріату зовнішньої торгівлі РСФРР при РНК УСРР), О. Купчик (правове регулювання діяльності управління уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ за період 1919–1923 рр., Народного комісаріату зовнішньої торгівлі), Ю. Стрєльникова (правовий статус Уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ СРСР при РНК УСРР за період 1923–1929 рр.).

Цілі дослідження. Аналіз спеціальної історичної літератури дозволяє зробити висновок, що питання формування управлінь уповноважених різних народних комісаріатів на території УСРР були предметом дослідження вітчизняних істориків, однак потребує глибшого аналізу питання формування управління уповноваженого НКПТ РСФРР при РНК УСРР у 1920-х роках з метою визначення особливостей здійснення впливу та контролю зі сторони РСФРР над розвитком засобів зв'язку на території України, як на початку XX століття, так і станом на сьогодні шляхом безпосереднього втручання Російської Федерації в розвиток засобів інформаційної взаємодії на території України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування *управління Уповноваженого НКПТ РСФРР* при РНК УСРР було спричинене необхідністю зі сторони РНК РСФРР встановити контроль над діяльністю українських відомств зв'язку, які займалися поштовими відправленнями, телефонним і телеграфним зв'язком, радіо відносинами між обома республіками.

На законодавчому рівні 25.01.1921 РНК УСРР було прийнято постанову «Про Уповноваженого Наркомпоштеля Р.С.Ф.Р.Р. при Раднаркомі У.С.Р.Р.» [2, с. 19], що вводила до складу наркомів НКПТ посаду уповноваженого, призначати кандидатуру якого могла РНК РСФРР та затверджувати на місці вже українська РНК.

Уповноважений НКПТ мав широку юрисдикцію на території республіки, зокрема йому підпорядковувалися всі губерніальні та місцеві відділи НКПТ, керування та догляд за ними (тобто ті питання, які стосувалися адміністративної діяльності, експлуатаційної та технічно-господарської); він здійснював нагляд за дотриманням декретів і постанов НКПТ РСФРР на території УСРР; проводив нове будівництво шляхів поштового, телеграфного та радіо зв'язку, про що звітував НКПТ РСФРР та ВУЦВК [2, с. 19–20].

Вищезгадана постанова РНК УСРР передбачала також можливість для уповноваженого мати власне управління, яке складалося із заступника, помічників та інспекторів, та такі штатні відділи для здійснення своєї діяльності,

як: адміністративний (власне, адміністративна робота на посаді уповноваженого, нагляд за діяльністю комісаріату), фінансовий (завідував фінансовою стороною діяльності комісаріату), радіотелеграфний (організація та підтримання радіо зв'язку на території республіки) та технічний (прокладання нових і ремонт введених в експлуатацію шляхів зв'язку – телеграфного, поштового, радіо шляхів) [2, с. 20].

Щодо питань призначення народного комісара на посаду уповноваженого НКПТ, то процедура передбачала такі основні етапи: НКПТ РСФРР обирав відповідного кандидата на посаду уповноваженого (це мала бути перевірена та віддана комуністичній партії людина); після внутрішнього затвердження кандидатуру на посаду уповноваженого передають у ВУЦВК та РНК УСРР. Варто відзначити, що українські державні органи лише погоджувалися із кандидатами та затверджували їх до складу відповідного народного комісаріату без права ветувати чи відмовити в посаді обраному РНК РСФРР кандидату. На завершення такого бюрократичного процесу обраний кандидат займав посаду уповноваженого відповідного комісаріату та входив до його складу із правом голосу.

Довготривалий період існування Української республіки в складі РСФРР (а згодом і СРСР) призвів до того, що між обома республіками встановився тісний інформаційний зв'язок, який не було розірвано й після проголошення незалежності України. Російська Федерація усіляко намагалася тримати у своєму інформаційному полі Україну, ніби заручницю, нав'язуючи їй той хід розвитку культурної та інформаційної сфери, який був би вигідний Росії.

Згодом Російська Федерація, захопивши частину території України в 2014 році, розпочала гібридну війну, що була передусім спрямована на інформаційний фронт між обома державами. Попередній досвід РСФРР (СРСР) щодо насадження ідеологічно правильного курсу подання інформації засобами зв'язку, Російська Федерація врахувала під час проникнення в інформаційний простір України. Серед основних осередків і засобів впливу науковці виділяють такі: кіносфера, новинні сюжети та політична реклама на ТБ, пости та вірусні повідомлення в соціальних мережах, масові розсилки на адреси е-пошти, інші дії [1, с. 29–31], спрямовані на створення в інформаційному середовищі певних образів (наприклад, образу ворога, бездіяльності українського правління тощо) та формування відповідної реакції на нього в українському суспільстві.

Висновки. Отже, формування управління уповноваженого НКПТ РСФРР при відповідному комісаріату УСРР було цілеспрямованою політикою РКП(б) щодо встановлення контролю над засобами зв'язку на території Української республіки. Функціонування управління Уповноваженого НКПТ передбачало контроль над засобами поштового, телеграфного та радіо зв'язку НКПТ

губернського масштабу та місцевих відділів комісаріату з подальшим звітуванням у НКПТ РСФРР щодо проведеної роботи. Діяльність уповноваженого була спрямована передусім на встановлення нагляду за діяльністю українського комісаріату, що дозволяло РКП(б) безперешкодно втручатися в його діяльність та спрямовувати на потрібний партії курс розвитку, який унеможливив би в майбутньому будь-які явища відокремлення НКПТ УСРР від відповідного комісаріату РСФРР.

Однак варто зауважити, що вплив РСФРР на УСРР в 1920-х роках та вплив Російської Федерації на Україну станом на сьогодні засобами інформаційного зв'язку (порівняймо: раніше через діяльність Уповноваженого Народного комісаріату пошти і телеграфу, зараз безпосередньо через доступні канали зв'язку) помітно видозмінився. Якщо раніше для інформаційного тиску зі сторони РКП(б) достатньо було встановити державний контроль над діяльністю українських відомств зв'язку та поштовими відправленнями, телефонним і телеграфним зв'язком, радіо відносинами, то станом на зараз Україна змогла вибороти відносну незалежність в інформаційній сфері, успішно відбиваючи будь-які хакерські атаки, що дає змогу українському уряду критично ставитися до будь-яких ІПСО-вкидів, які намагається нав'язати Російська Федерація з метою дезорієнтації та дезорганізації українського народу.

Список використаних джерел:

1. Кресіна І.О. Особливості застосування країною-агресором інформаційних технологій у гібридній війні. *Держава і право. Серія : Політичні науки,* 2018. Вип. 81. С. 27–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drpn_2018_81_5 (дата звернення: 25.02.2025).
2. Про Уповноваженого Наркомпоштеля Р.С.Ф.Р.Р. при Раднаркомі У.С.Р.Р. (постанова) / Збір узаконень і розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1921 роки / Рада Народних Комісарів УРСР, Народний Комісаріат Юстиції УРСР. 2-е офіц. вид. Харків: Вид. Народ. Комісаріата Юстиції, 1921. Ч. 1 (1–29 січня 1921 року), 19–20.

Ян Готра,
студент ІІІ курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ЧЕСЬКІ КУЛЬТУРНІ СПІЛКИ В УКРАЇНІ (1991-2024 рр.)

Після проголошення незалежності України почались процеси відновлення товариств, які ставлять собі за мету відновити мову та культурні традиції предків. Їх зусилля направлені підтримувати історичний зв'язок із батьківщиною своїх предків. Це відображено в різноманітній діяльності 17 чеських асоціацій, підпорядкованих Чеській національній раді України (ЧНРУ), заснованій 30 травня 1995 року. Ця рада є дорадчим і координаційним органом і партнером Чеської Республіки у справах асоціацій емігрантів в Україні. Крім цих асоціацій, в Україні й досі діє Чеський Незалежний євангельський братський хор у Богемці та Чеська незалежна євангельська братська громада в селі Веселинівка [1 , с.1].

Чеське культурно-просвітнє товариство «Богемія» було утворене у 1993 році в місті Мелітополь і належить до перших подібних товариств в Україні. Очолив його етнічний чех, історик та учитель гімназії-19 Віктор Мохов. На базі даного товариства функціонував та поширював духовні та культурні традиції чехів ансамбль чеської пісні «Богемія», який очолив Лео Крузман. Завдяки його старанній праці даний колектив здобув високе звання «народний аматорський колектив України». Колектив виступав на фестивалях у різних регіонах України, на фестивалях в Чехії завдяки чому отримав визнання і багато прихильників творчості. На виступах в чеських регіонах глядачі часто плакали, коли чули пісні у виконанні даного колективу, адже вони автентичні і древні пісні, які відомі лише старішому поколінню. [2].

Поїздки на фестивалі у чеські регіони, ініціативи літнього відпочинку для дітей в Чеській республіці, поїздки дорослих з метою освітньої діяльності, курси вивчення чеської мови, святкування чеських національних свят дало можливість зміцнити і згуртувати товариство і свої етнічні особливості. З 2000 по 2013 рр. очолювали спілку Віра Дворжек, Володимир Швігл, Світлана Козлова, Павло Бодрілов.

В селі Богемка, Миколаївської області діє чеське культурологічне товариство. Завдяки зусиллям цього товариства у 1996 році було освячено Віфлієнську каплицю – чесько – братську євангелістичну церкву. Більше інформації про дане товариство не доступно у відкритих джерелах [2].

Селище Богемка складається з осіб чеської національності. Загальна кількість населення – 450 осіб,з яких 197 осіб це чехи [3]. В селі знаходиться

Віфлеємська каплиця яка у 1996 році була проектована інженером і архітектором Петром Пірохтою з міста Брно та млин 1998 року будівництва. Але найціннішою історичною будівлею села та всього району стала Віфлеємська каплиця, завдяки якій село належить до історичних сіл України. У 2006 році село Богемка відвідав Надзвичайний і повноважний посол Чехії в Україні Карел Штіндл [4] .

Наступна організація це «Житомирська спілка волинських чехів ». Ініціатором початку перших зборів у 1990 років став чех Микола Кудімов у школі номер 16.Ця школа була побудована чехами-переселенцями для навчання своїх дітей рідній чеській мові. На перші збори спілки прийшло всього 12 людей, а саме :Н.Деканчук, В.Шиманський, С.Шмідт та ін. На одному із зібрань було затверджено рішення про присвоєння чеському товариству імені чеського громадського діяча, єпіскопа та педагога Яна Амоса Коменського. У цей же час був затверджений Статут товариства. На житомирському обласному радіо прозвучало оголошення про проведення зборів чехів міста. За участю консула Генерального консульства Чеської Республіки в Україні п. Зденєка Умла у травні 1991 року збори відбулись. Очолила дане товариство Емілія Снідевич.

На початок 90-х років припадає створення різних чеських товариств в різних областях України, де традиційно мешкали чехи. Згодом ці товариства об’єднались у Чеську Раду України і житомирська спілка не стала виключенням. Були утворені співочі колективи, які брали участь у різних фестивалях Житомирщини, України та Чеської Республіки. У товаристві проводилося активне вивчення чеської мови. Діти щороку мали змогу відвідувати чеські табори, інші учасники мали змогу здобувати вищу освіту у ВУЗах Чехії а також брати участь у мовних курсах.

Анна Іванцова, яка служить у Збройних Силах України і є активним членом спілки, 2024 року зустрілась з Послом Чехії в Україні Радеком Пехом. Був проведений обмін думками щодо підтримки України у боротьбі за незалежність.Відомо що у зоні бойових дій загинув Богдан Скриваник член спілки, влітку 2024 року[4].

Під час аварії на Чорнобильській АЕС, на території Київської і Житомирської областей що отримали статус радіоактивно забруднених, чеська влада відгукнулась на заклики житомирських чехів, які потерпали від радіації та дійшла згоди з нашою владою щодо реемігрaції колоністів, яка пройшла впродовж 1991-1993 рр. З України на батьківщину виїхало 600 родин. а житомирському обласному радіо з 1999 року було запущено трансляцію єдиних в країні передач чеською мовою «Чеська світлиця». Автором їх стала Олена Лаговська яка є заслуженим журналістом країни. Дані передачі житомирського радіо вигравали декілька разів міжнародні і українські теле-радіо конкурси.

Олена Лаговська завдяки цій діяльності була нагороджена дипломами та цінними відзнаками [5].

У місті Львові функціонує найстаріше чеське культурне товариство у світі з назвою «Чеська Бесіда ». Його було утворено 17 лютого 1867 року. До видатних членів товариства належить колишній президент Чеської республіки Вацлав Гавел, президент ЧР Вацлав Клаус, а також посол України в ЧР Роман Лубківський та академік Микола Колеса [6]. У 1990 році товариство відновило свою діяльність.

Що стосується Закарпаття то тут можна відзначити наступні культурні організації. У липні 1995 року в Ужгороді було створено Спілку чеської культури ім. Яна Амоса Коменського (голова Ольга Буксар), що здійснює культурно-просвітницьку діяльність, спрямовану на поширення чеської культури та народних традицій. За сприяння Спілки у березні 2003 року в Ужгороді встановили бюст першому президенту Чехословаччини Томашу Масарику.З 1997 року Спілка чеської культури ім. Яна Амоса Коменського видає культурно-історичний альманах «Наш календар» у співпраці з клубом Т. Масарика, що був створений 20 березня 1998 року в Ужгороді, і Закарпатським товариством охорони пам’яток історії та культури. Також видано збірник «Т. Г. Масарик та Закарпаття» та малий енциклопедичний словник «Визначні діячі культури, історії Закарпаття» [7].

Відомо про роботу спілки «Закарпатська крайова науково-просвітня спілка чеської культури» зареєстрована 18.09.2020. Керуючий директор - Василь Туряниця. Спілка повідомляє , що чеський край Височина виступив рушієм серед чеських країв-партнерів Закарпатської області у зборі коштів та промоції будівництва в Ужгороді реабілітаційного центру для військовослужбовців «Recovery center 4.5.0». Разом із Пардубіцьким, Устецьким, Краловоградецьким,Моравосілезьким та МЗС Чеської Республіки за сприяння краю Височина у 2024 році було зібрано кошти, які разом із грошима з обласного бюджету Закарпатської області, дозволили нам реалізувати перший етап цього проєкту.

З краєм Височина співпраця охоплює різні сфери: освіту, охорону здоров'я, соціальну сферу, реконструкцію шкіл, дитсадків, медичних та соціальних закладів іт.д. Плідна співпраця також має місце і на рівні міст-партнерів Їглава-Ужгород,Пельгржімов-Мукачево Тршебіч-Рахів, Ждяр-над-Сазавоу-Хуст, Нове Місто на Мораве-Міжгір'я, Хотеборж-Тячів, Телч-Поляна[8].

Змістовну роботу, щодо розвитку чеської культури, мови, історії, традицій на Закарпатті проводить громадська організація «Закарпатське товариство чеської культури» (голова Тетяна Сергієнко). Існує 15 угод про співробітництво між вишами України та Чеської Республіки, що є важливим для розвитку

освітньої галузі обох країн і взаємовигідної співпраці . У Карловому університеті було утворено Інститут українських студій, а також спеціальність україністики на філософському факультеті Масарикового університету у місті Брно , а також у Національному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова в Празі у 2003 р.

В Україні нараховувалося 5 917 осіб чеської національності за даними останнього перепису у 2001 році. У травні 1995 р. було утворено організацію – Чеська національна рада України, яка згуртувала спілки з різних областей України. Рада і земляцтва фокусуються у своїй роботі на збереження чеської мови та мистецької спадщини.

Також були створені наступні організації : «Чеська компанія» м. Рівне(27.1.1991), «Матиця Волинська» у Луцьку (21.5.1991), «Богема» у Мелітополі.(07.03.1992) та «Вишеград» у Києві (29.11.1992). Після переселення земляків-чорнобильців до Чехословаччини в 1991-93 рр. деякі асоціації стали самостійними. У Сімферополі також утворилися нові об'єднання «Влтава» (20.2.1993), «Česká beseda» в Одесі (30.10.1993), «Богема» в Запоріжжі. (28.01.1998) та «Чеська родина» в Одесі (11.07.2000). Товариство чехів Волині «Матіце Волинська» розпочало свою діяльність в області з 1991-го року, розповідає голова організації Євгенія Васильєва. Через чотири роки переїхали у нинішнє приміщення, де й відкрили пам’ятну дошку. На час створення в товаристві було три людини, нині 100 осіб, каже Євгенія Васильєва [9].

Відомо що 21.06 вокальний колектив «Пісня чеська з Волині» прийняв участь у марафоні «Співай задля Перемоги» у місті Трускавець. Міськрада проводила збір коштів для ЗСУ на дрони для 1 О ОГШБр «Едельвейс». Також було проведено благодійний вечір «Єднання сердець» де збирались кошти на потреби 1 О ОГШБр «Едельвейс».

У Центрі культури «Княгининок» відбувся благодійний мистецький проєкт у партнерстві з обласним товариством чехів «Матіце Волинська» з метою збору коштів на потреби Збройних Сил України. В програмі були різноманітні та цікаві номери від вокального колективу «Пісня чеська з Волині» які вражали своєю самобутністю, дійсно цікавою та пізнавальною стала історія про долі чеських поселень на території регіону. Мистецький проєкт було завершено виступами творчих колективів КЗ Центр культури «Княгининок» та спільною піснею «Ой, у лузі червона калина » всіх учасників та гостей заходу [10].

Всі чеські культурні спілки в нинішній період намагаються надавати максимальну допомогу власними силами підтримуючи вимушених переселенців та Збройні сили України, а також максимально залучати допомогу із-за кордону. В першу чергу з Чеської Республіки.

Список використаних джерел:

1. Вісник чеського земляцтва в Україні «Краяни».P.1.URL: https://mzv.gov.cz/file/141125/krajane1.pdf
2. Культурно-просвітницьке товариство Богемія.URL: https://mvk.zp.ua/kulturno-prosvitnitske-tovaristio-bogemiya/
3. Початкова школа в селищі Богемка. URL:http://www.bogemka-nvk.edukit.mk.ua/
4. Житомирська спілка волинських чехів. URL:https://chehyvolyni.com.ua/about/about-us .
5. Чехи Закарпаття. URL: https://mediavista.com.ua/archives/2849
6. Ключові аспекти розвитку процесу співробітництва України з країнами Вишеградської групи в культурно–гуманітарній сфері. URL:https://elibrary.ivinas.gov.ua/3879/1/Kliuchovi_aspekty_rozvytku_protsesu_spivrobitnytstva_Ukrainy_z_krainamy_Vyshehradskoi_hrupy.pdf?__cf_chl_tk=uepOjXYqjlS6qMVrTCJVWwZCgKwA6CyLkFYgbW_Q7hY-1690186110-0-gaNycGzNDBA
7. DRBAL A. ČESKÁ MENŠINA NA UKRAJINĚ.Praha 2005.P.10 URL:https://chehyvolyni.com.ua/upload/files/Dl_Ceska-mensina-na-Ukrajine%20(CNRU)_Praha2005_19s.pdf
8. Закарпатська крайова науково-просвітня спілка чеської культури. URL: https://www.facebook.com/p/Закарпатська-крайова-спілка-чеської-культури-100071147303253/?locale=uk_UA
9. Члени чеського товариства «Матіце Волинська». відкрили у Луцьку пам’ятну дошку.URL:https://vo.suspilne.media/news/12351
10. Матіце Волинська». URL: https://www.facebook.com/maticevolyn/?locale=ru_RU

ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Каріна Керечан,
Руслана Суходольська
студентки IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ЗАЙНЯТІСТЬ І ВІЙНА: ЗМІНИ НА РИНКУ ПРАЦІ

Вплив і поширення світових глобалізаційних процесів XXI-го століття невідворотні. Зміни в усіх сферах економічної діяльності в Україні, а також тиск чинників поза економічного характеру спричинили трансформації ринку зайнятості. Потужним прискорювачем цих процесів стали корона вірусні карантинні обмеження 2020-го 2021-го років, а події, що розпочалися 24 лютого 2022 р. – приголомшливий напад Росії на Україну та початок повномасштабної війни, – ще більше змінили ситуацію на українському ринку зайнятості [1, с. 56]

Війна - причина появи нових тенденцій на ринку зайнятості, що змінила поведінкові практики і роботодавців, І працівників, переформатувавши їхні потреби. Від початку повномасштабної війни майже 5 млн. українців втратили роботу: 1,2 млн осіб працездатного віку були змушені стати біженцями і виїхати в сусідні країни; 3,6 млн громадян, які залишилися в Україні, стали безробітними, а частина продовжує працювати, наскільки це є можливим, де відбуваються військові дії.

Через руйнування й окупацію територій багато хто з роботодавців припинив свою діяльність, а через релокацію – суттєво її скоротив. Натомість інші були змушені вдатися до тих чи інших непопулярних заходів. Зокрема, варварська нищівна практика російських загарбників звела нанівець промисловий потенціал України, і чи не найбільше постраждала металургійна галузі: ущент зруйновані великі заводи, передусім Азовсталь та Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча (які сумарно забезпечували понад 25 тис. робочих місць), коксохімічний завод в Авдіївці (4 тис. робочих місць) , Кременчуцький НПЗ (3 тис. робочих місць) тощо, адже багато хто із працездатних громадян втратив роботу, а чимало з них було вбито. Унаслідок цього виник відчутний дисбаланс на ринку зайнятості між попитом і пропозицією [2, с. 59; 1].

У березні квітні 2022 р. ринок праці України адаптується до нестабільної соціально політичної та воєнної ситуації в Україні. Війна стала своєрідним

поштовхом до пластичності ринку праці, змінні пропозиції робочої сили у військовий час:

— зменшення пропозиції кваліфікованої робочої сили через міграцію за кордон та загибель людей працездатного віку;

— збільшення кількості працівників з обмеженими можливостями, а їх рівень працездатності відрізняється від довоєнного часу;

— збільшення пропозиції жінок на ринку праці через відкладання шлюбу та народження дітей;

— збільшення дитячої праці внаслідок поширення бідності та втрати можливостей отримувати освіту, особливо вищу [3].

Унаслідок цього виник відчутний дисбаланс на ринку зайнятості між попитом і пропозицією. Так, уже у квітні 2022 р. він сягнув п'ятикратного зменшення з боку пропозицій, тобто претендентів і по шукачів роботи виявилися значно більше, аніж пропозицій, а пропонованих робочих вакансій у 20 разів менше, ніж до війни.

За даними керівника порталу Work.ua у довоєнний період на сайті було приблизно 90 тис. Активних вакансій щодня, за перші дні війни цей показник впав до 6 тис., а зараз цей показник збільшується на 10 % щодня. А у травні місяці ринок зріс на 50 % у порівнянні із попереднім місяцем [2].

Дослідження порталу rabota.ua демонструє, що кількість вакансій Збільшується на 3 - 6 % що тижня. Підсумовуючи результати з вище наведених досліджень можна стверджувати, що ринок праці поступово відновлюється.

Значних трансформацій зазнала пріоритетність вакансій. Наразі найбільше пропозицій роботи у сфері торгівлі та продажу. Професії продавців та касирів і в мирний час користувалися неабияким попитом, натомість зараз, коли відкривається велика кількість магазинів із товарами першої необхідності та продуктами харчування, пропозиції роботи значно зросли та складають 42 %від усіх вакансії на ринку. Найбільша кількість вакансій представлена у таких сферах як: сільське господарство, медицина, фармацевтика, видобувна сфера, сфера фінансів.

Варто зазначити, що практично зникла пропозиція на керівні посади та топ-менеджерів, натомість набирають свою популярність позицій робітничих професій.

Функціонування ринку праці змінилося з початком воєнних дій на території України, а саме скорочення ринкових можливостей призвело до зниження рівня оплати праці та втрати робочих місць. За опитуванням кадрового порталу grc. ua, лише 22,7% отримують зарплату у довоєнному розмірі. Приблизно 22,5% людей отримує зменшено зарплату. Половина респондентів зазначили, що в разі повної втрати доходу, їхніх заощаджень

вистачить ще на місяць. Причому, серед тих, хто працює, 52 % активно шукають нову роботу. Найбільших фінансових втрат зазнали мешканці сходу та півдня, серед вікових категорій – особи 30-49 років.

За даними соціологічного опитування падіння зарплати у приватному секторі в середньому становило від 25% до 50% порівняно з довоєнним часом.

Україна зазнає значних людських втрат, що відображається на ринку праці. Навіть за умови припинення військових дій вже завтра – країна потребує створення програм та реформ для відновлення та створення умов для повернення працездатного населення опісля воєнну Україну. За прогнозами МОП, Якби вдалося припинити бойові дії негайно, за умови повернення 3,4 млн. працездатного населення, це дозволило б скоротити втрати зайнятості до 8,9 %. У разі подальшої ескалації війни, втрати зайнятості досягнуть 7 млн., або 43,5% [3].

Ринок праці після війни безпосередньо залежить від активності повоєнної відбудови і темпів розвитку економіки, а це, своєю чергою, впливатиме на те, скільки українців повернеться до України. У цьому контексті важливо не повторити й уникнути помилок інших країн, зокрема Балканських [1].

Варто звернути увагу, що вже зараз під час війни Мінекономіки з метою створення робочих місць запропонувало програму стимулювання економічної діяльності є робота, яка передбачає надання грантів для стимулювання середнього і малого бізнесу, для відновлення української промисловості, а мережа стартап асоціації ЄС запустила проект підтримки українських колег. Малий і середній бізнес, який належить внутрішньо переміщених особам або жителям прифронтових територій, де немає активних бойових дій, має можливість також отримати гранти від Данської ради у справах біженців.

Крім того, є проекти матеріального заохочення добровільної громадської «суспільно корисної роботи» для безробітних та ВПО із мінімальною зарплатою 6500 грн з подальшим пошуком для них роботи за фахом. Прес-служба міністерства економіки повідомила про надання виплати 5030 підприємцям за працевлаштування 8415 осіб.

Тому важлива роль у розв’язанні питання зайнятості належить державі й уряду, активності державної служби зайнятості в різних її сферах. Ідеться про професійну підготовку і перепідготовку ВПО, впровадження програм Перекваліфікації, організацію навчальних програм із управління власним бізнесом, кредитування стартапів, удосконалення взаємодії держави з ВПО через портал «Дія», Створення нових робочих місць для де мобілізованих військовослужбовців тощо, активну співпрацю та координацію діяльності зі службами зайнятості в країнах ЄС, З яких повертатимуться українці, які налаштовані підтримувати процес їхнього повернення на батьківщину після

завершення військових дій, забезпечення їхньої реінтеграції в українську економіку та відбудову процвітаючої незалежної України [1].

Для ефективного повоєнного відновлення України необхідно подолати розрив між наявними та необхідними компетенціями населення, одночасно розв'язуючи проблеми високого рівня безробіття та нестачі кваліфікованої робочої сили (за оцінюваннями міністерства економіки, протягом наступного десятиріччя дефіцит робочої сили становитиме близько 4,5 млн.осіб) [4]. Програми перепідготовки та підвищення кваліфікації українців, такі як Skills Alliance for Ukraine, Сприятимуть зниженню рівня безробіття та заповненню дефіциту кваліфікованих працівників. Для досягнення цих цілей необхідні спільні зусилля бізнесу та влади, які мають містити створення інклюзивного середовища, підвищення доступності робочих місць, навчання нових навичок і підтримку професійного розвитку жінок у сферах, раніше переважно чоловічих, а також розширення інфраструктури догляду за дітьми. Уряд уже розпочав відповідні проекти, однак для досягнення значних результатів ці ініціативи потрібно розширити.

Список використаних джерел:

1. Іваненко, О. Ринок праці і зайнятість під час війни: стан та перспективи. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2022. 4, С. 56.
2. Любомудрова, Н., Гойчук, В. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. Економіка та суспільство, 2022 (40). URL: file:///C:/Users/user/Downloads/1462-Текст%20статті-1405-1-10-20220729.pdf
3. Черьомухіна, О., Чалюк, Ю. Ринок праці під час війни: стан та перспективи. Економіка та суспільство, 2022, (46).

URL:file:///C:/Users/user/Downloads/2026-Текст%20статті-1950-1-10-20230128.pdf

4. Студеннікова І. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління при Київській школі економіки. «Вокс Україна» – аналітичний центр, який досліджує розвиток економіки, державного управління, суспільних та реформаторських процесів. https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html

Лев-Олександр Бондаренко,
аспірант кафедри політології та державного управління
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

ПОГЛИБЛЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ ТА ЗМІНИ ЛОГІСТИЧНИХ МАРШРУТІВ

Повномасштабна агресія рф проти України не лише принесла масштабні руйнування, людські жертви та повне переформатування геополітичних процесів на глобальному рівні, а й спричинила суттєві зміни у структурі зовнішньої торгівлі та логістичних маршрутах як самої України, так і всього європейського континенту [8].

Для України втрата традиційних ринків збуту на пострадянському просторі та зруйновані транспортні коридори спонукали до активної переорієнтації українського експорту на країни Європейського Союзу (ЄС). У відповідь на нові виклики ЄС запровадив заходи підтримки, включаючи скасування торговельних бар'єрів, відкриття «Шляхів солідарності», надання Україні статусу кандидата на вступ у Спільноту, а також введення автономних торгівельних заходів (АТЗ), які дозволили значно збільшити рівень експорту товарів українського виробництва на внутрішній ринок ЄС [6].

Безумовно, ці фактори стали визначальними у процесі збереження українського виробництва та посилення стійкості економіки країни в умовах війни. Однак важливо зазначити, що взаємна вигода від інтеграції включає не лише можливості для української економіки, а й демонструє значне посилення стратегічної автономії ЄС. Більше того, саме поглиблення економічної співпраці між Україною та ЄС значною мірою вплинуло на настрої українців у контексті інтеграції та синхронізації суспільно-політичних і економічних процесів.

З початку широкомасштабного вторгнення рф у 2022 р. частка ЄС у загальному обсязі зовнішньої торгівлі України зросла до 55,2% у 2022 р. та 56% у 2023 р. [2]. Це зумовлено кількома основними факторами:

- Втрата російського та білоруського ринків через санкції та політичні обмеження. У 2013 р. 40,3% зовнішньоторговельного обороту України припадало на СНД, тоді як на ЄС – 30%. Однак, у 2023 р. цей показник змінився: частка ЄС досягла 56%, тоді як торгівля з країнами СНД скоротилася до 2,5% [1].
- Закриття традиційних логістичних маршрутів, зокрема морських портів Чорного моря. Блокада українських портів призвела до падіння експорту металургійної продукції на 78,9% порівняно з 2021 р., а аграрної продукції – на

38,2% [5]. Основними альтернативними напрямами стали сухопутні коридори через Польщу, Румунію, Словаччину та країни Балтії. Українські залізниці та автомобільні маршрути перевезли понад 60% загального експорту у 2023 р.

- Спрощення умов доступу українських товарів на європейський ринок завдяки автономним торговельним заходам (АТЗ) та усуненню технічних бар'єрів. У 2022 р. ЄС повністю скасував мита та квоти на українську продукцію, що дозволило суттєво наростити обсяги експорту [7]. Так, поставки аграрної продукції до ЄС зросли з 28,3% у 2021 р. до 53,4% у 2023 р. (UNCTAD, 2023). У квітні 2024 р. Європарламент вдруге досяг домовленості щодо продовження цих торговельних преференцій ще на один рік – до 5 червня 2025 р., однак із новими запобіжними заходами. Відтепер автоматично повертаються імпортні мита на українські товари, якщо їх імпорт перевищить історичні обсяги постачання (середній показник за II півріччя 2021 – 2023 рр.). Перш за все, це стосується найбільш чутливих груп товарів: м'яса птиці, цукру, натурального меду, яєць, вівса, кукурудзи та круп. Наразі, відчуваючи посилення політичного тиску збоку окремих держав-членів ЄС, питання продовження дії АТЗ виглядає малоймовірним, однак, зважаючи на важливість збереження торговельних обсягів для обох сторін, між Україною та відповідними органами влади ЄС розпочинається переговорний процес про внесення змін в Угоду про асоціацію між Україною та ЄС в частині Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі на підставі ст. 29 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка надає змогу кожні п'ять років переглядати квоти на товари українського виробництва.

Український експорт зазнав значних змін у товарній структурі внаслідок втрати традиційних ринків та зміни логістичних маршрутів. Війна та руйнування промислових і транспортних об'єктів змусили українських експортерів переорієнтувати свої поставки на нові ринки, зокрема в Європейський Союз. Завдяки цьому низка секторів змогли адаптуватися до нових умов та наростити свою присутність на ринку ЄС. Найбільше зростання відбулося у сферах аграрного виробництва, деяких видів промисловості та стратегічно важливих галузях, що забезпечують критичні ланцюги постачання в Європі [4]. Основними секторами, які змогли адаптуватися та наростити присутність на ринку ЄС, є:

- Агропромисловий комплекс: частка аграрної продукції в експорті до ЄС зросла з 33,8% у 2020 р. до 53,4% у 2023 р. (UNCTAD, 2023). Найбільший приріст додав експорт кукурудзи (з 8,76 млн т у 2020 р. до 12,9 млн т у 2023 р.), соняшникової олії (з 117,7 тис. т до 221,4 тис. т) та пшениці.
- Металургія та руди: традиційно металургія займала значну частку експорту, однак у 2023 р. обсяги постачань чорних металів до ЄС знизилися на 47% порівняно з 2021 р. Це було спричинено руйнуванням промислових потужностей, блокадою морських портів та падінням внутрішнього виробництва

сталі на 70,7%. Попри це, ЄС залишається основним ринком збуту української металургії, займаючи 82% від загального експорту цієї продукції.

- Машинобудування: сектор машинобудування зазнав серйозних втрат через воєнні дії та руйнування підприємств. Експорт комплектуючих для європейської автомобільної промисловості, зокрема електропроводки, у 2023 р. скоротився на 50%. Водночас, імпорт машинобудівної продукції з ЄС зменшився до 8,2 млрд дол. США у 2023 р., що на 12,9% менше ніж у 2021 р.
- Хімічна промисловість: експорт продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей скоротився удвічі у 2022–2023 рр. у порівнянні з 2021 р. Основний удар припав на поставки добрив, органічної та неорганічної хімії, а також полімерних матеріалів у первинних формах. Частка хімічної продукції у загальному товарному експорті України до ЄС знизилася з 4,5% у 2021 р. до 2,8% у 2023 р.

Наразі можна констатувати, що ЄС продовжує активно підтримувати переорієнтацію України на європейський ринок, розглядаючи співпрацю як інструмент посилення власної економічної безпеки. За останні три роки Україна стала ключовим партнером у реалізації концепції відкритої стратегічної автономії ЄС, що передбачає зменшення залежності від нестабільних постачальників і формування надійних ланцюгів поставок [3].

Одним з найважливіших напрямів співробітництва стало постачання критично важливих ресурсів. У даному контексті Україна є ключовим постачальником аграрної продукції, зокрема зернових та олійних культур, що зміцнює продовольчу безпеку ЄС. У 2024 р. Рада міністрів ЄС підтвердила необхідність збільшення автономії у постачанні рослинного білка, де Україна відіграє ключову роль. Крім того, Україна володіє покладами 24 з 34 критично важливих матеріалів, що визначені ЄС як стратегічні для промисловості.

Також важливо зазначити, що ЄС розглядає Україну як частину нового формату виробничих ланцюгів «nearshoring», що дозволяє знизити витрати на логістику та зміцнити промисловий потенціал Європи. Навіть в умовах тривалої та виснажливої війни Україна зберігає технологічний та кадровий потенціал для інноваційного розвитку стратегічних галузей, включаючи оборонно-промисловий комплекс, ІТ-сектор та авіакосмічну галузь.

Потужним аспектом посилення двосторонніх економічних відносин є те, що економічна інтеграція України у ринок ЄС сприяє її політичному та соціальному зближенню з європейською спільнотою. Спільні інвестиційні проєкти і модернізація інфраструктури посилюють стійкість регіону та сприяють розширенню європейських стандартів в Україні. Співпраця у сфері продовольчої безпеки та розвитку зеленої енергетики допомагає ЄС у реалізації стратегічних ініціатив щодо скорочення викидів та переходу на сталі джерела енергії.

Попри позитивні зміни, інтеграція України в ринок ЄС супроводжується низкою викликів, які потребують комплексного вирішення для забезпечення тривалої економічної стабільності. Війна суттєво вплинула на логістику країни, адже традиційні морські маршрути через Чорне море були тимчасово заблоковані. Це змусило українських експортерів переорієнтувати поставки через сухопутні маршрути Польщі, Румунії та країн Балтії. Хоча ініціатива «Шляхи солідарності», введена ЄС, дозволила розширити можливості транзиту, нестача інфраструктури та обмежена кількість пропускних пунктів залишаються серйозними проблемами, що обмежують швидкість і обсяги перевезень.

Додатковою проблемою є необхідність адаптації українських виробників до високих стандартів якості та сертифікації, які діють у ЄС. Процес гармонізації законодавства триває, проте технічні, санітарні та ветеринарні обмеження створюють бар'єри для виходу на ринок. Деякі категорії товарів потребують тривалої процедури сертифікації, яка може тривати від 6 до 18 місяців, що ускладнює швидке реагування українських компаній на ринкові зміни.

Крім регуляторних аспектів, виклики стосуються також конкуренції та ринку праці. Українські товари активно виходять на європейський ринок, що створює напругу серед місцевих виробників, особливо в аграрному секторі. У низці країн, зокрема в Польщі, зафіксовано занепокоєння щодо збільшення імпорту українських зернових, що навіть спричинило запровадження тимчасових обмежень на їхнє постачання. Окрім того, значний відтік українських трудових мігрантів до країн ЄС змінив баланс на ринку праці, вплинувши на рівень заробітних плат та соціальну політику приймаючих держав.

Загалом можна відмітити, що війна стала визначальним чинником трансформації економічного життя суспільства України, зумовивши кардинальні зміни у зовнішньоекономічній діяльності країни. Втрата традиційних ринків збуту та руйнування логістичних маршрутів змусили Україну активізувати інтеграцію з ЄС, що сприяло не лише збереженню виробничого потенціалу, а й заклало основу для довготривалих структурних змін в економіці.

Спрощення торговельних відносин із ЄС та розширення доступу українських товарів на європейський ринок дозволили компенсувати, до певної міри, втрати, завдані війною. Водночас, активізація співпраці між Україною та ЄС вийшла за межі суто економічних аспектів, формуючи новий рівень суспільної взаємодії. Європейська допомога у вигляді фінансової підтримки, гуманітарних програм та сприяння у відновленні критичної інфраструктури стала ключовим чинником стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні.

На суспільному рівні інтеграційні процеси сприяли більшій відкритості українського суспільства до європейських стандартів та принципів ведення бізнесу. Зростаюча мобільність робочої сили, освітні та культурні обміни

сприяють поступовій соціально-економічній адаптації України до європейського простору. Взаємодія між українськими громадянами та громадянами ЄС формує новий рівень суспільного діалогу, що у майбутньому може стати основою для більш глибокої політичної та економічної інтеграції.

Попри наявні виклики, зокрема регуляторні бар'єри, логістичні труднощі та зростаючу конкуренцію на ринках ЄС, перспективи подальшої інтеграції України до європейського економічного простору залишаються позитивними. Довгострокове партнерство з ЄС може стати основою для відновлення української економіки після війни, посилення її стійкості та забезпечення стабільного розвитку. Розвиток економічної кооперації, соціальної взаємодії та політичного діалогу між Україною та ЄС створює передумови для побудови сталого європейського майбутнього України.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України: Зовнішня торгівля України у 2023 році. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2024/02/04.pdf
2. Федерація роботодавців України. Дослідження: «Стратегічні орієнтири поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами Європейського Союзу». URL: https://fru.ua/ua/media-center/analytics/strategichni-orientiry
3. Council of the European Union. EU solidarity with Ukraine. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-solidarity-ukraine/
4. European Bank for Reconstruction and Development. Ukraine overview. URL: https://www.ebrd.com/where-we-are/ukraine/overview.html
5. European Commission. Commission staff working document «Ukraine 2024 Report». URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en
6. European Commission: EU trade relations with Ukraine. Facts, figures and latest developments. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en
7. European Council. Ukraine: Council backs the renewal of EU's autonomous trade measures. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/04/08/ukraine-council-backs-the-renewal-of-eu-s-autonomous-trade-measures/
8. UNCTAD: Annual bulletin 2023: United Nations. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/statinf2024d4_en.pdf

Неля Райчинець
студентка IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ СОЦІАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Потреба у безпечних умовах існування є першочерговою необхідністю у функціонуванні життя людини. З початком повномасштабного вторгнення загрози для соціальної безпеки зросли в сотню разів. Соціальна безпека людини – це рівень добробуту, під час якої всі важливі соціальні та економічні інтереси особи захищені від реальних і можливих загроз. Загрозами соціальній безпеці є процеси, що спричиняють раптові, а часом і суттєві зміни в способі життя, порушують життєво важливі соціальні права та інтереси особи. Основою соціальної безпеки є убезпечення істотних потреб людини (громадянина, суспільства тощо) за яких забезпечується досконале функціонування її розвитку в усіх напрямках.[5, с.12].

Однією з фундаментальних загроз соціальної безпеки є загроза життю. Масовані обстріли міст України несуть велику руйнацію, яка впершу чергу спричиняє ризик для життя людини. Найбільш постраждалими регіонами, за чинником руйнування житлового фонду вважаються: Київська, Луганська, Чернігівська, Донецька та Харківська області.[7]

Лікарня Охматдит, станція Краматорськ та Драмтеатр у Маріуполі, що може об’єднувати ці різні на перший погляд місця? Спільним для них став російський удар, який відбувся в різний час, але спричинив одне й теж. Найцинічніші удари ворога, місця скупчення великої кількості цивільних, місця евакуації та місце лікування від важких хвороб – стали місцем смерті. 16 березня 2022 р. відбувся удар по Драмтеатру в Маріуполі, великий підпис «діти» на жаль не врятував життя 600 людей. 8 квітня 2022 р. тисячі людей в Краматорську чекали на евакуацію, яку не всі зуміли пережити. Саме тут 7 дітей було вбито російською ракетою з підписом «за детей». Жахливіше за ці події вже не може бути нічого, однак це твердження знищив удар 8 липня 2024 р. Саме в цей день життя сотні дітей, які лікувалися в головній дитячій лікарні України були під цілеспрямованим ударом ворога. Внаслідок якого було виведено з ладу 80% лікарні, місця де чекали свого шансу сотні дітей з усієї України. Щодо статистики то Станом на 22.06.2022р. було зафіксовано понад десять тисяч постраждалих цивільних осіб: 4 662 загиблих та 5 803 поранених.[4]

Наступною загрозою для соціальної безпеки є порушення прав людини. В умовах російсько-української війни найжахливіші речі чинять як над

військовими, так і над цивільними. Жорстокість з якою зустрілося цивільне населення міст: Гостомеля, Бучі та Ірпеня немає ніякого виправдання. Саме в цих містах на початку війни відбулися жахливі злочини над населенням: розстріл, ґвалтування, психологічний утиск, викрадення та тортури. Події які відбулися в цих містах перевершили різанину в Сребрениці, яка була однією з наймасштабніших військових злочинів у європейській історії.

Щодо військових, то давно встановлені умови Женевської конвенції неодноразово порушуються в російському полоні. Про нехтування прав людини свідчать умови перебування військових в полоні, наслідки яких можна наочно побачити з фото обміну. Окрім цього, інтерв'ю людей які пережили ці тортури є свідченням неабиякої жорстокості і звірства агресора. З розповідей очевидців медична допомога в полоні надається особливим методом, і має 2 варіанти подальшого розвитку. За першим, медпрацівники відмовляються від свого прямого обов'язку і просто не приходять. А за іншим використовують новий спосіб лікування пацієнта: побиття дубинкою. Не краща ситуація і з харчуванням в полоні. На приймання їжі відведені декілька хвилин, за які бранець повинен поїсти, зазвичай страви подають занадто гарячими що унеможливлює нормальне харчування людини. Окрім цього занадто гаряча їжа спричиняє дискомфорт ротовій порожнині і забезпечує опіки. Важливим є той факт що більшість звільнених мають критичну втрату ваги [2]. Нелюдські умови перебування, психологічне насилля, тортури над полоненими і безліч порушень людських прав і свобод є реальною картиною російського полону.

Значним ударом для звичного життя людей стала вимушена евакуація і пов'язана з нею міграція. Постійні обстріли, знищення міст і містечок сприяє переселенню місцевого населення до більш безпечних регіонів або до переїзду за кордон. Підрахунки свідчать про те що внутрішньо переміщені особи (ВПО) становлять близько 7 млн. осіб. Не краща ситуація з людьми які змушені покидати домівки і переїжджати за кордон, їхня кількість на середину червня 2022 р. становила 4 млн.[6, с.22]

Ще однією загрозою яка стала виразнішою є демографічна проблема. Зменшення населення внаслідок бойових дій і великої міграції людей сприяє збільшенню соціально-економічних проблем. Зменшення рівня працездатного населення означає зниження продуктивності, податкових надходжень та загального економічного зростання. Низька народжуваність, нестача робочої сили, загальне старіння нації та інші чинники демографічної кризи сприяють погіршенню загальної ситуації в країні.

З початком повномасштабного вторгнення викликом для соціальної безпеки стала й сфера праці. Масова атака ворога по інфраструктурах, загальне або часткове знищення підприємств та окупація є великим ризиком для

економіки. Наслідком чого стало зниження ВВП країни понад 30%, інфляція, зниження доходів населення і як наслідок погіршення життєвих умов. Зміни відбулися й на ринку праці, самим вагомим стало зменшення обсягів зайнятості. Причиною чого стало припинення діяльності великої кількості підприємств, скорочення робочих місць, а також скорочення зайнятості на підприємстві.[6, с.3].

Події війни несуть з собою ще один важливий виклик для кожної людини, а саме психологічні наслідки. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) стає одним із супровідників життя людини яка зазнала травматичну подію. На превеликий жаль, це порушення психічного стану зазнає неабиякого поширення в нашому суспільстві. Населення зазнає психологічної шкоди через безпосередній вплив насильства та руйнувань війни: загрозу смерті чи серйозних поранень себе чи інших осіб, втрату житла, вимушене переселення та розлуку з родиною та друзями. Додаткове навантаження справляють різноманітні фактори: стресові соціальні та матеріальні умови, які часто викликані або посилені збройними діями. Задля покращення психоемоційного стану важливе вчасне звернення до фахівця із психічного здоров'я.

На тлі воєнної агресії РФ пришвидшився і без того високий темп зростання й інфікування ВІЛ, і смертності від СНІДу, від яких страждають передовсім молодь, люди працездатного віку та їхні діти. Війна та бойові дії створюють нові ризики для поширення не тільки ВІЛ, а багатьох інших соціально небезпечних хвороб. Це пов'язано з тим, що, по-перше, внаслідок війни багато молодих людей залишилися без доступу до медичної допомоги, програми профілактики та лікування були припинені. Ускладнилася профілактика вакцинокерованих інфекцій, туберкульозу, гепатиту В через порушену логістику доставляння вакцин. До того ж в зоні бойових дій підвищується ризик зараження від людини, яка отримала поранення і має кровотечу. По-друге, масштабні переміщення біженців, перебування у тісних приміщеннях і перебої з наданням медичної допомоги, зокрема, сприяють поширенню захворюваності на ВІЛ та туберкульозу.[1].

Головними цілями та завданнями соціальної безпеки України в умовах війни є: матеріальна соціальна допомога населенню; гуманітарна допомога окупованих територій; безоплатна медична допомога; матеріальна допомога тимчасово внутрішньо переміщеним особам; вирішення невідкладних соціальних проблем звільнених територій; створення сприятливого психологічного клімату та психологічної допомоги; сприяння відродженню ринку праці, внутрішньої релокації бізнесу; соціальна допомога біженцям, які виїхали з України; допомога поверненню примусово депортованих людей, особливо дітей; цілеспрямована політика підтримування зв'язків з біженцями, з

мігрантами (онлайн-уроки для дітей-біженців; зустрічі, заходи з біженцями, щоб вони розуміли, що про них не забули) тощо [3, с.27].

Отже, з початком повномасштабного вторгнення зросли загрози соціальної безпеки. Сутність якої полягає в гарантованій правовій та інституційній захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства, і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Війна торкнулася всіх аспектів життя людини, і найголовнішою небезпекою якої є загроза життю. Загрозою для соціальної безпеки стало порушення прав людини, які ми наочно побачили в поводження військових рф з цивільним населенням, а також полоненими. Виклики соціальній безпеці в сфері економіки сприяють погіршенню соціального стану людей, поширенні бідності. Зросли темпи зростання соціальних хвороб, внаслідок відсутності банальної медичної допомоги. Також важливою загрозою спричиненою подіями сьогодення є міграція і демографічна криза, яка на фоні масової смертності несе важливі наслідки національній безпеці.

Список використаних джерел:

1. Ачкасова О. В., Полянська А. С., Семенов А. О. Проблеми соціальної безпеки молоді в україні в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. 56. URL.: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3018
2. В російському полоні: що відбувається з українськими військовими за стінами російських тюрем URL.: https://mipl.org.ua/v-rosijskomu-poloni-shho-vidbuvayetsya-z-ukrayinskymy-vijskovymy-za-stinamy-rosijskyh-tyurem/
3. Загрози соціальній безпеці людини в умовах війни: матеріали круглого столу 27-29 вересня 2023 року / За заг. ред. проф. З.С. Варналія. Київ-Чернівці: Знання України. 2023. 110 с. С.27
4. Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності вчинені в Україні (1 квітня – 25 червня 2022). URL.: https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/523811.pdf
5. Основи соціальної безпеки : навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; уклад. Кравченко Л. В. Умань : Візаві, 2022. 432 с .
6. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022-2023: стан, тенденції та перспективи URL.: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
7. ТОП-20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України URL.: https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voyennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyrokomasshtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/

Галина Катрій,
студентка IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

СТАНОВИЩЕ ЖІНКИ ПІД ЧАС ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Оскільки повномасштабне вторгнення Росії в Україну триває вже другий рік, українські жінки стикаються з серйозними ризиками, збільшеними обов'язками по догляду за дітьми та величезним стресом і труднощами, пов'язаними з життям у зоні конфлікту. Хоча багато жінок в Україні долучилися до опору російській агресії, відповідальність за догляд за дітьми та сім'ями часто непропорційно великою мірою лягає на плечі жінок. Впоратися з цими обов'язками особливо складно в умовах небезпечного конфлікту [2].

Повномасштабне російське вторгнення нарешті запустило процес значних зміну соціальних ролях, зокрема зростаючу роль українських жінок у захисті та підтримці цивільного населення. Новини про село Маківу Хмельницькій області, де, схоже, не залишилося жодного чоловіка, шокували авторитетні західні видання, але це лише підкреслює глобальний інтерес до того, як зараз змінюється демографічна ситуація в багатьох громадах по всій Україні.

Наразі, за даними Міністерства оборони, загальна кількість жінок у збройних силах становить 62 000. Цей показник значно перевищує середній рівень інших країн. Водночас жінки, які залишаються в тилу, також мають значний вплив, об'єднуючи людей у спільних зусиллях для надання максимальної підтримки для захисту країни. Ескалація бойових дій підкреслила важливу роль жінок у мобілізації ресурсів, організації розподілу допомоги та наданні життєво необхідної підтримки переміщеним сім'ям і окремим особам.

Незважаючи на особисті ризики та небезпечні умови, в яких вони працювали, непохитна рішучість цих жінок мала вирішальне значення для заповнення прогалин, залишених частковою дисфункцією державних інституцій та часто неефективною увагою міжнародної спільноти. Одним із конкретних прикладів впливу жінок є координація операцій з надання гуманітарної допомоги, де жінки відіграли центральну роль у забезпеченні розподілу одягу та предметів першої необхідності серед постраждалого населення.

Крім того, у відповідь на нагальну потребу в безпечному житлі у своїх громадах, ці жінки долучилися до ремонту та оснащення об'єктів цивільної оборони, тим самим підвищуючи безпеку цивільного населення у разі обстрілів. Крім того, їхня робота не обмежується наданням негайної допомоги, оскільки ці

жінки також працюють над зміцненням довгострокової стійкості та відновленням [1].

Багато жінок-письменниць, художниць, музикантів, готельєрок, перукарень, вчительок, музейних працівниць та представниць багатьох інших професій різного віку, в тому числі пенсіонерок,-роблять все, щоб наблизити перемогу над терористичною Росією. Жінки плетуть маскувальні сітки, допомагають біженцям, готують їжу для бійців, перевозять з-закордону їжу та медикаменти, надані країнами-партнерами, готують коктейлі Молотова для захисту від ворога та перекладають новини з України для іноземних ЗМІ [4].

Ще однією потребою для ЗСУ сьогодні є жіноча військова форма. Досі жінки-військовослужбовці були змушені носити одяг у кілька разів більший за їхній розмір. Проте ця проблема вже вирішується. Громадська ініціатива «Озброїти жінок зараз» вже розробляє та шиє військову та тактичну форму для жінок-військовослужбовців відповідно до міжнародних стандартів та вимог.

Для того, щоб жінкам було комфортно в армії, потрібно вирішити ще багато проблем – від форми до засобів гігієни. Навіть через рік після початку повномасштабної війни більшість засобів гігієни, необхідних жінкам-військовослужбовцям, досі забезпечують волонтери. Вперше в історії Збройних Сил України для жінок-військовослужбовців була створена форма. Перші тестові партії штанів, жилетів та тактичної білизни вже безкоштовно передані українським військовослужбовцям. Також розроблено полегшені бронепластини для жінок-військовослужбовців [3].

Наприкінці грудня 2023 року Міністерство оборони сертифікувало перший бронежилет для жінок-військовослужбовців. Цей бронежилет має вузькі плечі та широкий поділ. Згодом був представлений ще один бронежилет для жінок-військовослужбовців. Цей бронежилет оснащений вібропоглинаючою подушкою, яка дозволяє пристосувати пояс до анатомічних особливостей кожної жінки [5].

В армії та військових навчальних закладах досі трапляються випадки мізогінії. Але незважаючи на це, кількість українських жінок у збройних силах зростає. І це є головною причиною для вирішення проблеми жінок в армії та на полі бою. Тим часом, українські жінки продовжують захищати свою країну від ворога, служать розвідницями, снайперками, танкістками, артилеристками, водіями, гранатометницями, кухарками та зв'язківцями.

Бойовий медик Тетяна з 35-ї окремої бригади морської піхоти імені генерал-майора Остроградського «Набагато легше йти на поле бою, коли знаєш, що поруч з тобою парамедик», - кажуть військовослужбовці. Сотні парамедиків зараз перебувають на полі бою, рятуючи життя військовослужбовців. Вони

завжди напоготові, піднімають поранених та надають невідкладну допомогу. Завдяки їм врятовано тисячі життів [4].

Жінки повинні брати активну участь у процесах прийняття рішень на всіх рівнях і забезпечувати, щоб їхні особливі потреби та перспективи були відображені та враховані в законах, політиці та практиці. Оскільки повномасштабне вторгнення триває вже другий рік, діти проводять роки свого становлення в умовах насильницької окупації, а жінки змушені долати важкий і небезпечний шлях до безпеки, одночасно справляючись зі зростаючими обов'язками по догляду за родиною [2].

Отже, лише залучаючи жінок на всіх рівнях, ми можемо забезпечити задоволення їхніх потреб, підтримку та визначення пріоритетів, а також повагу, захист та реалізацію їхніх прав.

Список використаних джерел:

1. Жінки під час війни: до чого призведе те, що українки опинились на передовій захисту цивільних в Україні URL.: https://rubryka.com/blog/women_in_war/
2. Жінки та війна. Як російське вторгнення в Україну наражає на опасність жінок URL.: https://eurasia.amnesty.org/2023/03/08/zhinki-ta-vijna-yak-rosijske-vtorgnennya-v-ukra%D1%97nu-narazha%D1%94-na-nebezpeku-zhinok/
3. Захищають, лікують та рятують: історії жінок, що наближають перемогу України URL.: https://rubryka.com/article/nablyzhayut-peremogu-ukrayiny/
4. Зі зброєю чи без. Українські жінки захищають свою державу URL.: https://www.ukrainer.net/zhinky/
5. У Збройних силах України служать 68 тисяч жінок URL.: https://www.village.com.ua/village/city/city-news/355321-u-zbroynih-silah-ukrayini-sluzhat-68-tisyach-zhinok

Вікторія Ливдар,
Станіслава Кузьма,
студентка IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

УКРАЇНСЬКІ МІГРАНТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Станом на кінець липня 2024 року в Європі було зареєстровано понад 6 млн українських біженців. Війна спричинила найбільшу кризу переміщення населення від часів Другої світової війни, коли майже третина населення була змушена покинути свої домівки.

Про це повідомили в Управлінні верховного комісара ООН у справах біженців Після повномасштабного вторгнення РФ найбільше українців знайшли собі притулок у Німеччині. Тут їх налічують понад 1 млн. Загалом у країнах Західної Європи перебувають близько 2,5 млн українських біженців, усі решта – в сусідніх країнах Східної Європи.

Перша десятка країн Європи, які приймають найбільше українських біженців, така:

Німеччина – 1,2 млн;

Польща – 957,5 тисячі;

Чехія – 370,9 тисячі;

Велика Британія – 246,9 тисячі;

Іспанія – 211,3 тисячі;

Італія – 172 тисячі;

Румунія – 162,2 тисячі;

Молдова – 125,9 тисячі;

Словаччина – 125,5 тисячі;

Нідерланди – 117,8 тисячі.

За даними опитування УВКБ ООН, проведеного серед 9900 домогосподарств у січні та лютому 2024 року як в Україні, так і за її межами, 65% біженців та 72% внутрішньо переміщених осіб виявили бажання колись повернутися додому. Однак цей відсоток зменшився через невизначеність навколо конфлікту.

Переміщені особи назвали небезпеку в Україні основним фактором, що перешкоджає їхньому поверненню, тоді як серед інших проблем були відсутність економічних можливостей і житла.

Нагадаємо, за перше півріччя 2024 року з України виїхало 400 тисяч українців. Такі цифри оприлюднив у своєму звіті Національний банк України з посиланням на дані ООН. Така кількість, за словами фахівців, має тривожну тенденцію.[2]

За даними дослідження, що проводилося методом безпосередніх інтерв'ю 4–13 березня 2023 року серед довоєнних мігрантів та воєнних біженців з України, які проживають у Польщі, найбільш типовий громадянин України в Польщі – це жінка (67%), віком 36–45 років (36%), з північно-східної України, зокрема Київської області (35%).

Якщо порівняти групу біженців та тих, хто приїхав до Польщі до 24 лютого 2022 року, то перша група загалом – молодша (35 vs. 37 років), з перевагою жінок (92% vs. 51%), де пропорційно більше людей з північних, південних і східних регіонів і менше – з західних та центральних.

Разюча різниця у двох групах – у тому, чи приїхали вони разом із дітьми. Їхній відсоток виріс аж уп’ятеро!

У дослідженні 2021 року українців без дітей було 89%, зараз же 31% приїхав з однією дитиною, 22% – з двома, а 13% – з трьома дітьми.

"Величезна хвиля воєнних біженців з України після 24 лютого 2022 року стала домінантом міграційної ситуації Польщі. Слабше знання польської мови і труднощі з адаптацією до нових умов життя та праці — це виклик не лише для біженців у Польщі, а й для польських роботодавців. Тим не менш, Польща досить успішно працевлаштовує біженців з України, більшість із них уже знайшла свою першу роботу в цій країні", – говорить Анджей Коркус, голова правління Міграційної платформи EWL.

Що в обох групах залишається однаковим – то це кількість людей непрацездатного (пенсійного) віку, він складає всього 4% громадян України, які перебувають у Польщі.[1]

Наразі в Німеччині зареєстровано 3,48 мільйона іноземців у статусі біженця, претендента на отримання притулку або особи, якій у притулку відмовили, але яка залишається в країні, оскільки її поки неможливо депортувати.

Ця цифра включає також і 1,18 мільйона українських біженців, які не зобов'язані просити про надання притулку, оскільки здебільшого перебувають під тимчасовим захистом в Європейському Союзі, зокрема й у ФРН, у зв'язку з повномасштабною війною Росії проти України.

Така кількість біженців - це новий максимальний показник, зафіксований станом на кінець першого півріччя 2024 року, пише в п'ятницю, 20 вересня, видання Neue Osnabrücker Zeitung із посиланням на дані Центрального реєстру іноземців у ФРН. Це на 60 тисяч більше, ніж наприкінці 2023 року. При цьому кількість біженців з України з кінця 2023 року зросла на 45 тисяч осіб.

Востаннє такий показник кількості біженців у ФРН було зафіксовано в 1950-ті роки, випливає з відповіді німецького уряду на запит фракції Лівої партії в Бундестазі, яка опинилася в розпорядженні журналістів [4].

У Німеччині зараз зареєстровано близько 1,65 мільйона українців. Як повідомляє «Німецька хвиля», серед німецьких політиків є застереження про перевантаження та заклики до більш рівномірного розподілу біженців у Європі.

Станом на 12 березня це приблизно на 250 тисяч людей більше, ніж торік, написало 22 березня видання Der Spiegel із посиланням на відповідь МВС депутату опозиційного Християнсько-демократичного союзу (ХДС) Александру Трому.

У Німеччині кількість громадян України, які рятуються від російської військової агресії, більша, ніж прохачів притулку з інших країн. Федеральний

уряд має враховувати, що Німеччина досягла межі у прийомі українських мігрантів, заявив депутат Тром.

За даними Федерального статистичного відомства, жінки становлять приблизно 80% українських громадян у працездатному віці, які з 2022 року знайшли притулок у Німеччині.[6]

Російська агресія проти України уперше відбилася у чеській статистиці – без епітетів, пояснень і описів – лише в цифрах, що розкривають реальну картину життя, праці, побуту українських біженців в Чеській Республіці. Чеські вчені, які збирають та аналізують статистичні дані, крок за кроком досліджують тему біженців від російсько-української війни.

Від початку війни з України до Чехії в'їхало понад 500 тисяч біженців, з них третина вже повернулась в Україну.

У відповідності до інформації міністерства внутрішніх справ Чехії нині в країні проживає 325 тисяч біженців з України. З них дві третини вже працевлаштовані, хоча часто їхня робота нижча рівня здобутої вдома кваліфікації, відтак і зарплати нижчі, ніж у місцевих працівників [3].

На території Чехії зареєстровано приблизно 1 млн іноземців, із них понад 570 тисяч є громадянами України. Про це повідомив чеським депутатам начальник поліції Мартін Вондрашек.

За даними чеського МВС, станом на 5 серпня кількість людей із тимчасовим захистом досягла 370 000. Більше українських біженців лише у Німеччині (1,3 млн) та Польщі (965 тис.)

У минулому навчальному році школи у Чехії відвідували майже 49 539 учнів і студентів. У початкових школах навчалися понад 37 тисяч українських дітей.

За даними даними Мінпраці, у червені в Чехії працювали близько 122 000 біженців. Серед них частіше жінки (62%), ніж чоловіки (28%).

У відомстві прогнозують, незабаром доходи досягнуть 40 мільярдів крон (приблизно 1,6 млрд євро).

Раніше повідомлялося, що лише за перші три місяці 2024 року біженці сплатили до бюджету на 2,9 млрд крон (приблизно 117 млн євро) більше, ніж було витрачено на соціальну та гуманітарну допомогу.

У 2022 році видатки на українських біженців склали 25 млрд крон, а доходи – 12,6 млрд. У 2023 році ці цифри майже зрівнялися – 21,6 млрд і 21 млрд крон відповідно.

За перший квартал 2024 року доходи склали 6,4 мільярда чеських крон, витрати – 3,5 мільярда, повідомила аналітик Міністерства праці та соціальних справ Магдалена Клімешова.[5]

Отже, дані свідчать про безпрецедентний масштаб вимушеного переміщення населення України внаслідок повномасштабного вторгнення РФ.

Станом на середину 2024 року понад 6 мільйонів українських біженців знайшли прихисток у країнах Європи, що є найбільшою міграційною кризою на континенті з часів Другої світової війни.

Основними країнами прийому стали Німеччина, Польща та Чехія, де зосереджена значна частина переміщених осіб. Біженці стикаються з труднощами адаптації, зокрема мовним бар'єром, проблемами працевлаштування та житла. Водночас значна частина з них уже інтегрувалася в економічне життя приймаючих країн, роблячи внесок у місцеві бюджети. Наприклад, у Чехії за перші три місяці 2024 року українські біженці сплатили податків більше, ніж держава витратила на їх підтримку, що свідчить про активну участь у ринку праці та економічну користь для країни.

Попри те, що значна частина біженців висловлює бажання повернутися до України, цей відсоток поступово зменшується через невизначеність щодо завершення війни, безпекові ризики, а також соціально-економічні фактори, зокрема нестачу житла та робочих місць. Водночас демографічний склад мігрантів свідчить про зміну соціальної структури українського суспільства, адже більшість біженців – це жінки та діти, тоді як чоловіки часто залишаються в Україні або беруть участь у бойових діях.

Окрім соціальних і демографічних змін, зростаюча кількість українських біженців спричинила політичні дискусії у країнах Європи. Деякі політики висловлюють занепокоєння щодо перевантаження соціальних систем і закликають до рівномірного розподілу біженців між державами. Зокрема, у Німеччині, де зареєстровано найбільшу кількість українців, обговорюється питання ліміту на подальший прийом мігрантів.

Таким чином, питання українських біженців залишається не лише гуманітарним, а й політичним, економічним та соціальним викликом для Європи. Подальший розвиток ситуації залежатиме від перебігу війни, рівня міжнародної підтримки, політики приймаючих країн, а також можливостей для повернення та відбудови України.

Список використаних джерел:

1. Зимнін А. Довоєнні мігранти і біженці з України в Польщі: чим вони відрізняються та хто з них повернеться. URL: https://www.eurointegration.com.ua/project/2021/workineu/article10.html (дата звернення: 12.02.2025).
2. Скаврон Б. Понад 6 мільйонів біженців: у яких країнах Європи найбільше українців. URL: https://tsn.ua/svit/ponad-6-milyoniv-bizhenciv-u-yakih-krayinah-yevropi-naybilshe-ukrayinciv-2658555.html (дата звернення: 12.02.2025).
3. Пеленська О. Життя і працевлаштування українських біженців у Чехії у цифрах: результати соціологічного дослідження. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayinski-bizhentsi-robota-umovy-zhyttya-statystyka/32547242.html (дата звернення: 12.02.2025).

4. Сидоржевський М., Іванова О. Число біженців у ФРН оновило максимум, третина – українці. URL: https://www.dw.com/uk/kilkist-bizenciv-u-frn-sagnula-novogo-maksimumu-tretina-z-nih-ukrainci/a-70279732 (дата звернення: 12.02.2025).
5. Українські біженці у Чехії: як інтегрувалися та які доходи приносять чеській державі. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/bizhentsi-chehiyi-k-ukrayintsi-integruvalisya-1723554090.html (дата звернення: 12.02.2025).
6. Число біженців з України в Німеччині за рік зросло на чверть мільйона. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-nimechchyna-bizhenci-z-ukrajiny/32874218.html (дата звернення: 12.02.2025).

Катерина Шишканинець,
студентка IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ВІЙНА ТА ЕКОЦИД: ЯК БОЙОВІ ДІЇ РУЙНУЮТЬ ЕКОСИСТЕМИ УКРАЇНИ

Війна – це завжди більше, ніж просто протистояння інтересів, це також і засіб, завдяки якому відбувається нав’язування політичної волі, суть чого полягає у спробах однієї із сторін силою змінити поведінку іншої, змусити її відмовитися від власної свободи, ідеології, культурно-духовних цінностей та спадщини в цілому, території, на якій проживає, та права власності. Часто справа доходить навіть до того, що вимагають змінити та забути історичні факти тощо. Тобто війна визначається як організоване озброєне насильство, за допомогою якого суб’єктами міжнародних відносин досягаються політичні цілі [1]. Відтак, масштабні бойові дії, вибухи, ракетні чи авіаційні обстріли, особливо небезпечними серед яких є снаряди з токсичними речовинами, завдають нищівного удару не тільки по цивільних об'єктах та військових цілях, а ще й по довкіллю.

Відповідно до міжнародного права, дії, що скеровані на масове знищення рослинного або тваринного світу, провокують отруєння атмосфери чи водних ресурсів та є причиною виникнення екологічної катастрофи, визначаються як «екоцид» [8]. Цей термін вперше було використано у 1970 році американським біологом Артуром Галстоном під час війни у В’єтнамі, коли науковець описував наслідки через навмисне завдання шкоди довкіллю під час конфлікту [2].

В лютому 2014 року, російська федерація розв'язала гібридну війну проти України. Це супроводжувалося незаконною анексією Криму, захопленням державних установ, штурмами військових частин на Донбасі проросійськими бойовиками та окупацією Донецької й Луганської областей, і перетворення їх на квазідержавні утворення ДНР і ЛНР. Однак, на цьому російська збройна агресія

не закінчилася, й вже 24 лютого 2022 року, росія розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. Незважаючи на це Збройні Сили України дали відсіч ворогу та зупинили активний наступ. Україна зазнає чималої шкоди, через російську збройну агресію це: втрата людських життів, руйнування житлового фонду, падіння економіки, пошкодження критичної інфраструктури, та попри це, істотної шкоди від росії зазнає й екологія України.

Передусім від воєнних дій потерпають лісові екосистеми, оскільки насадження пошкоджуються через обстріли з різних видів зброї, бо в умовах війни це є природне сховище для особового складу та техніки. Найбільшої руйнації завдають вибухи боєприпасів та ракет. Потужні вибухи спричиняють утворення вирв, через які дерева падають і гинуть, їхні корені ушкоджуються, шари грунту порушуються, до того ж, у них потрапляють хімічні речовини, локально може змінюватися гідрологічний стан. Проте дерева і чагарники зазнають пошкодження з різних причин, не лише через уламки боєприпасів, але й коли кулі стрілецької зброї застрягають всередині гілок і стовбурів і цим руйнують їх. Також ще однією з причин ушкодження лісових екосистем є падіння підбитих літаків, гелікоптерів, ракет та безпілотних бойових літальних апаратів. Таким чином через падіння відбувається вибухи і пожежі, через що винищуються лісові насадження. В зоні бойових дій (територія близько 20 км по обидва боки від лінії фронту – 19,5% від всієї території України) ліси вигорають від штучно створених пожеж. На цій території винищення лісових насаджень відбувається через потреби військових, коли значну кількість деревини використовують на будівництво бліндажів та інших укриттів, їх укріплення, ремонт і виготовлення тимчасових мостів та переправ. В таких умовах лісова фауна теж зазнає значних ушкоджень та негативних впливів. Через обстріли тварини, що мешкають у лісах, гинуть або зазнають поранень і травм, а гучні звуки спричиняють міграцію тварин, проте інша територія не завжди є безпечною для них [4].

Неабиякої шкоди завдає мінування територій. На сьогодні Україна визнана однією з найбільш замінованих країн світу. Це становить велику небезпеку як для людей так і для тварин. До того ж від детонування мін швидко займається трава, яка спричинює пожежі, а уламки боєприпасів забруднюють ґрунти та водойми важкими металами.

Як зазначалося вище, зараз від російської агресії страждає не тільки флора України, а й фавна. Прикладом, для підтвердження тези, є заповідник Асканія-Нова. З початку повномасштабного вторгнення, заповідник знаходиться під російською окупацією. У 2023 році, в заповіднику встановили окупаційну владу, й відтоді за відомою інформацією, росіяни вивозять із заповідника рідкісних тварин, до росії та окупованого Криму. На сьогодні заповідник Асканія-Нова, знаходиться на межі зникнення.

Не менш важливою складовою української екології є водна екосистема, яка зазнає непоправної шкоди у ході війни. Одним із таких прикладів є екологічна катастрофа, яка була спричинена підривом ворожими військами Каховської ГЕС в червні 2023 р. У зв'язку з цим понад 80 населених пунктів, зокрема і кілька районів міста Херсон, були затоплені, а згодом прилеглі території залишися без зрошування. Підрив греблі негативно вплинув і на роботу Запорізької АЕС, оскільки охолодження реакторів стало неможливим через зникнення води. Хвиля прориву перенесла сміття, хімічні елементи, рештки захоронень, боєприпаси на значні території. До підриву греблі у Каховському водосховищі дослідники нараховували не менше 43 видів риб. Після катастрофи, за підрахунками, загинуло близько 95 тисяч тон риби. До того ж, в окупованій Новій Каховці загинуло 250 тварин через затоплення приватного зоопарку «Казкова діброва». Значних пошкоджень нанесено національному парку «Нижньодніпровський», де перебувало 120 цінних видів флори та фауни. Згідно з припущеннями та передбаченнями деяких вчених, Каховське водосховище після спорожнення замулиться і перетвориться на пустелю, проте насправді через рік там виріс густий молодий ліс [6].

Великої шкоди зазнало й Чорне море. Проте не лише через підрив Каховської ГЕС, а й з інших причин, у море потрапляє значна кількість сміття та вся збита і затоплена техніка із пальним. У зв'язку з замінуванням території, дослідники не мать доступу до дослідження стану забруднення Чорного моря, проте вони можуть користуватися інформацією із супутникових знімків у тих випадках, коли стає відомо про розливи нафти чи інші токсичні речовини. Науковці зауважують, що десятки тисяч квадратних кілометрів морських охоронюваних територій України покриті нафтовою плівкою[5].

Втім найбільшою небезпекою, з якою стикнулася Україна, це радіаційні ризики. В ході війни росія застосовує і ядерний тероризм. На початку повномасштабного вторгнення під російську окупацію потрапила Запорізька та Чорнобильська атомні електростанції, які неодноразово зазнавали обстрілів з боку росії. Обстріл Запорізької атомної електростанції, який відбувся 4 березня 2022 року, міг спричинити катастрофу наслідки якої були б катастрофічними, як і для України так і для Європи.

Безперечно, що однією з важливих місій під час екоциду є документування екологічних злочинів, для того, щоб агресора було притягнено до відповідальності. Як зазначено пресслужбою Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, за час воєнних дій в Україні зафіксовано понад сім тисяч екологічних злочинів зі сторони країни-агресора. Збитки, завдані росією, перевищують 72, 9 мільярда євро – це забруднення земель і ґрунтів, повітря, водних об'єктів і морів, нанесення шкоди природно-заповідному фонду та

охоронюваним екосистемам. Сюди відносять і вплив війни на кліматичні зміни [7].

Війна, яку розв'язала росія спричинила масштабну екологічну проблему в Україні, наслідки якої відчуватимуться ще довгі роки. Це й знищення лісів, винищення фауни, забруднення водних ресурсів нафтопродуктами або ж ґрунтів важкими металами, затоплення сіл, міст та сільськогосподарських полів внаслідок підриву Каховської ГЕС, мінування територій, виникнення масових пожеж через російські обстріли, забруднення атмосферного повітря, через влучання по нафтобазах та багато інших екологічних злочинів. Відтак, завданнями для України в плані екології є наразі: по-перше, це продовження документування екологічних злочинів та спрямованість на розробку механізмів покарання винних у завданні екологічної шкоди; по-друге, Україна має зосередитись на діях щодо відновлення екології, це й розробка стратегій, й залучення закордонної допомоги, що включатиме в себе розмінування територій, відновлення природоохоронних об'єктів, очищення водного середовища та інші заходи, виключно із урахуванням усіх нюансів.

Список використаних джерел:

1. Балтаджи П. М., Матвєєва Л. Г. Війна як форма соціального конфлікту. *Науковий журнал «Південноукраїнський правничий часопис».* Одеський державний ун-т внутрішніх справ, 2022. 12-13 с. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/1-2_2022.pdf (дата звернення: 10.02.2025).
2. Вереша Р. В. Екоцид у національному та міжнародному кримінальному праві: сучасні виклики та перспективи нормативно-правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право*. Ужгород, 2023. Т. 2. Вип. 78. 154 с. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286116/280145 (дата звернення: 10.02.2025).
3. Глушко А.Д., Зазека А.Б., Сиротенко Я.В. Екоцид як злочин проти навколишнього природного середовища. Юридчний науковий електронний журнал, №5/2022. 323 с. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/74.pdf (дата звернення: 10.02.2025).
4. Кузик А. Д. Товарянський В. І. Вплив воєнних дій на лісові екосистеми України та їх післявоєнне відновлення. *Вісник Львівського державного ун-т безпеки життєдіяльності,* Том 27 (2023). 17-18 с. URL: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/Visnuk/article/view/2529 (дата звернення: 10.02.2025).
5. Садогурська С. Як війна вплинула на Чорне море. URL: https://www.ukrainer.net/viyna-chorne-more/ (дата звернення: 11.02.2025).
6. Цюпа Н., Бенатов Д. Аналіз екологічних наслідків підриву греблі Каховської ГЕС. *Матеріали XXIV Міжнародної науково-практичної конференції «Екологія. Людина. Суспільство»* 2024 р., м. Київ. 284-285 с. URL: https://ecoconference.kpi.ua/article/view/302467/301859 (дата звернення: 10.02.2025).
7. Радіо Свобода. Збитки екології від російської агресії перевищують 72,9 мільярда євро – Міндовкілля. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-ekolohiya-rosiya-zlochyny-viyna-mindovkillya/33284013.html (дата звернення: 01.03.2025).
8. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001. 131 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 01.03.2025).

Надія Роуканич
студентка IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ГУМАНІТАРНІ ЗАХОДИ В ДОПОМОЗІ ТВАРИНАМ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

За часи російсько-української війни, перед українським суспільством виникло чимало нових проблем, але є й ті, які існували й до війни, але залишались менш помітними. До такого роду проблем належить утримання безпритульних тварин. Притулки, ще до війни були переповнені, а культура відповідального ставлення до домашніх тварин була недостатньо розвинена. Нерідко власники та навіть заводчики тварин просто викидали новонароджених тварин на вулицю, як непотріб і вони тинялись вулицями населених пунктів. Таке явище доводилось спостерігати і в окраїнних селах Закарпаття, куди часто «подалі від очей» викидали тварин.

Повномасштабна війна посилила цю проблему, адже багато тварин залишилися без домівок, належного догляду та опинилися в небезпеці. Часто вони втрачали своїх господарів через обстріли. За даними дослідження ініціативи Save Pets of Ukraine, кількість тварин у зооволонтерів на прифронтових територіях зросла на 60%, а в притулках – на 100%. Більшість тварин, які зараз потребують допомоги, – це домашні улюбленці, яких покинули господарі під час евакуації. Тому в Україні активно діють зоозахисні організації, які допомагають врятувати цих тварин [3].

Серед таких організацій можемо виділити всеукраїнський волонтерський рух «UAnimals», що об'єднав тисячі зоозахисників. Сам рух було створено, ще у 2016 році, його учасники працювали у різних напрямках, в першу чергу борючись проти жорстокого поводження з тваринами та пропагуючи гуманний світогляд серед українців. В 2022 році, в перший день повномасштабного вторгнення UAnimals починає активно допомагати тваринам, що потерпають від війни: перераховує гроші та надсилає їжу для тварин у притулки, які ризикують потрапити в окупацію чи опинитися в гарячій зоні. Впродовж року доставили більш ніж 590 тисяч кілограмів корму та нагодували понад 126 тисяч тварин[5]. На сайті «UAnimals» можна знайти сотні цільових зборів на допомогу тваринам, більшість із яких спрямовано на евакуацію тварин із прифронтових територій та допомогу пораненим і важкохворим [6]. Організація створила дієву інфраструктуру допомоги тваринам під час війни.

Ще одним прикладом такої організації є – UPAW (Світова асоціація з питань тварин України) – це перша в Україні спільнота, яка впроваджує інноваційний

менеджмент в галузі добробуту тварин. Головним проєктом UPAW на даний час є кампанія з доставки кормів та ветеринарних препаратів у охоплені війною регіони України, з метою пом'якшення гуманітарної кризи, яка торкнулась свійських тварин. Будь-хто охочий може допомогти у реалізації цієї місії задонативши, або відправивши необхідні речі [2].

Українське громадянське суспільство під час повномасштабної війни проявило чималий хист до самоорганізації, так за допомогою телеграм-спільнот налагоджено допомогу безпритульним тваринам. «Перевеземо всіх» – допомагає в евакуації тварин; «Animal House» – співпрацює з притулками та допомагають прилаштувати безпритульних тварин; телеграм-канал «Допомога власникам тварин» – містить інформацію про догляд за тваринами та можливість отримати консультацію ветеринара. На території України розгорнули свою діяльність й іноземні громадські організації, хорошим прикладом є «NOR DOG» з Норвегії. Їх волонтери збирають кошти на харчування та медикаменти, лікують тяжкопоранених собак, допомагають власникам знайти загублених улюбленців та евакуює чотирилапих із найбільш важкодоступних і небезпечних регіонів [4].

Цікавим прикладом є організація «ЗооПатруль», адже до повномасштабного вторгнення майже всі її члени мали творчі професії, пов'язані з кіно, рекламою, відео виробництвом чи медіа. Зараз це одна із найефективніших зоозахисних ініціатив України: це визнала всесвітня організація з боротьби за права тварин PETA [3].

Насправді список організацій, які займаються гуманітарною допомогою тваринам, що постраждали під час війни є надзвичайно великим. Окрім всеукраїнських та міжнародних організацій волонтерський рух розвивається і на локальному рівні. Візьмемо до прикладу Ужгород. Зараз в обласному центрі Закарпатської області діють такі організації:

- 911 Animal Rescue Uzhhorod – ужгородська онлайн-група, учасники якої допомагають в прилаштуванні та лікуванні тварин.
- Барбос – волонтерська організація, яка опікується ужгородським притулком для безхатніх тварин.
- Pet Care UA – волонтерська служба в Ужгороді, що займається порятунком тварин, постраждалих від наслідків війни.
- Кожен має другий шанс – ужгородський благодійний фонд, що приймає собак та котів, евакуйованих із зони бойових дій.
- Допоможи другу (Ужгород) – благодійна організація, волонтери якої шукають дім для тварин та допомагають стерилізувати бездомних котів та собак.

•Центр поводження з тваринами – комунальне підприємство Ужгородської міської ради запустило проєкт з безоплатної стерилізації тварин, господарі яких перебувають у скрутних умовах [9].

Постає питання, наскільки актуальною і важливою є дана діяльність, адже здавалось би країна має чимало інших проблем, аніж порятунок тварин. В Україні й до війни була проблема безпритульних тварин. А зараз багато людей виїхали та залишили своїх домашніх улюбленців. Ці тварини зазвичай не стерилізовані. Через те, що вони опиняються на вулиці, відбувається безконтрольне розмноження. Звичайно, що вони перебувають у складних умовах, без їжі та води, хворіють, травмуються. І якщо ми не впораємось із цим процесом то можемо стикнутися з проблемою, коли країна буде переповнена безпритульними тваринами, які можуть стати причиною поширення хвороб, адже є захворювання тварин, які передаються людям. До таких хвороб відносять лептоспіроз, сказ, а це смертельні хвороби. І якщо держава не почне контролювати та забезпечувати коштами зоозахисні організації, за кілька років ми ризикуємо мати ситуацію, як у Сирії [10].

Важливо, що українське громадянське суспільство готово брати відповідальність на себе в цьому питанні. Зоозахисна діяльність в Україні стає все пристижнішою, так Всеукраїнський гуманістичний рух «UAnimals» та міжфракційне об'єднання «Гуманна країна» запровадили першу Всеукраїнську зоозахисну премію, якою нагороджували активістів, які під час повномасштабного російського вторгнення рятують життя тварин. Волонтери евакуюють тварин із зон бойових дій, надають медичну допомогу під обстрілами, забезпечують кормом та іншими речами тварин із притулків на прифронтових територіях [1].

За часи війни волонтери та зоозахисники рятували не лише свійських, а й диких тварин, в тому числі тих, що утримуються в зоопарках та екопарках. Навесні 2022 року, на початку російського вторгнення, світ спостерігав за порятунком тварин із харківського «Фельдман екопарку». До війни цей унікальний комплекс налічував близько 5 тисяч звірів і птахів 300 видів. Розташований неподалік Харкова, цей регіональний ландшафтний і зоологічний парк був улюбленим місцем відпочинку для місцевих жителів і гостей міста. Тут можна було зустріти багатьох рідкісних тварин, занесених до Червоної книги України. На території екопарку також діяв центр психосоціальної реабілітації, де проводилися сеанси анімалотерапії. Проте війна зруйнувала все це. З першого дня вторгнення російських військ екопарк опинився на лінії вогню. Ворожі снаряди щодня вибухали на його території, знищуючи вольєри та забираючи життя тварин. За словами власника екопарку Олександра Фельдмана, жертвами обстрілів і бомбардувань стали понад сотня тварин.

Евакуація тварин з території, що перебувала під обстрілами, завершилася лише в травні. Цей процес затягнувся через постійні обстріли, які часто унеможливлювали доступ до екопарку. Крім того, виникало багато інших труднощів, як-от: необхідність терміново облаштовувати тимчасові вольєри в різних регіонах України; стресовий стан багатьох тварин. Особливого догляду потребували хворі, поранені та літні тварини, транспортування яких було ускладнене. Для евакуації великих тварин були потрібні спеціальні навички та транспорт. На щастя, всіх тварин, які вижили під час обстрілів, вдалося перевезти в безпечні місця [7].

Важливо, щоб добрим прагненням громадськості не перешкоджала держава. Зараз ГО "Відкриті Клітки Україна" активно залучена до боротьби із законопроєктом 7689 від 22.08.2022, положення якого зводять нанівець останні досягнення в галузі зоозахисту та створення належних умов для утримання тварин. Прийняття цього законопроєкту сприятиме поширенню експлуатації тварин у сфері розваг, негуманного поводження з ними, погіршенню стану навколишнього середовища тощо. Цим законопроєктом хочуть скасувати отримання багатьох дозволів (ліцензій), і в разі його прийняття, більше не буде регулювання з боку відповідних органів [8].

Отже, в контексті російсько-української війни загострилась проблема із безпритульними тваринами, які є одними із найбільш беззахисних в умовах бойових дій. На прикладі зооволонтерства можемо побачити наскільки в Україні вже зараз розвинене громадянське суспільство, його здатність до організації та гуманістичний світогляд. Будь-яка людина може легко долучитись до місії порятунку тварин, як особисто так і просто задонативши відповідним волонтерським рухам.

Список використаних джерел:

1. Волонтери, що рятують тварин під час повномасштабної війни: хто вони?. Свідомі. URL.: https://svidomi.in.ua/page/volontery-shcho-riatuiut-tvaryn-pid-chas-povnomasshtabnoi-viiny-khto-vony
2. Для донорів. UPAW. URL.: https://upaw.org/ua/donors/
3. «ЗооПатруль». Як рятують тварин під час війни. Ukraïner. URL.: https://www.ukrainer.net/zoopatrul-pid-chas-viyny/
4. Порятунок, евакуація, стерилізація чи ветогляди: організації, які зараз допомагають тваринам. КУСТ. URL.: https://kustdnipro.com/organizatsiyi-yaki-zaraz-dopomagayut-tvarynam/
5. Про UAnimals. Історія організації, що рятує тварин і довкілля. URL.: https://uanimals.org/about/
6. Цільові збори. UAnimals. URL.: https://uanimals.org/raise-funds/
7. Чотирилапих біженців з Харкова прихистила вся країна. Урядовий кур'єр. Газета Кабінету Міністрів України. URL.: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/chotirilapih-bizhenciv-z-harkova-prihistila-vsya-k/

8. Як війна вплинула на життя тварин та зоозахист в Україні. Українська правда. Життя. URL.: https://life.pravda.com.ua/columns/2023/02/24/253030/
9. Як допомогти тваринам в умовах війни: приклад Ужгорода. Varosh. URL.: https://varosh.com.ua/ludy/yak-dopomogty-tvarynam-v-umovah-vijny-pryklad-uzhgoroda/
10. Як рятувати тварин під час війни? Освіторія медіа. URL.: https://osvitoria.media/opinions/yak-ryatuvaty-tvaryn-pid-chas-vijny/

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

Маріанна Ковач,
Віталія Мошкола
студентки IV курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ШКІЛЬНА ОСВІТА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Кінець 2021–2022 шкільного навчального року проходив у вкрай важких умовах. Російська агресія та, відповідно, введення воєнного стану в Україні зумовило позапланові канікули на два-чотири тижні, після завершення яких навчання в школах мало відновитися в дистанційному форматі. Воно відновилося в місцях, де не ведуться активні бойові дії, але навіть в кращому випадку йшлося про повністю дистанційне навчання за скороченою програмою.[2]

Рішення МОН щодо початку очного навчання в школах у вересні 2022 р. на територіях, які не є тимчасово окупованими та не є зоною активних бойових дій, є досить неоднозначним. Дослідження компанії Gradus, проведене у серпні 2022 р., показало, що 59% респондентів, які мають дітей шкільного віку, не готові відправити свою дитину на очне навчання у школі, натомість вони воліли б обрати дистанційне навчання, тоді як висловили готовність відправити дітей до очної школи – 26 %. Незважаючи на це, МОН фактично агітує за очне навчання. [3]

Протягом весни про очне навчання не йшлося, і незрозуміло, чим ситуація у вересні кардинально відрізняється – хіба укриттями, кількість яких стрімко зростає в офіційних звітах. При цьому більшість з них відповідає хіба що нормам «найпростішого укриття», тобто це просто підвал або цокольний поверх. Ще більш незрозумілою видається ідея про продовження навчального процесу в укриттях під час тривоги, для чого укриття мають бути обладнані доступом до інтернету. Якщо для навчального процесу достатньо тільки інтернету, то чи не простіше проводити цей процес цілком дистанційно? [4]

Одним з стресових факторів під час навчання на очному форматі в школі є – евакуація дітей, під час повітряної тривоги.

Евакуація - це завжди стрес для дітей. Зрозуміло, що він пригнічує їх, підвищує тривожність, дратівливість. Діти можуть ставати апатичними або,

навпаки, агресивними. У цих умовах тільки професіоналізм педагогів може максимально нівелювати наслідки.[5]

Одним з невід'ємних факторів є і демографічна ситуація в країні, яка безпосередньо має вплив на освітнє середовище. Війна змусила мільйони людей покинути країну, і більшу частину тих, хто виїхав за кордон, становлять сім'ї з дітьми – здобувачами освіти. За оціночними даними UNHCR (Комісії

ООН у справах біженців), станом на середину вересня кількість ВПО в Україні становить близько 6,975 млн осіб, а кількість українців, які через воєнні дії отримали тимчасовий прихисток у європейських країнах – 4,040 млн осіб [6].

Багато дітей втратили можливість долучитися до навчального процесу, педагоги під загрозою обстрілів викладали в регіонах, де ведуться або потенційно можуть відбуватися бойові дії. Такі умови потребують серйозного планування освітніх процесів та забезпечення належних умов навчання в умовах війни. Станом на вересень 2023 року в Україні функціонує майже 13 тисяч шкіл, із яких понад 80% вже обладнано укриттями. За даними Міністерства освіти та науки України, близько 7.5 тисяч шкіл працюють в очному форматі, 3.8 тисяч – працюють у змішаному форматі, а 2.5 тисячі шкіл навчають виключно дистанційно. [9]

Рекомендації та перспективи відновлення галузі освіти в Україні.

Освіта під час війни потребує координації та співпраці між державними органами, міжнародними співтовариствами, місцевими організаціями, соціальними працівниками та незалежними експертами для забезпечення максимальної освітньої можливості та захисту дітей в умовах навчання;

Для гарантування доступності освіти необхідно забезпечити систему достатнім фінансуванням, інфраструктурою та обладнанням;

Необхідно забезпечити навчальні процеси не лише методичними матеріалами, а й соціальною та емоційною підтримкою, культурними заняттями, доступом до новітніх технологій;

Впровадити та дотримуватися заходів, які гарантуватимуть безпеку для всіх учасників навчального процесу;

Необхідно забезпечувати доступні та рівні можливості для всіх учасників освітніх процесів із метою запобігання дискримінації та нерівності можливостей;

Попри «звичну» з початку пандемії COVID-19 дистанційну освіту, з повномасштабною війною для вчителів додалися інші виклики в такому форматі роботи. Окрім проведення більшості часу за комп'ютером/ планшетом / телефоном на уроках, при підготовці до них та з перевіркою робіт, також доводиться реагувати на регулярні відключення електроенергії й повітряні тривоги, що загалом утворює великий обсяг додаткової роботи. Наприклад, вчителям доводиться готувати одночасно кілька форматів уроку (очне,

синхронне або асинхронне дистанційне навчання), бо щоденно існує висока ймовірність повітряних тривог та браку світла - наслідком цього можуть бути перенесення уроків або їх скасування і подальше відпрацювання в різних форматах.

При поставленому прямо питанні про психологічний стан відповіді працівників шкіл у глибинних інтерв'ю переважно зводилися до «ми тримаємося і віримо в найкраще й перемогу». Проте поза цим, у їхніх розповідях на інші теми - наприклад, про переживання за учнів, про перші місяці повномасштабного вторгнення - звучали згадки про прояви погіршення психологічного здоров'я, зокрема депресію, тривожність тощо.

Список використаних джерел :

1. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – сьома хвиля дослідження (2022a). URL.: https://gradus.app/documents/286/Gradus_EU_wave_7_UA.pdf
2. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – дев'ята хвиля дослідження (2022b). URL.: https://gradus.app/documents/295/Gradus_EU_wave_9_UA.pdf
3. Шевченко С. Зміни в українському освітньому полі в умовах соціальної невизначеності. *Український соціологічний журнал*, (25), 2022. С.17–36. URL.: https://doi.org/10.26565/2077-5105-2021-25-02
4. Detailed statistics on persons registered in the register of citizens of Ukraine and members of their families (2022) URL.: https://dane.gov.pl/ en/dataset/2715,zarejestrowane-wnioski-o-nadanie-statusu-ukr/resource/41416
5. Ukraine situation Flash Update #30. 16 September 2022 (2022). UNHCR Publication. URL.: https://data.unhcr.org/en/documents/ download/95676
6. World Bank Group (2019). Review of the Education Sector in Ukraine: Moving toward Effectiveness, Equity and Efficiency. World Bank, Washington,DC. World Bank. URL.: https://openknowledge.
7. Цимбалару А. Як змінилась освіта під час війни: думка експерта. URL.: *https://osvita.ua/school/method/91705/*
8. Мігал М. Відновлення України: швидкі та довгострокові рішення відбудови. URL.: https://iaa.org.ua/articles/rebuilding-ukraine-quick-and-long-term-solutions-for-reconstruction/
9. Когут І., Нікуліна О., Сирбу О, Жерьобкіна Т., Назаренко Ю.. Війна та освіта: Як рік повномасштабного вторгнення вплинув на українські школи. URL.: https://cedos.org.ua/researches/vijna-ta-osvita-yak-rik-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-vplynuv-na-ukrayinski-shkoly/

Ліна Лихонос,
студентка IV курсу юридичного ф-ту,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Українська система освітнього процесу за останні десять років зазнала значних змін. Спочатку військові дії на Донбасі привели до того, що немала кількість освітніх установ змінила своє місце перебування, що привело за собою масове переміщення і самих студентів та викладачів. Також при вступній кампанії в університетах було введено квоти, які дозволяють людям з територій де проводяться бойові дії, мати рівні шанси з тими вступниками, що не зазнали подібного впливу.

Наступним викликом для освітніх установ України став COVID-19, який буквально закрив доступ до класичного стилю проведення занять як для дітей, так і для викладачів. Дистанційна форма навчання досі не набирала подібних масштабів, тому дана практика потребувала часу на пристосування та стабілізації під впливом і економічного, і психологічного тиску. Проблеми військового характеру не зникли, дистанційний формат навчання вимагає ще більших зусиль та реформування, щоб стабілізувати ситуацію. Як ми знаємо ці реформи включають:

- цифровізацію освіти – Міністерство освіти і науки України видало рекомендації щодо організації дистанційного навчання, ухвалила зміни до законодавства, які закріпили дистанційну освіту як одну з форм навчання;
- закріплення переходу на онлайн-освіту через платформи Zoom, Google Classroom, Microsoft Teams та проведення трансляції уроків на телебаченні для учнів 5-11 класів;
- розширення доступу до електронних ресурсів, навчальних матеріалів та підручників, подальше впровадження електронних журналів та щоденників у школах. Подібні зміни вимагають проведення вебінарів і курсів для вчителів з використання цифрових технологій та впровадження програм підвищення кваліфікації щодо онлайн-навчання.
- перехід на змішану форму оцінювання у вигляді онлайн-тестів, проєктних робіт тощо [1].

Отже, український освітній процес значним чином модернізувався в умовах пандемії. Але 2022 рік, який характеризується початком повномасштабних військових дій Росії проти України, неможливо порівнювати

з подіями 2014-2015 років, адже кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців за кордон серед студентів та школярів також непорівнювана з тим часом. Надбання минулих років пандемії, зміна законодавства дозволили під час воєнного стану мати можливість втримати стабільність на позиціях освітнього процесу, але тим не менш він зазнав значних перетворень внаслідок знищення інфраструктури, переміщення населення та потенційних ризиків, з якими стикаються всі особи, які беруть участь у навчальному процесі [2].

Аналізуючи дані Міністерства освіти та науки України, величезна кількість шкіл, університетів та дитячих садків або були знищені, або пошкоджені російськими обстрілами. Знову повертається необхідність у дистанційному навчанні через потенційну загрозу не тільки для здоров'я, а і для життя студентів та викладачів. Близько п'яти мільйонів українців були внутрішньо переміщені, і кілька мільйонів шукали притулку в інших країнах, що нас знову вертає в умови нового пристосування дітей до різних навчальних умов, в яких один студент продовжує освіту в місцевих школах за кордоном, а інший студент навчається віддалено в українських навчальних закладах [2].

Проводити паралелі з минулими подіями, як вже було сказано раніше, неможливо, зовсім інша виснажлива ситуація, але пандемія вже провокувала вплив на психічне становище викладачів та школярів, студентів. Війна супроводжується ще більшим стресом, страхом і тривожністю вже тяжчого характеру, що суттєво впливає на емоційне та психологічне самопочуття учасників освітнього процесу. Деякі студенти борються з підтримкою фокусу, пристосуванням до нових середовищ, а вчителі потребують додаткової підготовки до підтримки дітей, які зіткнулися з травматичним досвідом. Для цього школи та університети впровадили програми психологічної допомоги, які включають консультації з фахівцями, курси для вчителів щодо роботи з травмованими дітьми та інтеграції соціальної та емоційної освіти в навчальну програму [4].

Та стрес, небезпека – не єдина перепона до якісного отримання знань, через часті відключення електроенергії, порушення спілкування та проблеми повітряної тривоги в різних регіонах України діти часто пропускають освітні можливості. У районах, які зараз не перебувають під українським контролем, доступ до освіти ще більш обмежений та разом з тим існують ініціативи, які допоможуть їм у продовженні навчання та зі вступом в українські університети.

В таких умовах знову стають актуальними платформи дистанційного навчання, але також зустрічається практика змішаного навчання, тобто, використання онлайн-платформ, таких як Google Classroom, Zoom та Moodle, гарантує, що ваша освіта залишається доступною та одночасно уряд з його міжнародними партнерами співпрацюють, щоб запропонувати дітям технічну

підготовку. Так, наприклад, українські університети мають можливість запропонувати своїм студентам навчання за обміном, практику у закордонних університетах, що в нинішній ситуації є непоганим плюсом для отримання додаткового досвіду, а для українських дітей за кордоном створюються освітні хаби, які дозволяють їм продовжувати навчання за українською програмою, ряд країн навіть вводить зміни до власних освітніх систем, щоб надавати можливість українцям отримувати знання українською [4].

Тож, робимо висновок, що під час воєнного стану освітні установи щораз мають стримувати виклики обставин, але описаний досвід подолання різнопланових проблем допомагає нам усвідомити, що подібне прагнення робить нашу систему освіти більш гнучкою та пристосованою. Дистанційне навчання, психологічна допомога, включення дітей, які навчаються за кордоном, та інноваційні підходи до освіти дають можливість школярам, студентам та їхнім викладачам зберігати в будь-яких обставинах можливість до отримання знать та зберегти за собою своє робоче місце. Якщо ми спробуємо розрахувати перспективи подібних змін, то можна сказати, що українська система освіти має шанси на стабільність та розвиток навіть в сьогоденних умовах.

Список використаних джерел:

1. Міністерство освіти і науки України. (2020). Що змінюється для закладів освіти під час карантину з 19 грудня – роз'яснення МОН. URL: https://mon.gov.ua/news/shcho-zminyuetsya-dlya-zakladiv-osviti-pid-chas-karantinu-z-19-grudnya-rozyasnennya-mon – Дата звернення: 14.02.2025.
2. Міністерство освіти і науки України. В Україні кожен сьомий заклад освіти пошкоджений через війну – МОН. *Укрінформ*. 2024. 5 лютого. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3904550-v-ukraini-kozen-somij-zaklad-osviti-poskodzenij-cerez-vijnu-mon.html – Дата звернення: 14.02.2025.
3. Світовий банк. Збитки освіти України через війну становлять майже 14 млрд – МОН. *Gwara Media*, 2023. 15 березня. Режим доступу: https://gwaramedia.com/zbytky-osvity-ukrainy-cherez-viynu-stanovliat-mayzhe-14-mlrd-mon/ – Дата звернення: 14.02.2025.
4. ЮНІСЕФ Україна. Освіта під час війни в Україні. *UNICEF Ukraine*. 2022. 20 квітня. Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/stories/education-during-war-in-ukraine – Дата звернення: 14.02.2025.

Михайло Лендел
студент ІІІ курсу ф-ту історії та міжнародних відносин,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ: КОЛАБОРАЦІЙНА СКЛАДОВА (2022-2024 рр.)

Повномасштабна війна росії проти України внесла свої корективи у освітній процес нашої держави. Навіть відносно безпечні регіони зіткнулися з деякими проблемами: вимушений перехід навчання на дистанційний формат, інтегрування дітей, які були змушені покинути свою домівку, у новий освітній простір, адже може бути невідповідність навчальної програми або інша перепона.

Найбільше ж постраждав освітній процес на тимчасово окупованих росією територіях. У червні 2022 року російська влада почала готувати план навчального року 2022-2023 і наступних років, який передбачав так званий «Кримський сценарій»: повний перехід на російські стандарти освіти, заміну навчальних матеріалів на російські, заміну педагогічного складу на «лояльний» до нової влади, відсутність викладання предметів українознавчого циклу, таких як історія України, українська мова та література, мілітаризацію навчального процесу (кадетські школи, молодіжна військово-патріотична мілітарна організація «Юнармія») [1]. Окупаційна влада, що не дивно, цим планом хотіла повністю зрусифікувати молодь на окупованих територіях, викоренивши все українське.

У контексті нав'язування русифікаторської політики в освіті на тимчасово окупованих територіях найбільші суперечності викликає діяльність вчителів, які після окупації продовжили працювати в тих самих школах під контролем окупаційної влади. Дехто вважає, що всі вони автоматично є колаборантами, проте ситуація не є однозначною.

Для визначення суті проблеми перш за все необхідно звернутися до Кримінального кодексу України, а саме до статті 111-1 «Колабораційна діяльність». З освітою пов’язані дві частини цієї статті: Частина 3 «здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, - караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або

позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років», а також Ч. 5, яка стосується тих громадян, які добровільно зайняли посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій (посада директора та завуча школи) [4].

Ці частини, які присвячені колабораціонізму в освіті, викликають більше запитань, ніж відповідей. «На мою думку, у законі потрібно чітко прописати, що колабораціонізм – це добровільне, без примусу рішення співпрацювати з окупантами. Якщо ж рішення ухвалюється під загрозою життю, воно апріорі не може бути добровільним. Тому це питання потрібно ще врегулювати», – наголошує перший офіційний освітній омбудсмен Сергій Горбачов [5]. Доки в цю статтю не будуть внесені певні зміни, це питання продовжуватиме викликати бурхливу реакцію, адже існує ризик, що люди, які недостатньо глибоко вивчають ситуацію, таврuватимуть усіх учителів, які працювали на ТОТ, зрадниками й колаборантами.

Для вирішення таких проблем необхідно детально аналізувати кожен окремий випадок. Варто зазначити, що станом на вересень 2023 року у реєстрі судових рішень було 12 вироків за частиною 3 статті 111-1 ККУ. Станом на кінець 2024 років таких рішень було значно більше – понад 30, і, на нашу думку, з кожним місяцем ця кількість зростатиме. І знову ж таки, багато судових рішень викликають питання.

Андрій Яковлєв, експерт МІПЛ (Медійна ініціатива за права людини), вважає, що для освітян кримінальну відповідальність за статтею 111-1 ККУ варто замінити на адміністративну, тобто на люстрацію. Натомість кримінальну відповідальність варто залишити для тих освітян, які брали участь у репресіях або вчинили державну зраду. Поведінку людей в окупації держава оцінює лише крізь призму кримінальної відповідальності, що свідчить про відсутність далекоглядної державної політики щодо них [3].

Для ілюстрації особливостей цієї ситуації наведемо декілька прикладів судових рішень.

Олена Ярмоленко, жителька міста Балаклії на Харківщині, до окупації працювала у місцевому відділі освіти. Коли росіяни захопили місто, вона пішла на співпрацю з ними й у період із червня по вересень 2022 року виконувала обов'язки начальниці «відділу освіти» в «тимчасовій цивільній адміністрації». За інформацією слідства, вона «на проведених колективних нарадах повідомляла підлеглим їй директорам навчальних закладів Балаклійської та Савинської ОТГ, а також на загальних зборах педагогічних колективів про здійснення навчального процесу російською мовою, за освітніми стандартами держави-агресора та з використанням навчальних підручників російською мовою за

освітньою програмою рф». Крім того, Олена інформувала директорів про можливість направлення вчителів до м. Курськ для проходження перепідготовки за стандартами та програмами російської федерації та в подальшому організовувала їх направлення до м. Курськ для подальшого впровадження стандартів освіти російської федерації на територіях Балаклійської та Савинської ОТГ Ізюмського району Харківської області [8].

На суді жінка визнала провину. Вона розповіла, що має неповнолітнього сина, матір-пенсіонерку і брата з інвалідністю, якого не могла вивезти з міста. Вона боялася за родину, адже росіяни вбивали та грабували місцевих. Тож погодилася працювати на окупантів. Російські військові підійшли до Олени Ярмоленко на вулиці в червні. Вони були озброєні, запитали, хто вона, де живе, і заявили, що вона – єдина з освітян лишилася в Балаклії, тому повинна «прийти в адміністрацію на нараду». Також, вона розповіла, що коли був виданий наказ на знищення україномовної літератури, вона сховала частину документації. Проте ці доводи не вплинули на рішення Новомосковського міськрайонного суду. За сукупністю статей (частини 3 та 5 статті 111-1 ККУ) їй призначили п’ять років ув’язнення та на десять років заборонили обіймати посади у владі й освіті [8].

Інший приклад – Вікторія Сухих, жителька міста Горлівки Донецької області. Не пізніше січня 2023 року вона стала заступницею директора з навчально-виховної роботи Горлівської школи № 77. Одночасно працювала вчителькою російської мови та літератури. Протягом наступних місяців отримувала заробітну плату в російських рублях. В одній із соціальних мереж підтримувала повномасштабне вторгнення, називаючи його «спеціальною військовою операцією».

Також Вікторія Сухих організовувала пропагандистські заходи. Наприклад, у лютому 2023 року вона дала розпорядження, аби восьмикласники переглядали матеріали Міністерства просвіти РФ на тему «возз’єднання Криму з Росією». Вона закликала до участі в конкурсі розповідей для збірника «za родину» про «учасників СВО». На сторінці школи в одній із російських соціальних мереж публікувала проросійські дописи та звіти із зустрічей школярів із представниками так званої «ДНР». Серед них – пост про те, що в 2022 році школа постраждала через обстріл, проте не зазначала, хто його здійснив [3].

21 серпня 2023 року Галицький районний суд Львова визнав Сухих винною у колабораціонізмі. Їй призначили три роки ув’язнення та на десять років заборонили обіймати керівні посади у владі й освіті. Утім, через угоду суд ухвалив «умовний» термін ув’язнення – два роки. Протягом цього часу Вікторія Сухих має періодично з’являтися для реєстрації до органу пробації та повідомляти про зміну місця проживання чи роботи [7].

Схожих випадків безліч. Так само, як і Вікторія Сухих, жителька Нікольського, що неподалік від Маріуполя, Олена Ярошук погодилася співпрацювати з ворогом і стала заступницею директора з виховної роботи місцевої школи. Вона впроваджувала навчальні програми «міністерства освіти ДНР». У вересні 2022 року на «педагогічній раді» представила заходи профілактики «екстремізму та терористичної ідеології» серед молоді.

Ярошук визнала вину. Амур-Нижньодніпровський районний суд Дніпра 2 лютого 2023 року призначив їй рік виправних робіт. Із її зарплати вираховуватимуть 10% на користь держави. Також їй на десять років заборонили обіймати керівні посади в освіті [6].

Проте, на наш погляд, найбільш показовою є історія Вероніки – 50-річної дитячої психологині з Харківської області. На момент окупації вона вже мала 30 років стажу. Під час окупації Вероніка надавала психологічну допомогу всім охочим. На прохання місцевого відділу освіти, що на той час був підконтрольний російській окупаційній владі, Вероніка написала матеріал для місцевої газети про те, як найкраще підтримувати дітей емоційно під час війни. В опублікованій за її підписом статті містилися практичні поради щодо того, як допомогти дітям подолати стрес.

Вероніка в одному з інтерв'ю повідомила: «Це була професійна стаття. Жодних заяв про те, як нам було добре в окупації, – лише акцент на тому, як допомогти дітям у таких травматичних, нестабільних обставинах. Йшлося про такі речі, як розпорядок дня, прогулянки з дітьми за можливості, дотримання розкладу» [2].

У вересні, після майже шести місяців російської окупації, українські військові звільнили місто. Як і інші мешканці, Вероніка пройшла «фільтрацію» – перевірку українських спецслужб. Попри те, що жодних доказів її співпраці з російськими окупантами не виявили, місцева влада дала зрозуміти, що вона більше не зможе працювати у місцевому відділі освіти. За словами Вероніки, чиновник відкрито заявив, що причиною такого рішення стала опублікована нею стаття. Також Вероніка зазначила, що всі мешканці, які працювали під час окупації, втратили свою роботу. Хоча Вероніка не була притягнута до кримінальної відповідальності, вона все одно не змогла жити, як до війни [2].

Отже, питання колаборації в освіті залишається надзвичайно складним. З одного боку, якщо особа свідомо та з корисливих мотивів співпрацювала з ворогом, поширювала російські освітні наративи та діяла на шкоду Україні, вона повинна понести відповідальність відповідно до статті 111-1 Кримінального кодексу України. З іншого боку, чинне законодавство щодо колаборації, на нашу думку, має певні недоліки. Наразі лише фізичний або психологічний тиск з боку окупаційної влади може вважатися обставиною, що звільняє освітянина від

кримінальної відповідальності. Проте найважливішим залишається той факт, що закон не враховує всі можливі фактори, які могли вплинути на рішення людини. Тому, на нашу думку, необхідно розробити новий підхід до оцінки таких випадків, щоб у майбутньому уникнути суперечностей і неправомірних звинувачень.

Список використаних джерел:

1. Вовк К. Десять класів в окупації. Освіта на тимчасово окупованих територіях з 2014 року. *Свідомі*. 16 лютого 2024. URL: https://svidomi.in.ua/page/desiat-klasiv-v-okupatsii-osvita-na-tymchasovo-okupovanykh-terytoriiakh-z-2014-roku (дата звернення: 29.01.2025).
2. «Все, що вона робила, це допомагала людям». Недосконаліть окремих положень українського законодавства про відповідальність за колаборацію діяльність. Human Rights Watch. 5 грудня 2024. URL: https://www.hrw.org/uk/report/2024/12/05/389840 (дата звернення: 31.01.2025).
3. Зубова А. «Вчать любити Росію». Як українські суди карають колаборантів в освіті. *Медійна ініціатива за права людини*. 27 вересня 2023. URL: https://mipl.org.ua/vchat-lyubyty-rosiyu-yak-ukrayinski-sudy-karayut-kolaborantiv-v-osviti/ (дата звернення: 30.01. 2025).
4. Кримінальний кодекс України. Стаття 111-1. Колабораційна діяльність. *Протокол. Юридичний інтернет ресурс.* URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_111_1/#google_vignette (дата звернення: 29.01.2025).
5. Троян І. Колаборанти в освіті: хто це й що загрожує за співпрацю з ворогом. *НУШ.* 5 жовтня 2022. URL: https://nus.org.ua/2022/10/05/kolaboranty-v-osviti-hto-tse-j-shho-zagrozhuye-za-spivpratsyu-z-vorogom/ (дата звернення: 30.01.2025).
6. Ухвала Амур-Нижньодніпровського райсуд Дніпра від 02.02.2023 у справі № 199/717/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/108739268 (дата звернення: 31.01.2025).
7. Ухвала Галицького районного суду Львову від 21.08.2023 у справі № 461/6562/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112976100 (дата звернення: 31.01.2025).
8. Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 06.10.2023 у справі № 183/27/23. *IpLex* URL: http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=114052463&red=100003b17f0fb5180c650c3cacd20f76bbd3c0&d=5 (дата звернення: 30.01.2025).

Ілля Партій
здобувач вищої освіти І курсу магістратури
факультету історії і міжнародних відносин
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Актуальність теми дослідження обумовлена очевидною кризою сучасного освітнього процесу. Світ змінився і змінюється постійно, а певні педагогічні практики залишаються майже незмінними, не дивлячись на втрату своєї ефективності. Кожне нове покоління потребує окремої специфіки подання інформації.

Сучасний світ в постінформаційну епоху, коли людство існує в інформаційно перенасиченому просторі, ставить перед ним нові виклики. Прагнення до спрощення та мінімізації будь яких витрат, в тому числі скорочення навантаження розумової діяльності одне з них. Якщо є можливість уникнути надлишкової інформації яка практично тут та зараз нам не потрібна ми уникаємо. Світ змінився, змінились пріоритети та сам темп нашого життя, зараз ми постійно кудись поспішаємо. Інформаційні технології зумовили антагонізм між інформацією та знанням. Якщо є можливість на вимогу моменту швидко отримати певну інформацію, відпадає необхідність у її запам'ятовуванні.

Якщо ж система освіти наполягає на осмисленні інформаційної сировини, та переробці даних в знання з подальшим їх запам'ятовуванням, то й тут знаходиться вихід. Щоб не гаяти час та не витрачати енергію на інтелектуальну працю, сучасний здобувач освіти може з легкістю делегувати "зайве навантаження" штучному інтелекту. Проблема ж такій ситуації полягає саме в систематичності цього явища [2]. Якщо поодинокі випадки не несуть безпосередньої загрози, то періодичність такого делегування в перспективі представляє собою серйозну проблему. Сучасний педагогічний дискурс полягає в пошуку відповідей на дані виклики часу, та розроблення нових методик й інноваційних технологій навчання, де в освітній процес включався б сам учень без суто формального виконання завдань які він звикає делегувати Штучному Інтелекту. Що в свою чергу могло б допомогти із завданням по збереженню інтелектуального потенціалу молоді.

Ми практично втратили здатність читати великі книги, та що там книги, ми навіть фільми не всі зараз можемо додивитись до кінця. Це нудно, це складно, це потрібно думати, це фактично робота. А ось ролики про все і водночас ні про що

по 30 секунд, або по хвилині, це інша справа. На даний час ми звикаємо до дешевого дофаміну, інформаційного фастфуду. І тут мова йде не тільки про тік-ток ролики, рілси в Інстаграмі, шортси в Ютубі, а в принципі про концентровану, коротку, найчастіше яскраву форму подачі інформації, до якої ми вже так звикли.

Створення стрічки може тривати годинами, в результаті ж фактичної користі ми не отримуємо. Тут можна говорити як про проблему запам'ятовування інформації, так й про підсумкову сплутаність свідомості, хронофагний збиток, а також ілюзію пізнання в тих чи інших сферах. В решті такий принцип інформаційного споживання приводить нас до звички, яка відвертає нас від здорового інформаційного харчування так би мовити. Ми більше не сприймаєм великі тексти, виникають проблеми з концентрацією уваги на довгих зайняттях, ми гірше запам’ятовуємо щось, та менше інтелектуально працюємо.

Безперечно лаконічність та концентрація корисної інформації є позитивним фактором, що сприяє її ефективному споживанню. Також це економія нашого часу та оптимальний варіант для уникання інформаційного перенавантаження в інформаційно перенасиченому світі. З точки зору машинного підходу (ми можемо тут привести аналогію) немає сенсу зберігати великий масив інформації на пристрої якщо є хмарні архіви, та інші засоби зовнішньої пам'яті для збереження інформації. В першу чергу тому, що від рівня завантаженості пам'яті залежить швидкість роботи пристрою.

За цією ж аналогією працює також і наш мозок. В постінформаційному світі майже не потрібні знання якщо є інформація. Навіщо щось знати якщо можна загуглити у випадку необхідності? Як писав Конан Дойль "людський мозок - це порожнє горище, куди можна набити все, що завгодно. Дурень так і робить: тягне туди потрібне і непотрібне. І нарешті настає момент, коли найнеобхіднішу річ туди вже не запхнеш. Або вона захована так далеко, що її не дістанеш. Я роблю інакше. На моєму горищі лише необхідні мені інструменти. Їх багато, але вони ідеально розташовані та завжди під рукою. А зайвого мотлоху мені не потрібно"[4]. Ось за цим принципом й живе більшість сучасної молоді, вважаючи, що немає сенсу в наш час щось вчити чи запам'ятовувати. В цьому і полягає сучасна криза освіти.

Коли ж навчальний процес все ж вимагає самостійного аналізу, вивчення та осмислення, то й це сприймається новим поколінням як певний негатив та архаїка. Часто такі завдання перекладаються на штучний інтелект, що загалом в даній ситуації є певною катастрофою. Людина деструктивно користується надбанням прогресу, оскільки використовує штучний інтелект як замінник власного, коли делегує машині цю функцію. Таким чином, прогрес машини виливається в регрес людини. Відоме формулювання про лінь як рушійну силу прогресу, але твердження є достовірним лише до певного моменту. Коли людина

перекладає на машину важку фізичну працю - це було про прогрес, але коли делегування роботи перейшло від фізичної роботи до розумової - почався регрес. Тут ми говоримо про атрофію власного розумового потенціалу, атрофію власного мислення.

Суспільство, маючи необмежений доступ до інформації, не навчилося правильно її споживати. Перенасичення інформаційної вітрини як профіцит після дефіциту поставило перед суспільством проблеми гносеологічного характеру. Як приклад т. зв. проблема «буриданова осла», тільки тепер вибір стоїть не між всього двома об'єктами, а з цілими йоттабайтами даних [3]. І в результаті наш «осел» так і помре від голоду, не знаючи, що саме з усього цього з'їсти. Або ж «віслюк» починає коштувати сотню різних страв, але порції занадто маленькі, як на фуршеті. Врешті віслюк пригостився цілою сотнею різних страв, але залишився голодний, хоча і перебуває в ілюзії що наївся.

Люди по-своєму реагують на будь-які зовнішні обставини з притаманним їм загальним поглядом. Будь то проблема пандемії, де всі тут же стають експертами в галузі вірусології, імунології, бактеріології і т.д., чи то проблема політичного характеру, де те ж суспільство перекваліфіковується на політологів, ну і само собою, за часів військових дій, де так само легко усі стають військовими аналітиками, стратегами і експертами. Найчастіше люди вважають себе обізнаними в складних темах лише на підставі почутих де-не-де даних, про які самі не мають жодного уявлення.

Отже ми можемо констатувати що швидкий доступ до інформації, без осмислення останньої, а також використання учнями ШІ для виконання завдань перетворює навчальний процес у формальність. Делегування аналітичної роботи штучному інтелекту в свою чергу – загрожує атрофії критичного мислення учнів. Отже ключовим в подоланні кризи - є участь учня в освітньому процесі саме як суб’єкта, здатного самостійно опрацьовувати інформацію. Для цього варто змінити підхід до освітнього процесу. Зокрема запровадити навчання через проекти та проблемні завдання, які вимагатимуть від учнів креативного підходу та самостійного аналізу інформації. Такі підходи дозволять підтримувати баланс між використанням технологій і розвитком людського потенціалу. Варто звернути увагу на ігрові методики, та інтерактив в навчальному процесі. Підіймати дискусійні питання, інтригувати учнів цікавими фактами, використовувати більше яскравої візуальної чим текстової інформації. Також використовувати мотиваційний фактор, зокрема як те що стосується балів так й що стосується підняття соціального капіталу учнів. Підіймаючи самооцінку учнів через усне заохочення, похвалу – викладач тим самим інвестує в їх потенціал, та активність на наступному зайнятті. Варто зауважити що будь яка дитина хоче бути почутою та прагне самоствердження, тому доцільно

заохочувати в учнях наявність їх власної точки зору, та надавати можливість її висловити. В цілому мають місце усі методи що активізують аудиторію та залучають учнів до освітнього процесу як серед наявних, так й тих що можна ще створити.

Список використаних джерел:

1. Горлач Д. Феномен "кліпового мислення" в контексті радикалізації перетворень інформаційного середовища. Вісник Книжкової палати. 2016. № 5. С. 45-46. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2016_5_14
2. Зеленов Є.А., Сідаш Н.С. Вплив кліпового мислення на світосприйняття молодого покоління. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 1. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/647/616
3. Іжевська О. В. Особливості навчання дітей з кліповим мисленням засобами ІКТ. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2019. № 31. С. 91-95. URL: https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/253/348
4. Каткова Т., Боднар П., Боднар Т. Цифрова трансформація української вищої освіти: сутність та проблеми кліпового мислення в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні питання гуманітарних наук.* Вип. 44 .Т.2. 2021. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/44_2021/part_2/24.pdf
5. Кириченко М. О. Розвиток інформаційно-технологічної сфери та її вплив на формування цифрового світогляду та цифрової ідеології сучасної людини. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2019. Вип. 77. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=Ж71781/2019/77

Іванна Бабинець,
студентка 1 р.н. магістратури факультету
історії та міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
старший науковий співробітник відділу
науково-освітньої роботи ЗОКМ ім. Т. Легоцького

РОЛЬ ЗОКМ ІМ. Т. ЛЕГОЦЬКОГО У ВИСВІТЛЕННІ ПОВНОМАСШТАБНИХ БОЙОВИХ ДІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022-2025) НА ПРИКЛАДІ ЕКСПОЗИЦІЇ

Постановка проблеми. Значення музеїв в умовах війни полягає не тільки у збереженні культурної спадщини, а й у формуванні стратегій, які включали б розробку прийомів цифрової документації, створення виставок та віртуальних колекцій. Про інтеграцію музеїв у контексті культурного туризму писала Ю. Кличко, що стане основним чинником для формування національної ідентичності у післявоєнному відновленні країни. Д. Михайлов розробив відомості про кількість пошкоджених об’єктів культури в Україні у числі 1,5

тисячі, з яких більша частина є зруйнована. Не менш важливою для українських музеїв в воєнних умовах є фінансова підтримка від зарубіжних держав, на зразок Польщі, де функціонує комітет допомоги для українських музеїв та в Німеччині, Мережа захисту культурних цінностей України. [11, с.53-56]. Закарпатський обласний краєзнавчий музей ім. Т. Легоцького (далі - ЗОКМ) - одна з провідних установ краю, яка прагне насамперед популяризувати історію Закарпаття та відтворити визначні події на основі експозиційного матеріалу. Особливу увагу музейний осередок приділяє сучасним подіям, однією із яких є російсько-українська війна.

Актуальність проблематики полягає у таких аспектах:

- музеї є майданчиком для збереження національної пам'яті серед населення, за допомогою створених експозицій в музеї відвідувачі можуть ознайомитися із важливими подіями історії;
- музейні осередки є основними опонентами фейкових новин, адже за допомогою просвітницьких заходів у музеях показують всю суть російсько-української війни.

Мета дослідження: показати значення музеїв в збереженні культурної спадщини в умовах російсько-української війни на прикладі експозиції «За Україну, за її волю» в ЗОКМ ім. Т. Легоцького.

Виклад основного матеріалу. Збереження культурної спадщини в умовах війни набуває особливого значення. Серед головних проблем у збереженні культурної та наукової спадщини в Україні можемо виділити: 1) непослідовні і нечасті практики оцифрування колекцій, 2) пасивні дослідження воєнних злочинів і обліку документів щодо культурних надбань, починаючи з 2014 р., 3) неефективність механізму керування музейними колекціями під час кризи у зв'язку з вертикально-авторитарним характером, 4) відсутність орієнтації на опрацювання практичних умінь для освітніх програм, 5) недостатня залученість інноваційних методів під час курсів підвищення кваліфікації працівників сфери освіти, 6) незначна кількість наукових напрацювань та зв'язків з міжнародною науковою спільнотою. З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України виникла потреба евакуації музейних колекцій, однак через брак суттєвих інструкцій від представників влади та фінансування цей процес гальмувався. Адже у воєнній обстановці першочерговим завданням був порятунок людей, а не музейних предметів, і лише за ініціативності окремих керівників установ було врятованого деякі колекції [12, с. 6].

Відкриття експозиції «За Україну, за її волю» в ЗОКМ ім. Т. Легоцького відбулося в жовтні 2024 р. до дня захисників і захисниць України за ініціативи завідувача відділу новітньої історії та меморіальної кімнати А. Волошина М.

Джахмана. Дана експозиція показує вклад закарпатців під час російського вторгнення та покликана вшанувати воїнів, які відважно борються за нашу країну та пам'ятати тих, хто загинув за нашу свободу. Експонати, які представлені у цьому залі здебільшого були передані до музею українськими військовими, волонтерами та громадськими організаціями. У нашому дослідженні ми якраз детально розглянемо експонати, які є основними у музейній колекції, що демонструє перебіг російсько-української війни.

Ключове місце у експозиції займає прапор «Закарпатські цімбори». На прапорі є зроблений напис від руки «Мінометна застава» та 37 наліплених шевронів різних підрозділів та бійців. Серед зображених шевронів на прапорі можемо виділити шість основних: 1) Державна прикордонна служба, 2) «Артилерія - боги війни!» 3) Маріуполь, 4) Мисливець на орків, 5) Геть з України, 6) Добрий вечір, ми з України і тд. Для прапора використані три кольори: синій, жовтий та коричневий. У центрі прапора доволі помітним є зображення черепа у зеленому береті-блокнот [8].

Одним з предметів представлених в експозиції є пускова установка від переносного протитанкового комплекту «Конкурс» російського виробництва. Учасники аварійно-рятувального загону спецпризначення ДСНС доставили його до краєзнавчого музею із зони бойових дій 2022 р. [1]. Наступним предметом, що був ними переданий, є штатна укупорка для артилерійських снарядів калібру 122 м. до артилерійської системи «Гвоздика» російського виробництва. Доставлена укупорка до Ужгородського замку із місця воєнних дій 2022 р. [2].

Окрім цього, у експозиції наявний ручний кулемет Калашнікова російського солдата 1979 р. випуску, де були визначені снаряди в трьох місцях. Був захоплений українськими бійцями в Харківській області у 2022 р. Однак, потрапив до музею із значними пошкодженнями: в двох місцях вищерблена рукоядка, розірвана металева частина, а окремі деталі взагалі відсутні [3].

Тубус, що привертає неабияку увагу відвідувачів музею, призначений для транспортування артилерійських снарядів. Використовується під час російсько-української війни з 2022-2023 р. Його виробником є США, які надають Україні чисельну військову допомогу від початку повномасштабного вторгнення РФ. [7]. Ще одні контейнери американського виробництва надійшли із зони бойових дій з аварійно-рятувального загону спецпризначення державної служби з незвичайних ситуацій [10].

Добре доповнює експозицію ПТРК «Джавелін», який застосовується українською армією проти ворога в ході російсько-української війни. Складається з 2 частин: тубуса і пускової установки. Сам протитанковий гранатомет американського виробництва, був переданий громадською організацією «Щит і меч», яка функціонує в м. Ужгород [4]. Ця організація надає

гуманітарну допомогу нашим військовим, нею ж був переданий до зберігання в музеї гранатомет російської системи «Тандем». Використовується в ході російсько-української війни, починаючи з 2022-2023 р. [5].

Гранатометний комплекс «Дракон» - це спільне виробництво Англії і Німеччини, що поставляється збройним силам України. У 2023 р. військовослужбовці вже змогли використати його у боротьбі проти російського окупанта. Дрон-камікадзе (PPV) російського виробництва, який звисає над стелею в експозиції, був збитий О. Волосянським за допомогою РЕБА над позиціями бійців 68 батальйону 101 ТРО у середині 2024 р. на Сумщині. При його падінні два гвинти та лапу було пошкоджено [8].

Висновки. Отже, під час військового вторгнення РФ на територію України культурна спадщина зазнала неповноправних втрат, а музеї в свою чергу почали відігравати ключову роль захисника музейних колекцій. У воєнний час на музейних працівників поставлені особливі завдання: ведення документації про пошкоджені об’єкти, організація просвітницьких акцій та партнерство з музейними осередками зарубіжних країн. ЗОКМ ім. Т. Легоцького відіграє вагому роль у висвітленні подій російсько-української війни з 2022 по 2025 рр. Предмети, що експонуються у залі є прямим свідченням того, як росія вже не один рік обстрілює військові об’єкти, лікарні, дитсадки та цивільні будинки. Лише будучи солідарними одне з одним, об’єднавши свої сили проти ворога, ми зможемо здобути повноправну перемогу над російськими окупантами.

Список використаних джерел:

І. Неопубліковані документи:

1. Фонди Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Т. Легоцького (Далі – ЗОКМ). Інвентарна книга №12. І-56.46. Пускова установка від переносного від переносного протитанкового комплексу «Конкурс».
2. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-56.47. Штатна укупорка для артилерійських снарядів артилерійської системи «Гвоздика».
3. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-56.77. Ручний кулемет.
4. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-57.03. ПТРК «Джавелін».
5. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-57.04. Гранатомет системи «Тандем».
6. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-57.05. Гранатометний комплекс «Дракон».
7. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-57.07. Тубус для транспортування снарядів.
8. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-5797. Прапор «Закарпатські цімбори».
9. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна книга №12. І-58.31 Дрон-камікадзе (PPV).
10. Фонди ЗОКМ ім. Т. Легоцького. Інвентарна тимчасова книга №5. І-1981\1-2. Контейнери для транспортування артилерійських снарядів.

ІІ.Монографії, статті та посібники

11. Кадол О. Роль музеїв у збереженні культурної спадщини в умовах воєнних викликів. 2025. *Філософія та управління*, (1(5), 51–58.

12. Гольдін П., Жукова О., Клименко О., Горобець Л., Никирса Т., Константінова В., Ніколаєв Є. Збереження музейних, архівних, бібліотечних і наукових колекцій в умовах війни. ; за наук. ред. Ю. Халавки, Є. Ніколаєва. Біла книга. 2024. 59 с.

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Матеріали Всеукраїнської студентської конференції

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014 – 2025 рр.)

25 лютого 2025 р.